Проект «Clima East: Збереження та стале використання торфовищ»

Чернігівська обласна державна адміністрація

Цікаве про тварин ЧЕРНІГІВЩИНИ

Видавець
2017

УДК ???
ББК ???
П ?

Фото: С. Гаура, М. Будаловського, В. Новака

П ?

Цікаве про тварин Чернігівщини. Довідникове видання / В. Д. Синіговець, М.В. Будаловський. – Чернігів: ПАТ «ПВК «Десна», 2017. – 200 с.

ISBN ???

Довідникове видання «Цікаве про тварин Чернігівщини» знайомить читачів з деякими представниками фауни Чернігівщини. У книзі висвітлено характеристику класів і видів тварин, цікаві факти їхнього життя.

Видання розраховане на широке коло читачів.

УДК ???
ББК ???

ISBN ???

© ПРООН в Україні, 2017

Зміст

6 ..... Комахи

44 ..... Риби

56 ..... Земноводні

64 ..... Плазуни

76 ..... Птахи

156 ..... Ссавці

Проект «Clima East: Збереження та стале використання торфовищ»

Це видання підготовлено в рамках реалізації проекту Європейського Союзу «ClimaEast: Збереження та стале використання торфовищ», що впроваджується Програмою розвитку Організації Об'єднаних Націй в Україні (ПРООН). Детальніше про діяльність проекту можна ознайомитися на офіційній веб сторінці www.ua.undp.org.

Думки, висновки чи рекомендації, що викладені в книзі, належать авторам та упорядникам цього видання і не обов'язково відображають погляди ПРООН.

Програма розвитку ООН в Україні (ПРООН) є глобальною мережею ООН в галузі розвитку. ПРООН тісно співпрацює з усіма верствами суспільства, допомагаючи розбудові країн, спроможних протистояти кризам, розвивати та підтримувати економічне зростання, націлене на покращення життя кожної людини. Працюючи у 177 країнах ми пропонуємо глобальне бачення з урахуванням специфіки місцевого розвитку задля розширення прав та можливостей людей та підвищення життєздатності держав.

ПРООН допомагає Україні на шляху до забезпечення кращих стандартів життя, добробуту та демократії.

ПРООН підтримує здійснення заходів Уряду та місцевих громад у сфері охорони навколишнього природного середовища, збереження та захисту біологічного різноманіття України для майбутніх поколінь, скорочення забруднення довкілля, покращення раціонального використання, відтворення та охорони природних ресурсів.

Проект «ClimaEast: Збереження та стале використання торфовищ»

В Україні за останнє сторіччя було осушено до 1 млн. га торфовищ, що перетворило торф'яні водно-болотні угіддя із накопичувачів вуглецю в його джерело. Економічна цінність осушених торф'яних територій незабаром після меліорації впала. За останні десятиліття осушені торфовища в основному не використовуються, є джерелами викидів парникових газів і мало чим корисні для місцевого розвитку.

Проект «ClimaEast: Збереження та Раціональне Використання Торфовищ» є одним з пілотних проектів Програми Європейської Комісії ClimaEast «Підтримка зусиль з пом'якшення наслідків змін клімату та пристосування до них в країнах Східного Партнерства та Росії», та покликаний продемонструвати дієвість способів раціонального природокористування для пом'якшення наслідків змін клімату та адаптації до них.

Діяльність проекту направлена на відновлення торфовищ та екосистем, на розробку механізмів із пом'якшення негативних наслідків зміни клімату та на створення об'єкта природно-заповідного фонду – регіонального ландшафтного парку.

Пілотною територією проекту є Ніжинський район Чернігівської області.

Контакти:

Кловський узвіз, 1, м. Київ, 01021, Україна
тел. +380 44 253-04-61, веб-сторінка: www.ua.undp.org.

Чернігівська земля має унікальну природу, різноманітний рослинний і тваринний світ, чисельність якого, нажаль, з кожним роком скорочується.

Тваринний світ Чернігівщини за своїм видовим складом досить різноманітний і є одним з найбагатших серед інших областей країни. Він пройшов складний шлях розвитку протягом геологічної історії і представлений лісовими, лісостеповими, польовими, болотними і водними видами. У зв'язку з розширенням господарської діяльності населення видовий склад тварин постійно змінюється, багато з них стають рідкісними та потребують охорони.

Різні види тварин поширені на території області досить нерівномірно. Це викликано відмінностями умов життя в різних її частинах. До них належать особливості клімату, рельєфу, внутрішніх вод, ґрунту, рослинності, а також наявність інших представників фауни. Ці чинники взаємодіють між собою, забезпечуючи потреби тварин в житлі, їжі, захисті від негоди тощо. Певні види поширені переважно там, де найкраще забезпечується їх існування.

Тварини відіграють важливу роль у житті нашої планети та житті людини. Велике значення вони мають у формуванні ландшафтів, в утворенні ґрунту і кори вивітрювання, за їх участю формується хімічний склад підземних і ґрунтових вод.

Тварини впливають на життя рослин. Значна кількість рослин зовсім не може існувати без тварин, тому що без допомоги останніх вони не можуть запилюватися або поширюватися. Велика кількість рослиноїдних тварин з'їдають рослини, сприяючи цим покращенню рослинного покриву.

Безцінною є роль тварин у житті людини. Багато з них є важливим джерелом наукових досліджень, харчування людини і естетичного виховання.

Оцінюючи значення окремих видів тварин для людини, слід відзначити, що абсолютно шкідливих, як і абсолютно корисних, тварин у природі немає. Значення кожного з них у природі різнобічне і часто суттєво змінюється залежно від його місцеперебування, сезону, чисельності та характеру господарської діяльності людини. Нейтральні або корисні види можуть стати шкідливими, а шкідливі - корисними.

Таким чином, беручи участь у кругообігу речовин у природі, впливаючи на розвиток інших її компонентів, тварини відіграють велику роль у підтриманні динамічної рівноваги в живій природі.

Чимало видів тваринного світу розповсюджено практично на всій території області. Майже в усіх великих природних комплексах зустрічаються такі ссавці, як лось, олень, козуля, вовк, лисиця, заєць сірий, куниця, тхір звичайний, їжак звичайний, кажани. Повсюдно популярними птахами є галка, грак, ворона сіра, сорока, зозуля звичайна, зяблик, горобець, ластівка, синиці. Серед загальнопоширених плазунів – вуж звичайний, ящірка прудка, черепаха болотяна. Для всіх районів області є звичними такі земноводні, як озерна жаба, ропухи звичайна і зелена.

Найчисленнішими представниками фауни України в області є комахи. Серед них – мухи, довгоносики, джмелі, оси, бджоли, хрущі, короїди, комарі, метелики та ін. Багато комах є корисними: вони запилюють рослини, винищують гусінь, короїдів, тлю та інших шкідників, сприяють кругообігу речовин у ґрунті. Вони незамінні у біологічних методах боротьби із шкідниками.

Це видання створене за підтримки Проекту Європейського Союзу «Clima East: Збереження та стале використання торфовищ» та Чернігівської обласної державної адміністрації, з метою поглиблення та розширення знань про деяких представників тваринного світу нашої області. Уміло поєднані зміст та ілюстрації розкриють читачу багато таємниць фауни Чернігівщини.

КОМАХИ

Домен – Ядерні
Царство – Тварини
Тип – Членистоногі
Підтип – Трахейнодихаючі
Надклас – Шестиногі
Клас - Комахи

З різноманітними комахами: жуками, мухами, бджолами, метеликами - ви стикаєтеся повсякчас. Це і не дивно, адже цих тварин на нашій планеті налічують щонайменше 1,5 млн видів, майже втричі більше, ніж усіх інших живих істот. За припущенням учених, комах на нашій планеті ще більше - щонайменше 3 млн видів. Багато видів науці ще не відомо.

Вражає і чисельність комах. Учені підрахували, що на кожного мешканця Землі припадає понад 250 млн особин комах.

Середовища мешкання.

Комахи опанували майже всі середовища мешкання: наземно-повітряне, ґрунт, прісні водойми, організми інших живих істот. Досить різноманітні розміри цих тварин. Серед них відомі «карлики» завдовжки частки міліметра (деякі їздці та жуки) і «велетні». Наприклад, тропічні жук-слон (Південна Америка) та жук-голіаф (Африка) сягають до 15 см завдовжки, а нічний метелик агріпіна (Південна Америка) - до 25 см у розмаху крил. В Україні найбільші комахи - жук-олень (до 7,5 см завдовжки) та метелик велике нічне павичеве око (до 15 см у розмаху крил).

Особливості зовнішньої будови.

З боків голови розташована пара складних очей, між якими у багатьох комах (бджоли, бабки тощо) містяться 1-3 маленькі прості вічка. На відміну від ракоподібних, комахи мають лише одну пару вусиків. Вусики - це органи чуттів комах, передусім нюху та дотику. Крім того, в основі вусиків багатьох видів розташований особливий орган, здатний сприймати рухи повітря або струси поверхні.

Серед комах є хижаки, споживачі мертвої органіки, кровосисні та паразитичні види тощо. У зв'язку з пристосуванням до споживання різних видів їжі у них виникли й різні типи ротових апаратів.

Так, хрущ живиться листками рослин. Ротові органи у нього слугують для подрібнення їжі та мають назву гризучого ротового апарату. Він має непарні верхню та нижню губи, парні верхні та нижні щелепи. У комах, що споживають рідку їжу, різні частини ротового апарату перетворилися на хоботок, яким вони смокчуть (метелики) або злизують (мухи) нектар, соки та інші рідини. У комах, які живляться соками рослин чи кров'ю тварин (комарів, бліх, вошей, клопів, попелиць тощо), проколюючи перед цим покриви жертв, ротовий апарат колючо-сисного типу. Їхній сисний хоботок розташований усередині особливого футляра, до складу якого входять голкоподібні видозміни ротових органів.

До нижньої частини кожного сегмента приєднана пара ніг. На кінцевому членику ніг розташовані кігтики, а часто ще й присоски (наприклад, у мух), за допомогою яких комахи здатні пересуватися по вертикальних поверхнях.

До верхніх бічних кутів середньо- та задньогрудей у більшості дорослих комах приєднані дві пари крил: передня та задня. Крила - це подвійні пластинчасті складки покривів, всередині яких розміщена система трубкоподібних потовщень - жилок. Характер розташування жилок має назву жилкування. Жилки виконують опорну функцію, створюючи скелет крила. Крім того, в жилки заходять нервові закінчення і трахеї.

У різних груп комах крила відрізняються за будовою. Крила з небагатьма жилками називають перетинчастими (у метеликів, бджіл тощо). Сітчасті крила мають густу сітку жилок (наприклад, у бабок). У хруща перша пара крил потовщена й перетворена на жорсткі надкрила, що слугують для захисту задньої пари перетинчастих крил, коли комаха не літає.

Крила є лише у дорослих комах. Деякі види втратили крила внаслідок пристосувань до паразитичного

(воші) чи наземно-ґрунтового (робочі особини мурашок чи термітів) способів життя.

На більшості сегментів черевця з боків розташовані отвори - дихальця, якими назовні відкриваються органи дихання.

Черевце комах позбавлене кінцівок або вони видозмінені на органи парування, яйцеклад (у самок коників) чи жало (у ос і бджіл).

Як і у всіх членистоногих, зовнішній скелет комах утворений кутикулою, зовнішній шар якої складається з жироподібної речовини, що перешкоджає випаровуванню води. У середньому шарі кутикули містяться пігменти, які надають певного забарвлення тілу. А металічно-блискуче або переливчасте забарвлення комах зумовлене заломленням світла у напівпрозорих верхніх шарах кутикули або її виростах (волосках, лусочках тощо).

У багатьох комах у покривному епітелії є залози, що виділяють отруйні чи пахучі речовини, віск тощо через канальці кутикули назовні.

Особливості внутрішньої будови.

Між внутрішніми органами розташована пухка сполучна тканина - жирове тіло.

Мускулатура розвинена добре. Завдяки надзвичайній силі скорочень м'язів комахи можуть пересувати вантаж, що перевищує масу їхнього тіла до 25 разів. Ще одна особливість деяких м'язів комах - здатність до скорочення з дуже високою частотою. Так, у бджіл і мух м'язи, що рухають крила, здатні скорочуватися до 300, а у деяких комарів - до 1000 разів за секунду. Це забезпечує різноманітні рухи, зокрема політ.

З енергетичної точки зору, політ - досить економний спосіб пересування. Долаючи певну відстань за допомогою ніг, комахи витрачають енергії вдвічі більше, ніж під час польоту на таку саму віддаль. Найбільша швидкість польоту у бабок - до 120 км за годину. Але найдосконаліший політ притаманний мухам. Так, мухи-дзюрчалки, подібно до гелікоптерів, можуть зависати над квітами.

Органи дихання комах - добре розгалужені трахеї.

Їхні найтонші відгалуження своїми кінцями можуть проникати всередину окремих клітин, забезпечуючи ефективне постачання кисню. Назовні трахеї відкриваються отворами - дихальцями.

А як дихають водяні комахи? Частина з них (наприклад, жуки-плавунці та водолюби, клопи гладун і водяний скорпіон) дихає атмосферним киснем. Для цього їм потрібно періодично підпливати до поверхні води та захоплювати повітря через дихальця. Натомість личинки багатьох водяних комах (як-от, бабок та одноденок) дихають киснем, розчиненим у воді. Вони мають особливі трахейні зябра - утвори, розташовані на поверхні тіла або у задньому відділі кишечнику.

Травна система комах загалом має такий самий план будови, як й інших членистоногих.

З травних залоз розвинені лише слинні. Їжа перетравлюється за допомогою слини та травного соку, який виділяють залозисті клітини середнього відділу кишечнику. Певні види комах здатні до позакишкового травлення. Наприклад, личинки сонечок і жуків-плавунців впорскують травні соки в тіло здобичі, які перетравлюють її вміст. Клоп шкідлива черепашка впорскує травні соки в зернівки злаків, через що вони стають непридатними для виготовлення борошна чи інших продуктів.

Основні органи виділення комах, як і у павукоподібних, - це мальпігієві судини.

Кровоносна система складається з трубчастого серця, розташованого на спинному боці черевця, та єдиної кровоносної судини. Така досить проста будова кровоносної системи пояснюється добрим розвитком органів дихання - трахей.

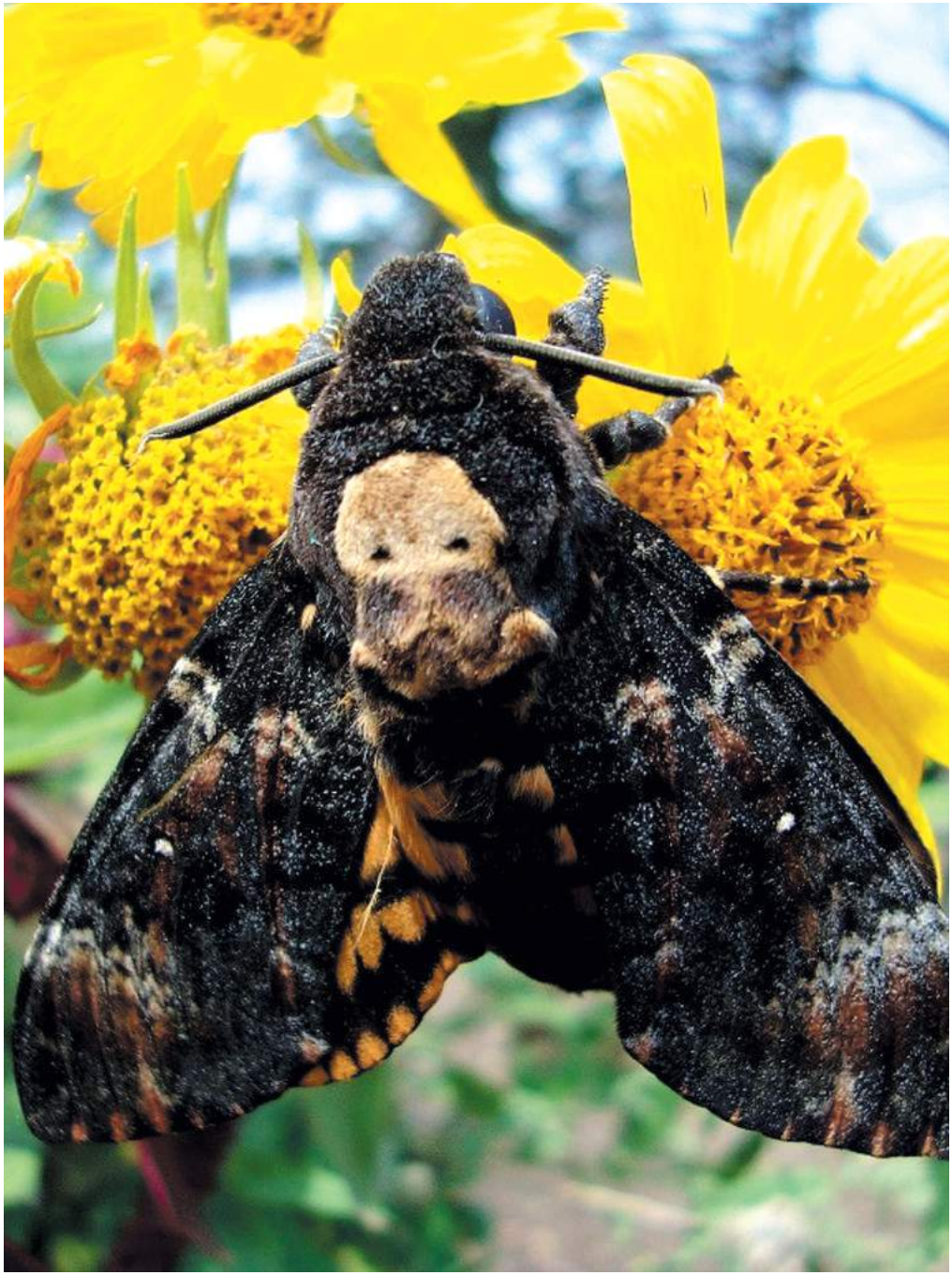

Вид – Бражник мертва голова – Acherontia atropos

Родина — Бражники
Ряд — Лускокрилі
Клас — Комахи

Вид рідкісний, але в Україні поодиноко може зустрічатися скрізь. В кінці XIX ст. було зафіксовано його масове розмноження на півдні Київщини. Зміни чисельності виду значною мірою пов'язані з погодними умовами. Інші причини: хімічна обробка пасльонових культур (особливо картоплі), викорчовування чагарників і руйнування місць перебування виду. Занесений до Червоної книги України.

Як виглядає?

Розмах крил — 95–125 мм. Дуже великий метелик з характерною зовнішністю: вузькі видовжені крила та товсте веретеноподібне тіло. Передні крила темно-бурі з нечітким малюнком у вигляді зубчастих жовтувато-бурих поперечних ліній. Задні крила жовті з двома чорними поперечними смугами. Груди чорні з брудно-жовтим візерунком, що трохи нагадує людський череп та перехрещені кістки. Черевце охристо-жовте з широкою повздовжньою блакитно-сірою смугою і темно-коричневими кільцями.

Що їсть та де мешкає?

Бражник мертва голова зустрічається на полях, городах, в рідколіссях, на схилах ярів, що поросли повіем звичайним. Протягом року розвиваються 2 генерації. Літ імаго відбувається у травні–липні та у серпні–жовтні. Метелики живляться соком дерев, іноді бджолиним медом. Активний у сутінках та вночі. Може мігрувати, долаючи значні відстані. Самки відкладають по одному 30–200 яєць на пасльонові (картопля, дурман тощо). Гусінь іноді живиться і на інших рослинах (жасмин, бузок, брусниця, малина). Лялечки зимують у ґрунті на глибині 15–20 см. Чутливі до холоду, взимку часто гинуть.

ЧИ ТОБІ ВІДОМО, ЩО...

– У слов'янських народів ходило повір'я: щоб ніхто з близьких не загинув, побачивши метелика, його треба вбити.

– В Англії говорили про те, що віщунами використовується «Мертва голова». У Європі говорили і про те, що зовсім скоро метелик перетвориться в крота.

– В Європі подібну недобру славу мав (а в деяких країнах і до цих пір) метелик бражник. Назву цей метелик отримав від імені давньогрецької богині Атропос — дочки богині ночі Нікс. За давніми переказами, бражник мертва голова перериває нитку життя, після чого наступала смерть.

Вид – Вусач великий дубовий – Cerambyx cergo

Родина — Жуки-вусачі
Ряд — Твердокрилі
Клас — Комахи

Один з 5 видів західно-палеарктичного роду. Вразливий природоохоронний статус даного виду. Чисельність незначна (поодинокі особини), лише в Закарпатті дещо більша. Суцільне вирубування старих дібров, скорочення насаджень дуба, зменшення кількості старих дерев негативно впливає на структуру популяції.

Занесений до Червоної книги України та Європейського Червоного списку. Охороняється в складі фауни лісових біоценозів заповідників та заказників України.

Має трирічну генерацію. Літ імаго — з травня до початку серпня. Протягом 1,5–2 місяців самка відкладає 60–300 яєць в тріщини кори, рідше на гілках. Личинки заляльковуються восени в комірках. Жуки нового покоління з'являються в кінці серпня–вересня і зимують в тих же комірках. Мешкає в природних дібровах, насадженнях дуба, рідше в деяких ільмових, в лісопарках рівнинних територій та передгір'їв. Зазвичай заселяє дубові й мішані лісостани, ослаблені вирубуванням чи рекреаційним впливом. Надає перевагу товстим стовбурам дубів, особливо старим та пенькам. Імаго живляться соком, що виступає з пошкоджених стовбурів. Личинки — дендрофаги. Довжина їхнього ходу в стовбурах може досягати 1 м. Перший рік личинки живляться у корі, на другий і третій — проникають у деревину.

Як виглядає?

Тіло подовжене 23–55 мм, верх бурочорний, злегка блискучий. Вершинна частина надкрил рудувата. Передньоспинка в грубих червоподібних складках. Основа надкрил зморшкувата.

ЧИ ТОБІ ВІДОМО, ЩО...

– В Україні описано близько 280 видів вусачів, для порівняння: в США – 1200, в Канаді – 350. Разом з тим вусачі є однією з найбільш вивчених родин, що зумовлено їхньою естетичною привабливістю й високою популярністю серед колекціонерів, зібрання яких мають ще й велике наукове значення, оскільки часто стають джерелом відкриття нових видів, використовуються науковцями-ентомологами при складанні фауністичних переліків на певних територіях тощо.

Вид – Жук-олень – Lucanus cervus

Родина – Рогачі
Ряд – Твердокрилі
Клас – Комахи

Жук-олень найбільший жук України. Довжина тіла самця – 50-80 мм, самки – 20-40 мм. Забарвлення надкрильників чорно-коричневе, щелепи червоно-коричневі, у самця вони збільшені, а в самиці маленького розміру.

Жуки-олені поширені майже по всій території України. Зазвичай для життя вони обирають старі листяні ліси. Якщо жука сполохати, він підводиться і грізно відкриває щелепи. Ці небезпечні на вигляд вирости управляються досить слабкими м'язами, і жук рідко використовує їх як зброю. Форма і розмір рогів залежать від величини жука: у менших самців вони коротші і мають менше зубчиків на внутрішньому боці, у самців більших розмірів, відповідно, більше. Жуки використовують «роги» під час турнірних боїв. У поєдинку обидва супротивники прагнуть підняти конкурента «на роги» і закинути собі на спину.

Вирубування старих дерев і непомірне використання отрутохімікатів призвело до того, що в багатьох місцях жук-олень повністю зник. Зараз цей жук охороняється європейським законодавством і занесений до Червоної книги України.

Коли і де можна побачити?

Єдині місяці в році, коли його можна побачити, це червень та липень. В цей час жуки виходять з лялечок, злучаються і відкладають яйця. Найлегше зустріти жука в листяних лісах, особливо в дубових гаях, або у старих парках. Там, де немає дубових гаїв, жуків іноді можна побачити в садках зі старими пнями, що залишилися від цих або інших листяних дерев, в яких могли б розвиватися личинки.

Через деякий час з кожного відкладеного яйця вилуплюється біло-сіра личинка з темно-коричневою головою та зморщеним тілом. Ця стадія розвитку триває протягом 5-6 років. Личинка має сильні щелепи та 3 пари коротких ніг. Харчується личинка гнилою деревиною, яку поїдає у величезних кількостях.

Харчування

Дорослі жуки-олені все життя проводять на листяних деревах, серед яких найулюбленішими є дуби. За допомогою нижньої губи, яка за формою нагадує пінцет, вони висмоктують з дерева сік та інші поживні речовини. Ротовий апарат самців, який перетворився на щелепи, що нагадують роги, непридатний до добування та подрібнення їжі.

ЧИ ТОБІ ВІДОМО, ЩО...

– Жука-оленя прославив німецький художник Альберт Дюрер (1471-1528). Він намалював жука-оленя в натуральну величину. Цей малюнок в 70-і роки XX століття був проданий за 175 000 німецьких марок.

– У часи Середньовіччя люди вірили, що жук-олень літає над селами з розжареною вуглинкою в щелепах, а коли впустить її на будинок, то споруда спалахує.

– Щелепи самки менші і рухливіші, ніж у самця. Їх укус значно болючіший ніж у самця.

– В одній науковій лабораторії були проведені дослідження, під час яких молодого жука змусили вилупитися передчасно. Це можна зробити, заморозивши лялечку, а потім помістивши її в тепло. Так повторюється різниця температур в зимовий та літній час, яка і призводить до «пробудження» молодої особини.

Вид – Красотіл пахучий – Calosoma sycophanta

Родина – Жуки-туруни
Ряд – Твердокрилі
Клас – Комахи

Поширений майже по всій території України, частіше на півдні, але чисельність незначна. Завдовжки 22–31 мм. Тіло широке, плечові кути виступаючі. Забарвлення знизу чорно-синє, надкрила золотисто-зелені з яскравим мідно-червоним металічним відливом. Занесений до Червоної книги України та Європейського Червоного списку. Охороняється у заповідниках та заказниках України.

В період розмноження ряду видів шкідливих метеликів (непарного, кільчастого шовкопрядів, дубової листокрутки) чисельність значно зростає (до 10–20 особин/га). Тривале застосування пестицидів у лісах, вирубування дерев та чагарників призводять до зменшення природних місць перебування виду та його чисельності.

Активний в нічний час. Зимують жуки в ґрунті та підстилці. Парування та відкладання яєць (близько 60 за весь період життя) спостерігається навесні – початку літа. Розвиток личинок триває 2–3 місяці.

Що їсть та де мешкає?

Молоді жуки з'являються в серпні–вересні. Зустрічається в широколистяних та мішаних лісах, чагарниках, парках, рідше – в полезахисних смугах та садах, як на поверхні ґрунту, так і в кронах дерев. Живиться переважно гусінню метеликів. Є активним винищувачем деревних лускокрилих шкідників.

ЧИ ТОБІ ВІДОМО, ЩО...

– З давніх часів людина прагнула направити бурхливу діяльність красотіла в корисному напрямку. Більш, ніж 300 років тому Шведська королівська академія оголосила конкурс на краще рішення того, «як можна позбавити плодові сади від гусені». В одній з конкурсних робіт розвивались ідеї, актуальні саме в наш час, біологічного знищення шкідників. В 1840 р. француз Буажиро успішно використовував красотіла для знищення гусені непарного шовкопряда, що загрожував повністю оголити всі тополі в його селищі.

– Воронцов О.І. – ентомолог, спеціаліст у галузі захисту лісу, вивчав екологію цього виду та розробив його для захисту лісу.

Вид – Ксилокопа фіолетова (бджола-тесляр) – Xylocopa violacea

Родина – Справжні бджоли
Ряд – Перетинчастокрилі
Клас – Комахи

Один із 3 видів роду, який мешкає в окремих областях України, переважно на півдні, є поодинокі знахідки і на півночі.

Рідкісний вид, занесений до Червоної книги України. Чисельність знижується через скорочення доступних місць для гніздування (сухі дерева) внаслідок вирубування та випалювання полезахисних лісосмуг та лісових насаджень, незаконне колекціонування в комерційних цілях.

Де можна зустріти?

Частіше зустрічається біля та в населених пунктах, де краще забезпечений місцями для гніздування та кормовою базою. Зустріти фіолетову бджолу можна з кінця квітня до вересня. Дає одну генерацію на рік. Гнізда будує в сухих стовбурах і гілках дерев.

Довжина тіла 20-28 мм. Тіло чорне, але груди, а особливо голова, часто із синім металевим блиском, крила темні з фіолетовим відливом.

ЧИ ТОБІ ВІДОМО, ЯК...

Бджоли будують гнізда, прогризаючи ходи в мертвій деревині старих дерев, стовпів, дерев'яних будівель людини. Інструментами для роботи бджолам служать щелепи і передні ніжки. Помічено, що ксилокопи часто поселяються в зараженій грибами деревині: зруйнована грибницею, вона значно легше піддається щелепам.

Починаючи, зазвичай, з південного боку стовбура, бджола-тесляр проточує в ньому довгий (часом до 25 см), що йде вгору або вниз канал. Така праця вимагає декількох днів, та до того ж іноді в одному стовбурі знаходять 2-3, а то і всі 10 ходів бджоли.

Закінчивши будівництво, вона ніколи більше сюди не повернеться, і личинкам з самого народження доведеться жити самостійно. Для того, щоб зробити осередки, ксилокопі досить розділити хід перегородками з тирси. А ще в кожну клітинку потрібно доставити запас їжі купку пилку і крапельку меду.

Вид – Махаон – Papilio machaon

Родина – Вітрильники
Ряд – Лускокрилі
Клас – Комахи

Батьківщина махаонів тропіки. Тільки один вид спромігся розповсюдитися в холодних широтах Європи, а також загалом по Україні. Цей метелик постраждав від непомірного застосування отрутохімікатів та суцільного розорювання степів і луків. Охороняється міжнародним законодавством. Занесений до Червоної книги України.

Для більшості метеликів характерним є те, що вони харчуються і запасають енергію головним чином на стадії гусениці. Спектр корму гусениць махаона не є таким вузьким, як у багатьох інших видів. Гусениці харчуються листям зонтичних рослин – дикої і звичайної моркви, петрушки, фенхеля, бедринця, кмину, кропу, дягелю та інших. Організм гусениць, що харчуються цими рослинами, акумулює речовини, які відлякують комахоїдних тварин.

Гусениця махаона має могутній ротовий апарат і своїми щелепами відгризає від листя дрібні шматочки. Гусениці стабільно й дуже швидкими темпами збільшують свою вагу. Коли гусениця закривається в коконі, де відбувається перетворення на дорослу комаху, її ріст припиняється. На останній стадії життєвого циклу енергія метеликові потрібна тільки для польоту і розмноження, їжа дорослого махаона відрізняється від корму гусениці - це нектар, квітковий сік.

Розмах крил метелика 70-75 мм. Забарвлення крил жовтувате з сіро-чорним малюнком, блакитними і червоними плямами на задніх крилах. Навесні і влітку метелики легко пурхають на галявинах у пошуках нектару і навіть планерують на короткі відстані. Махаон на всіх стадіях життєвого циклу є поживою для павуків, птахів і дрібних ссавців. Найнебезпечніший період для комахи стадії гусені і лялечки.

Самозахист...

Як засіб самозахисту комаха використовує маскувальне забарвлення: юна гусениця своєю формою і забарвленням нагадує пташиний послід. Після третьої линьки світло-зелену шкіру гусениці прикрашають чорні і оранжеві цятки яскраве забарвлення є застережним сигналом для хижаків, що свідчить про неїстівність її носія. У разі небезпеки гусениця піднімає голову з ріжками, які видають різкий сморід, що нагадує запах гнилого ананаса - цим вона підтверджує, що є неприємною на смак.

ЧИ ТОБІ ВІДОМО, ЩО...

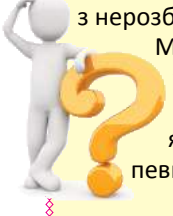

– Зустрічаються дуже темні махаони з нерозбірливим візерунком на крилах. Меланізм поява великої кількості темного пігменту меланіну в тканинах тварин поширене явище, яке викликається дією певної температури на лялечку.

– Великий природознавець Карл Лінней назвав цей вид метелика міфічним ім'ям на честь сина давньогрецького бога лікування Акслепія та Епіони – Махаона, знаменитого лікаря-хірурга, міфічного героя Троянської війни, який був учасником походу греків на Трою. За міфологією лікар Махаон полегшував муки пораненим і спас життя багатьом воїнам.

Вид – Мурашиний лев звичайний – Myrmeleon formicarius

Родина – Мурашині леви
Ряд – Сітчастокрилі
Клас - Комахи

Один з найпоширеніших видів сітчастокрилих української фауни. Крила прозорі і пронизані густою сіткою буровато-чорних жилок. Повздовжні жилки із розвилками біля зовнішнього краю крила, черевце досить довге й тонке. Довжина крил 32–40 мм, довжина черевця 20–28 мм. Точне визначення виду можливе лише за особливостями жилкування крил. Вид включений до Європейського Червоного списку, офіційних переліків регіонально рідкісних видів Харківської і Сумської областей.

Подібно до решти мурашиних левів, личинка цього виду викопує у сипучому піщаному ґрунті пастку для полювання. Комаха робить це головою, до якої притиснуті верхні щелепи – разом усе це утворює пласку поверхню. Різкими рухами цієї «лопатки» вона викидає ґрунт назовні. Через сипучість піску ямка набуває конічної форми.

Полювання на мурах...

Сама личинка ховається попід ґрунтом на самісінькому дні, виставивши назовні гострі кінчики щелепів і невеличкі очі. Коли дрібні комахи (найчастіше мурашки) опиняються на краю пастки, вони разом з піском сунуться до її низу. Личинка сприяє цьому – вона жбурляє у них піском. Коли вони потрапляють до низу, личинка вхоплює їх серпоподібними зазубленими верхніми щелепами.

Заляльковується личинка у ґрунті у одношаровому земляному коконі кулястої форми. Личинка, а потім лялечка і доросла крилата комаха (імаго) лежать у ньому, згорнувшись у кілечко.

ЧИ ТОБІ ВІДОМО, ЩО...

– Величина ловчої ями мурашиного лева залежить не стільки від його власного розміру, скільки від його апетиту. Тобто, чим довше він голодував, тим глибшу риє воронку.

Вид – Бджола медоносна – Apis mellifera

Родина — Бджолині
Ряд — Перетинчастокрилі
Клас — Комахи

Дикі бджоли влаштовують гнізда в дуплах дерев. Домашні бджоли живуть у вуликах. Теплими весняними й літніми днями бджоли вилітають із вулика, хоботком збираючи в околицях воду, нектар, пилок. Бджола очищається від пилку за допомогою щіточок, які знаходяться на внутрішній стороні лапок, і вштовхує його у так званий кошик - особливе заглиблення на зовнішній стороні гомілки останньої (третьої) пари лап.

Цікаво, що молодих маток бджоли годують бджолиним молочком, а інших личинок пергою. Коли матка старіє, тоді робочі бджоли починають будувати так звані маточники, у яких виховують декілька майбутніх маток. Стара матка залишає вулик, а на її місце приходить та матка, якій першою вдалося прогризтися із комірки, інших же бджоли вбивають.

На початку весни в бджолиному рої налічується кілька тисяч особин, а до початку літа вже декілька десятків тисяч. Старші бджоли працюють поза вуликом. Через 11 днів воскові залози бджіл починають виробляти лусочки, з яких будуються стільники. Бджоли, завданням яких є збирати мед, починають вилітати в поля й луги на 15–20 день життя, а то й раніше.

Захистом у бджоли є жало. Але, наприклад, вжаливши людину, бджола відразу ж гине. Задирки на кінчиках колючих щетинок бджоли, що знаходяться на жалі, не дозволяють їй витягнути його зі шкіри людини, чи будь-якого іншого ссавця. Отож, коли ця трудівниця полів нас жалить, відбувається миттєвий розрив всього жалючого апарату, в результаті чого бджола гине. Якщо ж трапляється так, що бджола жалить іншу бджолу чи осу, тоді вона може легко витягнути своє жало. У нашому кліматі бджола активна тільки в теплі місяці.

Вороги бджіл

У бджоли медоносної є багато природних ворогів. Серед них – шершні, які літають перед входом у вулик і підстерігають бджіл, що повертаються з польоту. Вони нападають на бджіл і несуть їх у свої гнізда, де й поїдають. Інший ворог бджоли, який приносить їй загибель – це відома нам оса. Вона ловить бджіл заради того, щоб покуштувати нектару або ж несе бджолу до себе в гніздо, як корм для своїх личинок.

Розмноження

Матка в кожну комірку відкладає одне яєчко, щодня до 1500 яєць. Із запліднених яєчок народжуються самки, з інших трутні. Через три доби з'являються личинки, які протягом шести-семи днів чотири рази линяють і швидко ростуть. Дорослих личинок бджоли запечатують у комірках за допомогою воскових кришечок. Личинки спочатку стають лялечками, а потім бджолами. Коли бджола покидає комірку, її продовжують годувати, але вона вже починає працювати очищувати комірки.

ЧИ ТОБІ ВІДОМО, ЩО...

– Після укусу бджоли під шкірою людини залишається жало разом з краплинкою отрути.

– Під впливом м'язових скорочень отрута весь час повільно стікає в ранку.

– Збиральниці, які знаходять багате джерело нектару або пилка, після повернення у вулик сповіщають про це іншим бджолам за допомогою характерних рухів, які являють собою бджолиний танець.

– Для виробництва 1 кг меду потрібно близько 3 кг нектару, а це 60 тис. вильотів з вулика.

Вид – Богомол звичайний – Mantis religiosa

Родина — Богомолові
Ряд — Богомоли
Клас — Комахи

Про спарювання богомолів чув майже кожний. Особливо ж вражає саме той факт, що самка пожирає самця тоді, коли відбувається спарювання, або відразу ж після нього. Це відкриття було зроблено в процесі спостереження за богомолами, що проживають в неволі. Довгий час такий канібальський звичай вважали нормальним при розмноженні цих комах. Однак нові дослідження показали, що в богомолів, які мешкають на волі, канібалізм спостерігається набагато рідше, ніж у вирощених в лабораторіях.

Більшість видів богомолів проводять зиму в стадії яйця. Навесні з яєць вилуплюються личинки, які спочатку схожі на мурах, вид дорослої особини вони приймають тільки після численних перетворень (усього личинки линяють чотири рази).

У богомолів багато ворогів, але найголовнішими їхніми ворогами є птахи. Деякі великі види захищаються передніми кінцівками, що мають гострі маленькі гачки, які можуть подряпати й шкіру людини. Богомоли менших розмірів, які не можуть силою протистояти ворогу, намагаються його налякати. Для цього вони зненацька розправляють крила, намагаючись викликати в нападаючого страх. Найкращий захист – це добре маскування зеленому богомолу на молодих рослинах, бурому – на тих, що в'януть.

Як полює на здобич?

Богомол – типовий «засадник». Він нерухомо сидить у засаді, у гущавині трави, піднявши догори передньоспинку та передні ноги, гомілки яких вкладені в стегна, як лезо ножа. Комаха застигає наче в «молитовному екстазі». При цьому рухається тільки його голова. Богомол непомітний завдяки формі тіла та забарвленню. Обережно підкрадається до жертви та захоплює, затискаючи між стегном і гомілкою. Через те, що кінцівки богомола із внутрішньої сторони мають маленькі гачечки, вони з легкістю можуть утримувати здобич.

Розмноження

Після спарювання самка відкладає кілька яйцекладів, у кожному з яких є по 100–200 яєць. Яйця відкладаються у пінну масу, що, застигаючи, формує характерну захисну капсулу. Такі капсули можна побачити на загорожах, на телеграфних стовпах, на гілках дерев або на траві, деякі види закопують їх у пісок. Забарвлення капсул варіює від ясно-жовтого до коричневого або сірого кольорів в залежності від місця перебування комах. На верхньому кінці капсули розташований вихід з неї.

ЧИ ТОБІ ВІДОМО, ЩО...

– Великі богомоли можуть нападати навіть на дрібних жаб і птахів та поїдати їх.

– Форма і колір деяких богомолів, які проживають в Африці та на Далекому Сході, нагадують квіти. Колись вважали, що це необхідно для приманки комах, які харчуються нектаром. Однак пізніше вдалось встановили, що таке забарвлення тільки підкреслює загрозливу позу богомола-мисливця.

– У багатьох мовах причиною для такої назви цієї комахи була молитовна поза богомола, що полює – з піднятими догори передніми кінцівками.

Вид – Комар звичайний – Culex pipiens

Родина — Комарі
Ряд — Двокрилі
Клас — Комахи

Комар – це невелика двокрила комаха, яка є родичкою мухи і овода. Більшість літаючих комах мають дві пари крил, але, як у всіх двокрилих, у комара задні крила зредуковані до невеликих відростків. Ці відростки рухаються разом з передніми крилами. Вважають, що вони є органами, які допомагають утримувати рівновагу і напрям руху. Двокрилі комахи не можуть приймати твердої їжі, отож харчуються рідинами, які вони всмоктують ротовим апаратом – хоботком. У комарів ротовий апарат складається з декількох стилетів. Більшість комарів використовують як їжу тільки кров деяких видів хребетних. Комарі відкладають личинки не лише у водоймищах, але й у всіх можливих місцях - калюжах, дуплах з водою, бочках і т.п.

Личинка тричі линяє і збільшується в довжину більше ніж у вісім разів. Невдовзі дорослі личинки перетворюються на горбатих лялечок, які також тримаються біля поверхні води. Шкірка зрілої лялечки лопається на спині, і через розріз з’являється голова з антенами, а потім і груди комахи, після цього звільняються крила і лапки. Комахи з’являються з лялечок вже статевозрілими і відразу приступають до спаровування. Увечері десятки комарів рояться над водою. Самки одна за одною влітають у рій і відразу залишають його, захоплюючи за собою одного із самців.

Що їсть?

Самець комара, якого можна впізнати по оперених антенах, харчується соками рослин. Самка смокче кров, під час перетравлювання якої у неї утворюються яєчка. Інстинкт кровосмоктання прокидається у запліднених самок. Вони знаходять джерело їжі за допомогою спеціальних сигналів. Підвищений вміст вуглекислого газу в повітрі вказує самці шлях до місць скупчення теплокровних тварин і людей. За один акт смоктання самка поглинає кількість крові, яка перевищує початкову вагу її тіла. Знов агресивною вона стає тільки після того, як відкладе яйця.

Розмноження

На поверхні водоймища зі стоячою водою або повільною течією самка відкладає яйця, сполучені між собою у формі човника. Приблизно через 2–3 доби з яєць з'являються пристосовані до життя у воді личинки. Вони харчуються постійно наявними у стоячій воді органічними залишками. Повітря, необхідне для дихання, поступає в трахейну систему через виведені на поверхню стигмальні отвори. Додатковий спосіб дихання личинок – газообмін через шкірні покриви і зябра.

ЧИ ТОБІ ВІДОМО, ЩО...

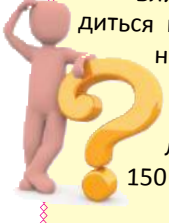

– Близько половини населення Землі знаходиться перед небезпекою заразитися інфекційними захворюваннями через звичайний комариний укус.

– У тропіках живе комар-токсоринхит, личинка якого за день може знищити до 150 личинок комарів-кровососів.

– Далеко не всі види комарів є агресивними. Багато з них використовують хоботок для того, щоб харчуватися квітковим нектаром. У кровоссальних видів насичення кров'ю характерне тільки для самок, самці смокчуть соки рослин.

Вид –
Коник зелений –
Tettigonia viridissima

Родина — Коники справжні
Ряд — Прямокрилі
Клас — Комахи

Спосіб пересування зелених коників важко пояснити логічно. Хоча вони є одними із найкращих стрибунів на далекі відстані, щоб їх подолати, коники радше будуть лізти по рослинах або перелітати з місця на місце. Влітку з дерев і заростей чагарників чути скрипучі мелодії самців. Зелені коники з легкістю завойовують нові життєві простори, живуть в селах і передмістях, особливо якщо поблизу будинків є великі сади, в яких ці комахи знаходять собі вдосталь корму. Більш охоче зелені коники поселяються на не дуже вологому, вкритому чагарником чорноземі, добре освітлених придорожніх насипах та в трав'янистих заростях.

Навесні з яєць викльовуються личинки, які мають чудовий апетит. У травні-червні личинки піднімаються на поверхню землі. Вони являють собою мініатюрні копії своїх батьків - зелених коників. Щоб перетворитися на дорослу комаху (імаго), їм потрібно пережити сім-вісім линьок. Оскільки покриви зелених коників не ростуть, а комахи все ж таки збільшуються, їм доводиться час від часу скидати свій «тісний одяг». Під старою шкірою у них росте нова, просторіша «уніформа». Після кожної линьки личинки зеленого коника збільшуються в розмірах.

Для зеленого коника є характерним маскувальне забарвлення, завдяки якому він стає майже невидимим у траві. Якщо коник не рухається, його дуже важко помітити. Кожен вид коників виконує свою пісеньку, утворюючи звуки різними способами. Цвірчання коників можна почути вдень, після обіду і ввечері. Вночі коник співає приблизно до третьої години. На надкриллях у нього є звуковий апарат. На гомілках коника розташовані органи слуху. Самці коника, потираючи надкриллями об церки, видають скрипучі звуки.

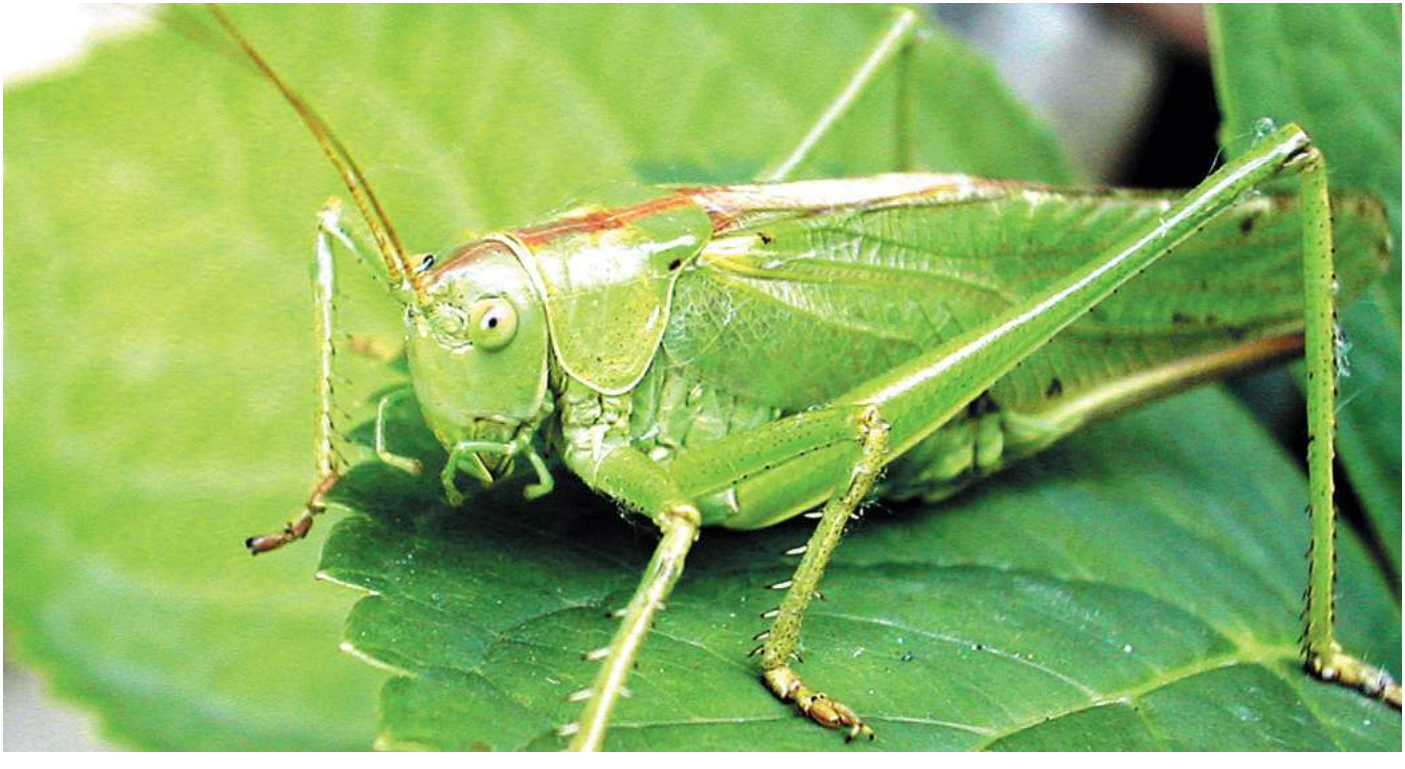

Що їсть?

Зелені коники найбільшу активність демонструють наприкінці дня та вночі. У цей час вони годуються. Як і більшість представників ряду прямокрилих, зелені коники всеїдні. Найбільше їм смакують м'які соковиті частини рослин та тваринні корми. Коник харчується в основному комахами і їхніми личинками. Виявивши здобич за допомогою довгих чутливих вусиків, він відразу її ловить лапками, а потім пускає в хід свій ротовий апарат.

Розмноження

Сезон розмноження зелених коників триває з кінця липня до початку вересня. Про настання цієї пори можна дізнатися за скрипом самців, що таким чином приваблюють самок. Кожен вид коників має свою «пісню». Самець злучається з самкою, яку привабила саме його мелодійна «пісня». Притримуючи самку, він вводить у її статевий отвір маленьку капсулу, наповнену спермою. Через декілька днів самка за допомогою рухливого яйцекладу відкладає запліднені яйця в грунт. Вона намагається відкладати яйця в найглибші щілини і тріщини в землі, дбаючи про збереження яєць, рятуючи їх від хижаків й впливу негоди. Яйця самка зеленого коника відкладає по одному або купками по 5–10. Під шаром ґрунту яйця лежать впродовж всієї зими.

ЧИ ТОБІ ВІДОМО, ЩО...

– Личинка коника після кожної линьки з'їдає скинуту шкіру. Взагалі личинка линяє 7–8 разів.

– Спійманий зелений коник намагається врятувати своє життя за рахунок своїх кінцівок – він відгризає їх. Подібним чином діють і ящірки, відкидаючи хвіст. Таке явище мимовільного відкидання кінцівок у природі називається автотомією.

– Зелений коник це один з найбільших представників родини справжніх коників.

– Яйцекладка самки коника сягає завдовжки 22–32 мм.

Вид – Лимонниця звичайна – Gonepteryx rhamni

Родина — Біланові
Ряд — Лускокрилі
Клас — Комахи

Лимонниці живуть значно довше, ніж більшість метеликів. Наприкінці літа й восени вони посилено годуються, щоб зробити необхідні енергетичні запаси і пережити довгу зиму. Навесні лимонниці виходять зі сплячки. Лимонниці живуть приблизно 9 місяців. Щоб пережити довгу зиму, вони роблять енергетичні запаси. Восени лимонниці знаходять приховане від вітру місце, зазвичай у чагарниках плюща, де впадають у стан заціпеніння, що нагадує зимівлю. У виключно сонячні і теплі зимові дні лимонниці можуть прокинутися від зимового заціпеніння і літати над сніговими заметами. М'яка зима створює метеликам додаткові труднощі, оскільки вони витрачають більше енергії.

Різниця у забарвленні між метеликом, що літає, і метеликом під час відпочинку є дивовижною. Активні самці вражають спостерігача своїм яскравим забарвленням. Їх можна помітити навіть з вікна поїзда. Коли вони сідають на рослину і складають крила над тулубом, їхнє яскраво-жовте забарвлення зникає. Нижній бік крил цих метеликів ясно-зелений, а складені крила за своєю формою нагадують листя. Коли лимонниця знов злітає, здається, немов на кущі раптово запалав вогонь сірчано-жовтого кольору. Самка лимонниці має скромніше забарвлення.

Що їдять?

Гусінь лимонниці поїдає листя жостеру. Самка відкладає одне яйця одне за одним поряд з соковитими пагонами, щоб гусениці, які вилупляться з яєць, мали достатню кількість корму. Матово-жовті гусениці зазвичай спочатку вигризають отвір в листовій пластинці, потім переповзають на край листа і поступово з'їдають весь лист, залишаючи тільки тверді жилки. Гусениці харчуються жостером, тому ці метелики найчастіше зустрічаються там, де ростуть саме такі кущі. Дорослі лимонниці спроможні поглинати тільки рідку їжу. Своїм довгим хоботком вони п'ють нектар, наприклад, з квіток вовчої ягоди і мати-й-мачухи, також вони охоче годуються і на квітах осоту польового.

Розмноження

Зазвичай лимонниці починають літати тільки в середині березня. У цей час самці починають шукати самок. Навесні можна спостерігати шлюбні польоти цих метеликів. Самка летить попереду, а самець слідує за нею, зберігаючи постійну дистанцію. Запліднені самки відкладають яйця. Гусениці, що вилупилися з яєць, 3–7 тижнів харчуються, декілька разів линяють, поки не настане час перетворення на лялечку. Період розвитку лялечки залежить від погоди.

ЧИ ТОБІ ВІДОМО, ЩО...

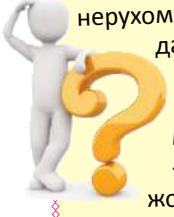

– Під час відпочинку лимонниця сидить нерухомо. Вона навіть дозволяє мухам сідати на своє тіло і крила.

– Під час спаровування лимонниці можуть залишатися злученими цілу добу.

– Лимонниці зазвичай сідають на жовті і червонувато-фіолетові квіти, тому можна припустити, що вони віддають перевагу квітам того ж кольору, що і їхнє тіло, яке має фіолетовий відтінок.

– Лимонниці можуть зимувати без жодного захисту біля ґрунту або в листі.

Вид –
Чорна садова мураха –
Lasius niger

Родина — Мурахи
Ряд — Перетинчастокрилі
Клас — Комахи

Чорні садові мурашки – це представники одного з видів, що належать до родини мурашок. Чорні садові мурашки утворюють добре організовані колонії, в яких кожна особина виконує свою функцію: одні відповідають за розмноження, інші – за порядок, а треті – працюють. Як і у більшості своїх родичів, у чорної садової мурашки раціон багатий й різноманітний. Робочим мурашкам, що займаються пошуками їжі, є з чого вибирати.

Чорні садові мурашки будують мурашники в різних місцях – під невеликими грудками землі, корінням старих і стовбурами повалених дерев, у трухлявих пеньках, під плоскими каменями або в стінах будівель. У мурашник веде вузький вхід, від якого йдуть коридори до декількох головних камер, що також з'єднані між собою коридорами. Кожна камера має своє призначення.

Чорні садові мурашки тримаються великими добре організованими спільнотами, які іноді називаються «державами мурашок». Кожна особина тут виконує певну функцію. Жителі колонії розділяються на 3 касти – королева (здатна до розмноження самка, яка відкладає яйця), король, або самець (здатний до розмноження крилатий самець) і робочі мурашки (безплідні самки). Деякі робітники піклуються про яйця і личинок. Інші будують або розширюють мурашник, підтримують в ньому порядок. Третя група робітників виходить на пошуки їжі. Є робітники, що піклуються про королеву і охороняють мурашник. Усе життя королева проводить в окремій камері, її функція невпинне відкладання яєць.

Раз на рік, зазвичай це відбувається в червні або липні, крилаті молоді королеви та самці залишають мурашник і відправляються у шлюбний політ, їхні зграї іноді бувають такими численними, що вони можуть навіть перешкодити вуличному рухові. Мурашки злучаються в польоті. Під час єдиного шлюбного польоту у своєму житті королева отримує від самця стільки сперми, що її вистачить їй на все життя.

Що їдять?

Мурашки зазвичай поводяться як хижаки, які ловлять та поїдають комах інших видів. Проте часто мурашки ласують також фруктами й медом. Їхня улюблена страва – це медяна роса. Саме тому робочі мурашки відшукують рослини, на яких є найбільше тлі. Вони «доять» тлю – торкаються до її тулуба і потирають його своїми антенами, щоб змусити комаху виділити краплю солодкої роси.

Розмноження

Королева сама викопує невелику ямку, яка стане основою для майбутнього мурашника. Перші яйця самка відкладає тільки через декілька місяців. Впродовж всього цього часу вона живе за рахунок тих енергетичних запасів, які накопичені в її тілі. Після закінчення місяця самка відкладає запліднені і незапліднені яйця. Із запліднених вилупляться робочі самки, а із незапліднених – самці. У початковий період королева годує личинки своєю слиною. Після того, як личинки обернуться на лялечку, пройде ще трохи часу, поки з коконів вийдуть робочі мурашки, які все й виконують.

ЧИ ТОБІ ВІДОМО, ЩО...

– Єдине завдання самців, що з'явилися на світ в шлюбний період, запліднення королеви. Відразу ж після цього вони гинуть.

– Кожна личинка самки чорної мурашки, що вилупилася в шлюбний період, є плодовитою і теоретично здатна стати королевою. Чи стане вона нею, залежить від того, чим її будуть годувати. Щоб з личинки виросла королева, її годують спеціальною рідиною, яку виробляють деякі робочі мурашки. Решта ж личинок «засуджена» до безпліддя, вони отримують «нормальний» корм.

– У деяких мурашниках чорних садових мурашок, окрім тлі, живуть також мертвоїди, ногохвостки і стоноги.

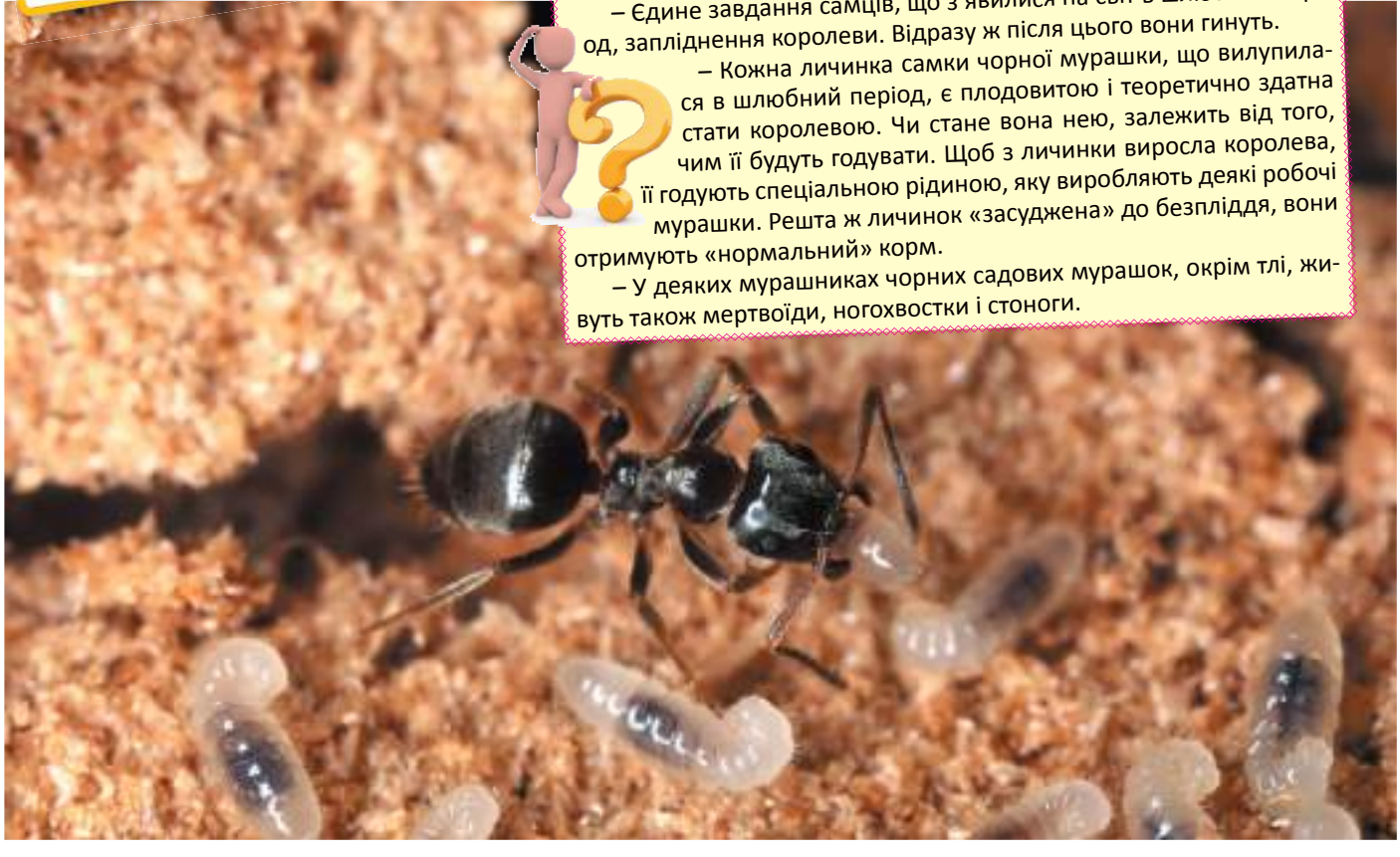

Вид –
Оса звичайна –
Vespula vulgaris

Родина — Справжні оси
Ряд — Перетинчастокрилі
Клас — Комахи

Звичайні оси використовують два способи захисту. Пасивним способом є їхнє яскраве попереджувальне забарвлення, що складається з поперечних жовтих і чорних смуг, які відлякують птахів, ящірок і дрібних ссавців. Вороги швидко вчаться пов'язувати цей тип забарвлення з неприємним смаком здобичі і після декількох спроб залишають ос у спокої. Другим, активним, способом самозахисту, є жало. Жало є заломленою трубкою, на якій немає зазубрин. Після того, як оса встромлює жало у шкіру супротивника і вприскує отруту, вона не гине, тому що легко витягує жало із шкіри і може знову його використовувати.

Для будівництва гнізда оси вибирають найрізноманітніші місця. Гнізда ос знаходять у дуплах старих дерев в лісі, на гілках дерев, в садовому компості, покинутих норах полівок і мишей, під дахом будинку, на горищі. Нерідко вони прикріплюють гнізда до віконних рам. Молоді оси найчастіше вилітають в липні і замінюють матку при годуванні личинок і при будівництві гнізда. Матка присвячує себе виключно відкладанню яєць. Надалі пошуком їжі для самки і личинок займаються тільки робітники. Під осінь з яєць виходять вже не робочі оси, а самки і самці.

Що їсть?

Навесні та влітку, коли в природі з'являється багато дрібних комах, а серед них – садових та домашніх шкідників, оси стають швидше корисними, ніж шкідливими комахами. Робочі оси висмоктують квітковий нектар і інші солодкі рослинні соки. На початку осені дрібних комах стає дедалі менше, тому у пошуках корму оси забираються в будинки. Функція робітників – вигодовування личинок і добування їжі для матки. Личинки відригують крапельки рідини, якою харчуються робітники.

Розмноження

Спаровування відбувається в жовтні. Вона зберігає їхню сперму в своєму тілі аж до весни. З настанням весни матка залишає місце зимування і вирушає на пошуки зручного для гнізда місця. Спочатку матка будує декілька комірок, скріплених у вигляді овального стільника і підвішених до гілки або стелі приміщення. У кожну комірку самка відкладає по одному яєчку. Личинок, що вилупилися з яєць, матка годує пережованими комахами. Перед перетворенням на лялечку личинки обвивають комірку павутиною. З незапліднених яєць вилуплюються трутні, а із запліднених, в залежності від їжі, якою годували личинок, матки або неспроможні до розмноження робочі оси.

ЧИ ТОБІ ВІДОМО, ЩО...

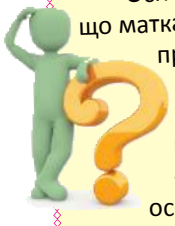

– Оси не рояться. Нові колонії з'являються навесні завдяки тому, що матка відкладає яйця, і поступово колонія ос збільшується. Наприкінці літа в гнізді з'являється молоде покоління самок і самців, які вирушають у шлюбні польоти.

– Після запліднення самки впадають в сплячку, а самці гинуть.

– У деяких видів ос у гнізді може знаходитися до 20 тисяч особин.

– Різні види ос на передній частині голови мають чіткий візерунок різної форми, за яким їх легко розрізняють. У оси звичайної цей візерунок своєю формою нагадує якір.

Вид – Сонечко семикрапкове – Coccinella septempunctata

Родина — Сонечка
Ряд — Жуки
Клас — Комахи

Сонечка харчуються попелицями, і цим заслужили симпатію у землеробів. У сонечок мало ворогів, тому що вони досить неприємні на смак. Найчастіше сонечка живуть у середовищі, зміненому людиною: у садах, у лісових господарствах або на занедбаних, зарослих бур'янами територіях. На цих територіях у величезній кількості водиться попелиця, що є основною їжею сонечок. Крім попелиці, сонечка харчуються іншими комахами: червцями, білокрилками, павутинними кліщиками та ін.

Сонечок можна знайти протягом усього року (наприклад, якщо розкопати сухе листя, під яким сонечка ховаються в холодну пору року), але побачити, не докладаючи при цьому ніяких зусиль, можна тільки навесні, улітку й ранньою осінню. Взимку вони поринають у сплячку. У цю пору року цілі гурти сонечок захищаються від студня у затишних місцях, наприклад під корою дерева. Влітку їх найчастіше можна зустріти на уражених попелицями трояндах, черешнях та інших садових рослинах. Уважніше придивившись до рослин, можна побачити яєчка сонечок. Личинки сонечок відкрито живуть на рослинах. До того ж сонечка зовсім не лякливі, і не важко спостерегти, як вони їдять. Взимку серед голок хвойних дерев можна знайти семикрапкове сонечко.

Що їсть?

Більшість сонечок харчується в основному попелицями. Попелиця – це м'якотіла беззахисна комаха, що висмоктує із рослин соки. Деякі види сонечок поїдають коростяних кліщів, що завдають рослинам шкоду. Попелиця повільна й слабка, тому сонечку не потрібні спеціальні пристосування для полювання на неї. Личинка сонечка їсть більше, ніж доросла особина, а при нестачі попелиць вона може харчуватися іншими личинками. Щелепи у личинки такі ж, як і в дорослої особини.

Розмноження

Більшість сонечок розмножується навесні або восени. Самиці сонечок, в залежності від виду, відкладають від 3 до 300 яєчок. Яєчка відкладаються поблизу колоній попелиць. Личинки з яєчок сонечка звичайного розвиваються протягом 5–8 днів. Личинка щодня з'їдає від 350 до 400 попелиць і досягає зрілості через 10–15 днів. Потім перетворюється на лялечку, а її кокон висить зазвичай у добре помітних місцях. Цикл перетворень триває від 4 до 7 тижнів. У помірному поясі молоді та дорослі особини на зиму ховаються у тріщини дерев або під їхню кору.

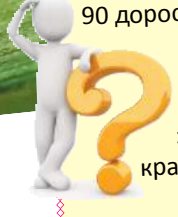

ЧИ ТОБІ ВІДОМО, ЩО...

– Личинка сонечка, перед тим як досягти зрілості, з'їдає близько 90 дорослих комах та 3 000 личинок.

– Сонечка бувають смугастими й одноколірними – не у всіх є крапки. Вони відрізняються за кольором, наприклад, двокрапкове сонечко може бути червоного кольору з чорними крапками або навпаки, чорного з червоними крапками.

– У Великобританії сонечок вирощують для захисту садів від попелиці.

Вид –
Цвіркун польовий –
Gryllus campestris

Родина — Справжні цвіркуни
Ряд — Прямокрилі
Клас — Комахи

Польовий цвіркун більшу частину життя проводить на поверхні землі. Самці цвіркунів біля входу в свої нірки виспівують серенади, закликаючи самок. Недорозвинені крила не дозволяють цвіркунові літати, тому в пошуках їжі він пересувається виключно по землі. Зрілі самки в період спаровування, розшукуючи партнерів, залишають житла. Самці не йдуть далеко від нірок. Виходячи на прогулянку, вони ретельно закупорюють вхід у нірку пучком трави. Самці при зустрічі один з одним поводяться агресивно й нерідко б'ються до загибелі одного з них.

Польовий цвіркун має майже чорне забарвлення. Груди і передню частину його крил охоплює золотий поясочок. У цвіркуна велика голова. Чисельність польового цвіркуна за останні роки зменшилася у зв'язку зі скороченням сухих районів з низькою травою. Пісню самця чути здалеку, але саму комаху побачити нелегко, оскільки вона, відчувши небезпеку, ховається в нірці.

Як співає?

Характерний скрекіт цвіркуна – це звуки, створювані в результаті тертя правим крилом особливих жилок, що знаходяться на лівому крилі. Цвірчання добре чути, оскільки резонатором звуків є підняті крила. Сім циклів тертя крила на секунду створюють 4 200 вібрацій, які звучать на чотири октави вище середнього «до». Самці польових цвіркунів цвірчать з травня по липень, сидячи біля входу в нірку. За допомогою цього «співу» вони привертають увагу самок і разом з тим тримають на поважній відстані конкурентів. У холодну дощову погоду цвіркуни мовчать, а в сонячні дні цвірчать безперервно всю добу.

Розмноження

Після спаровування самки відкладають у землю до 500–600 яєць. Пізно навесні або на початку літа, через 3–4 тижні після відкладання яєць, на світ з'являються личинки польових цвіркунів, які відразу ж линяють і перетворюються на безкрилих німф. Німфи повзають по землі, харчуються рослинами, ховаються серед листя і дуже швидко ростуть. Протягом літа вони 7–8 разів линяють. З настанням холодів личинки ховаються в нірки завдовжки близько 20 см, які риють щелепами і старанно закупорюють зсередини землею. Зимують вони в землі, а вже у травні перетворюються на імаго. Імаго, в порівнянні з личинкою, живе дуже недовго. Цвіркуни швидко стають статевозрілими і в кінці весни приступають до розмноження. У серпні вони гинуть.

ЧИ ТОБІ ВІДОМО, ЩО...

– Мешканці деяких європейських країн, що люблять монотонний заспокійливий скрекіт, тримають цвіркунів дома.

– Китайці користуються природною агресивністю самців польових цвіркунів, влаштовуючи між ними поєдинки. Переможець як винагороду отримує ласощі.

– Якщо між самцями польових цвіркунів відбувається поєдинок, то переможець зазвичай поїдає переможеного.

Вид – Шершень звичайний – Vespa crabro

Родина — Справжні оси
Ряд — Перетинчастокрилі
Клас — Комахи

Шершні живуть у густих старих лісах. На чолі сім'ї шершнів стоїть самка-засновниця, яку називають королевою, або маткою. Навесні, із потеплінням повітря, королева починає пошуки місця, зручного для будівництва гнізда. Найчастіше це – пустий стовбур дерева. Визначившись з таким місцем, вона подрібнює щелепами деревину і отриману масу змішує зі слиною. З цієї маси будується фундамент майбутнього гнізда, його стіни та комірка. Затверділа на повітрі рідка маса нагадує папір.

Відмінні ознаки самців - відсутність жала і довгі вусики з 13 сегментів. Наприкінці сезону королева спонукає робітників будувати просторі комірки, в яких розвиваються нові матки й самці. Молоду матку, що залишила гніздо, запліднює один із самців. Навесні цикл розвитку повторюється заново.

Вважається, що крупні копитні тварини, наприклад, кінь, може загинути, якщо його 2–3 рази укусить шершень. На щастя, шершні рідко жалять коней, інших домашніх тварин і людей. Шершні нападають тільки в дуже роздратованому стані. Відомі випадки, коли людина вмирала після одного-єдиного укусу шершня, оси або бджоли. Це відбувається, якщо виникає алергічна реакція організму на отруту шершня або бджоли. Отрута шершня вражає кровоносну систему, знижуючи внутрішньосудинний тиск і зменшуючи швидкість кровообігу у більшості ссавців.

Розмноження

До стінок комірок самка приклеює яйця. Через деякий час з яєць виходять личинки, які клейкими волокнами прикріпляються до внутрішніх стінок комірок. Перед перетворенням на лялечку личинка тричі линяє. Через чотири тижні на світ з'являються перші робочі шершні, які займаються пошуками їжі для себе і личинок. До кінця літа робітники розширюють гніздо до 400 комірок. Урожайним літом королеви виростають до дуже великих розмірів і відкладають незапліднені яйця, з яких з'являються самці.

Що їдять?

Дорослі шершні харчуються виключно рідкою їжею. Вони мають хлебтальні ротові органи і споживають нектар і соки дерев. Дорослі шершні підкріплюють свої сили соками ясена й липи; вони також залюбки ласують нектаром і м'якоттю стиглих фруктів, що впали на землю або висять на деревах. Потривожені під час прийняття їжі шершні атакують і жалять ворога. Шершні полюють і на комах, але самі їх не поїдають, а ловлять для того, щоб нагодувати личинок. Спійманій жертві шершень відриває все, що не має харчової цінності, – голову, крила і кінцівки, а груди й черевце подрібнює в кашкоподібну масу, якою годує личинок.

ЧИ ТОБІ ВІДОМО, ЩО...

– Якщо матка довго не знаходить зручного місця для будівництва гнізда, вона нерідко поселяється навіть у шпаківнях.

– Температура всередині гнізда шершнів на 5–15°С вище, ніж зовні. Гніздо нагрівають самі шершні: комахи опускають голови в комірки і тремтять усіма м'язами, виділяючи тепло. Якщо в гнізді жарко, шершні сідають біля входу і махають крилами – провітрюють приміщення.

– Сім'я шершнів в середньому складається з 2 000 особин. Кожна комаха за день знищує близько 5 мух.

– Гніздо на початку осені може досягати 60 см заввишки.

РИБИ

Домен – Ядерні
Царство – Тварини
Тип – Хордові
Підтип – Черепні
Надклас – Кісткові риби
Клас – Риби (Променепері)

До класу риби належить понад 21 тис. видів, які мешкають в усіх типах водойм прісних озерах, ставках, річках і солоних морях й океанах. У водоймах України мешкає 181 вид кісткових риб (з них у Дніпрі - 80). Досліджуючи водойми важкодоступних районів і глибоководних частин Світового океану, вчені продовжують відкривати все нові й нові види риб.

Характерні ознаки кісткових риб.

До складу скелета цих тварин завжди входить кісткова тканина. Їхні зябра прикривають зяброві кришки. Є плавальний міхур.У переважної більшості видів запліднення зовнішнє. Вони відкладають вкриті драглистою оболонкою ікринки у воду або на підводні предмети, а самці поливають їх «молочком» - сім'яною рідиною. Для розвитку зародка в ікринці міститься запас поживних речовин (жовток). Деяким видам властиве яйцеживонародження.

Розвиток у більшості кісткових риб непрямий. З ікринки через деякий час виходить личинка. На відміну від дорослих, вона не має парних плавців, кишечник в неї не функціонує, а живиться вона за рахунок запасів поживних речовин у розташованому на черевній частині жовтковому мішку. Згодом запас жовтка вичерпується і личинка набуває здатності до самостійного живлення різними дрібними організмами. У неї з'являються парні плавці, і вона перетворюється на молоду рибку - малька. У деяких видів (як-от, у акваріумних гупі) зародок розвивається до малька всередині ікринки в материнському організмі, і народжується вже сформована маленька рибка (прямий розвиток).

Різноманітність кісткових риб.

Систематики поділяють сучасних кісткових риб на 30-40 рядів, з яких ми розглянемо лише деякі.Ряд Осетроподібні налічує близько 25 видів. Скелет осетроподібних переважно хрящовий, кістки є лише у черепі. Тіла хребців нерозвинені, є тільки нижні та верхні хрящові дуги, які оточують хорда. Хорда зберігається протягом усього життя.

Найбільші представники серед осетроподібних - це білуга та далекосхідна калуга, які можуть досягати маси до 1,5 тонни при довжині тіла приблизно 2,5 м (зрідка до 5-6 м). Але нині такі велетні майже не трапляються, бо людина інтенсивно виловлює цих риб, і тому вони не можуть сягати свого максимального піку майже 100 років. Характерною рисою осетроподібних є велика плодючість (від 1,5 тис. до 5 млн ікринок).У морях і річках нашої країни мешкають чорноморська білуга, осетри азово-чорноморський та атлантичний, стерлядь і севрюга. Більшість з них занесені до Червоної книги України.

Осетроподібні мають велике промислове значення.

Людина споживає в їжу їхнє смачне м'ясо, чорну ікру і навіть хорду. Але через інтенсивний промисел, спорудження гребель, забруднення та обміління водойм чисельність цих риб різко знизилася, тому їх вилов обмежений, а багатьох видів взагалі заборонений. Людина штучно розводить деякі види осетроподібних. Зокрема, створено гібрид білуги та стерляді бістер, який швидко росте й має високі харчові якості.

Такі відомі види, як короп, карась, лящ, належать до ряду Коропоподібні.

Щелепи цих риб не мають зубів, однак на задній зябровій дузі розміщені особливі кісткові утвори - глоткові зуби, за допомогою яких вони можуть перетирати їжу. Коропоподібні - переважно всеїдні риби, однак серед них відомі й хижаки - жерех, або білизна, та інші, а також рослиноїдні види. До рослиноїдних видій, зокрема, належать білий і чорний амур, а також товстолоби. Ці види походять з річок Далекого Сходу, звідки вони були акліматизовані в Україні.

Серед коропоподібних багато промислових видів, яких здобувають заради поживного смачного м'яса та ікри. Так, у рибних господарствах розводять різноманітні породи коропів. Дикий предок коропа - сазан (мешкає у Дніпрі та інших річках України).

Близько 3 тис. років тому в Китаї та Японії одомашнили

сріблястого карася. За цей час від нього створили багато сотень порід декоративних «золотих рибок». Сріблястий карась живе в різних водоймах України і є об'єктом промислу та спортивної рибалки.Багато промислових видів риб належать до рядів Оселедцеподібні та Лососеподібні. Здебільшого вони мешкають у морях, але можуть на нерест заходити в річки. Є серед них і постійні мешканці прісних водойм (наприклад, форель райдужна).

Оселедцеподібних налічують близько 300 видів. Це риби дрібних і середніх розмірів.

В Україні в Чорному морі поширений чорноморський оселедець завдовжки до 40 см та масою до 1 кг. Особини цього виду часто заходять для розмноження у Дунай, долаючи відстань у сотні кілометрів. В Азовському та Чорному морях мешкає чорноморсько-азовська тюлька, що останнім часом заселила дніпровські водосховища. У наших морях також поширені дрібні за розмірами (7-13 см завдовжки) європейський анчоус, або хамса, чорноморський шпрот та деякі інші промислові види оселедцеподібних.

Представники ряду Лососеподібні за будовою загалом нагадують оселедцеподібних.

Характерна ознака представників цього ряду - наявність особливого, позбавленого променів жирового плавця, розташованого на спинному боці тіла перед хвостовим плавцем. Більшість видів лососеподібних мешкає у морях, однак для розмноження заходить у річки. Окремі представники (харіус, форель) - мешканці прісних водойм. Лососеподібних відомо понад 200 видів.

В Україні мешкає харіус європейський (у басейнах Дунаю та Дністра), дунайський і чорноморський лососі (до 2 м завдовжки при масі до 25 кг), яких занесено до Червоної книги України. Райдужна форель віддає перевагу прохолодній воді, тому мешкає у гірських річках. Її штучно розводять у рибних господарствах Закарпаття, Карпат і Криму. Лососеподібних часто називають «червоною рибою», оскільки їхнє високоякісне м'ясо має червонувате забарвлення. Червоне забарвлення має й ікра цих риб, яка дуже цінується в усьому світі.

Найчисленніший за кількістю видів (близько 6500) ряд Окунеподібні, поширений у морях, океанах, прісних водоймах. Це переважно хижаки. Довжина тіла різних видів цих риб становить від 1 см до 5 м, а маса інколи сягає 900 кг. Так, меч-риба може сягати 4,5 м завдовжки при масі до 500 кг. Ця тварина, переслідуючи здобич, здатна розвивати швидкість до 130 км за годину.

Багато видів окунеподібних мають промислове значення. У Чорному морі добувають скумбрію, ставриду, тунців, різноманітні види бичків. У прісних водоймах України поширені окунь річковий, судак, йорж та інші види цих риб.

Ознаки, притаманні кистеперим рибам.

Цю групу риб ще порівняно недавно вважали вимерлою. У 1938 р. в Індійському океані, поблизу узбережжя Африки, було виловлено невідому доти рибу (завдовжки 150 см, масою 57 кг), яку назвали латимерією. Це хижак, який мешкає на глибинах 400-1000 м. Предки латимерії мешкали в прісних водоймах, де відчувалася нестача кисню. У зв'язку з цим у давніх кистеперих разом із зябрами утворилася легеня (виріст кишечнику). Отже, крім кисню, розчиненого у воді, вони могли дихати й атмосферним киснем. У латимерії, яка мешкає на великих глибинах, легеня заповнена жировою тканиною. Парні плавці кистеперих за своєю будовою подібні до кінцівок наземних тварин. Це давало можливість предкам латимерії виходити на суходіл і переповзати з однієї водойми в іншу. Викопних кистеперих риб учені вважають предками наземних хребетних тварин.

Дводишні - невелика група риб (усього 6 сучасних видів), поширених у прісних водоймах Австралії, Африки та Південної Америки. Крім зябер, ці риби мають одну чи дві легені, які забезпечують їм дихання атмосферним повітрям. Легеневе дихання допомагає дводишним рибам переживати періоди пересихання водойм або нестачу кисню у воді. Так, при пересиханні водойм африканський протоптер закопується у мул й утворює навколо тіла захисну оболонку з мулу, склеєного липким слизом шкірних залоз. У такому стані ця тварина може перебувати до 9 місяців (за умов експерименту - до 3-4 років). Із захисної оболонки риби виходять тоді, коли починається сезон дощів і водойма знову заповнюється водою.

Вид – Стерлядь – Acipenser ruthenus

Родина — Осетрові
Ряд — Осетроподібні
Клас — Променепері

Стерлядь – єдина з осетрових живе у прісних водах. Занесена до Червоної книги України (1994), МСОП, Бернської та Боннської конвенцій, CITES та до Європейського Червоного списку.

Веде придонний спосіб життя, обираючи найглибші місця в річках. Вона віддає перевагу прохолодній, чистій, швидкій воді. Це надзвичайно обережна риба. Інколи, переважно вночі або ввечері, вона піднімається до поверхні води, щоб поживитись комахами, зокрема одноденками, які падають на воду. Для цього риба перекидається догори черевом. Живиться стерлядь придонними організмами: черв'яками, личинками комах, іноді поїдає ікру інших риб. Узимку не живиться. У цей час табуни стерляді перебувають у глибоких ямах. Вони залишають їх лише після скресання криги, перед початком нерестової міграції.

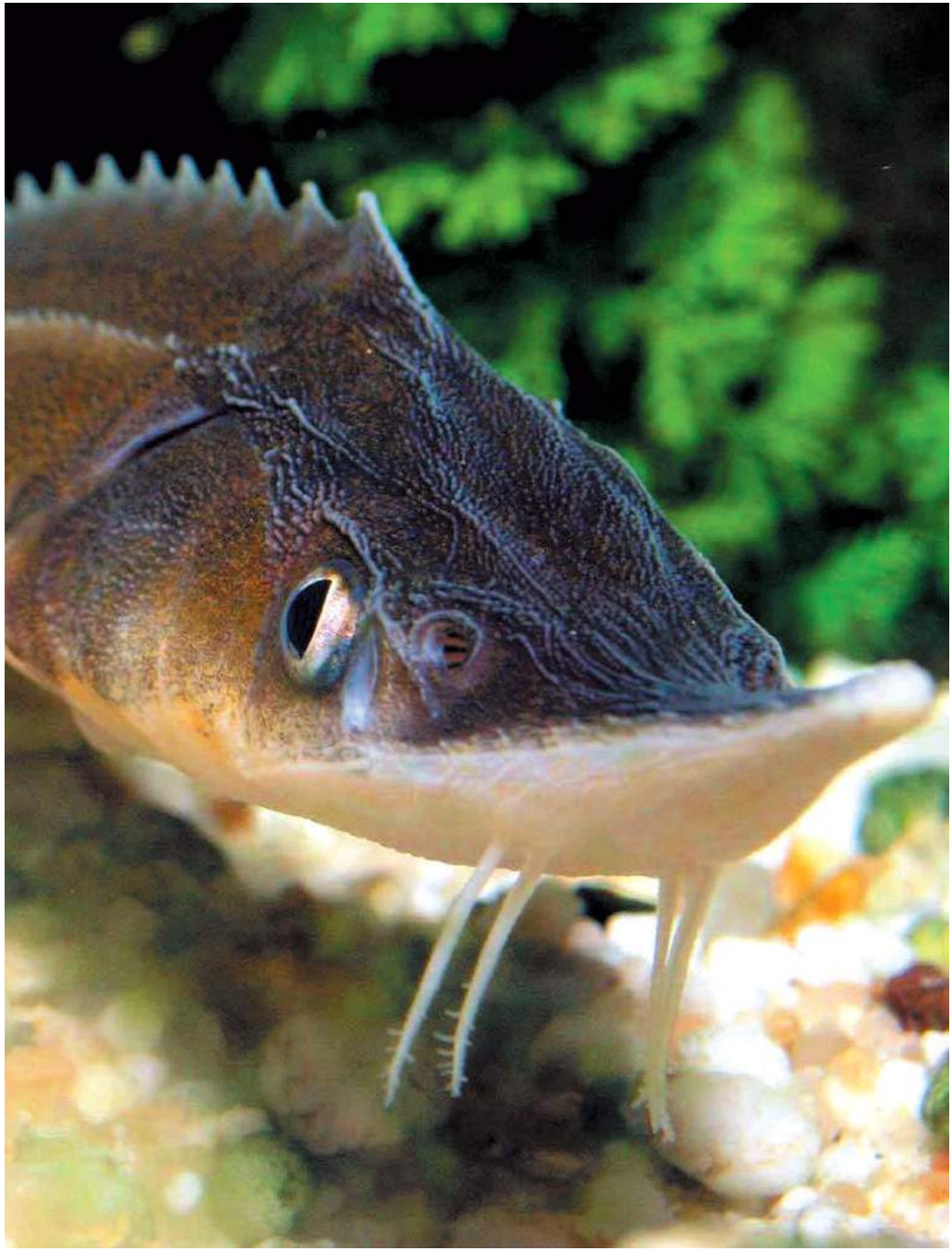

Де й коли розмножується?

Нереститься тільки в швидкотекучих водах, хоч жити може в ставках і озерах, де жиріє, але ніколи не розмножується. Влаштовує свої нерестовища в руслах річок, де є кам'янисті місця, або дно вкрите галькою чи грубозернистим піском. Ікру відкладає в період найвищого рівня паводка, коли температура води досягає +13 + 15°С. Самка може відкласти 10-70 тис. ікринок, діаметр яких досягає 2 мм. Із ікринок з'являються личинки, які згодом, перетворившись на мальків, залишають місця народження і збираються в затонах, на плесах, де знаходять кормові об'єкти. З похолоданням вони переміщуються в глибоководні місця.

Як виглядає?

Серед осетрових стерлядь найменша за довжиною тіла й масою. Її довжина не перевищує 35-55 см, а маса – 5-6 кг. Зрідка довжина риби досягає близько 80 см, а маса – понад 15 кг. У стерляді, як і в інших осетрових, тіло видовжене, звужується до хвоста, вкрите п'ятьма рядами кісткових щитків, хвіст нерівнолопатевий, рот міститься на нижній частині голови. Риба відрізняється від інших осетрових тонким загостреним рилом, на якому є торочкуваті вусики. Спина сірувато-бура або темно-бура, черево жовтувато-біле, плавці сірі.

ЧИ ТОБІ ВІДОМО, ЩО...

– Національний банк України випустив монету номіналом 2 гривні із зображенням стерляді в 2012 році.

– Самки вперше стають статевозрілими в шестирічному віці.

– У них немає не тільки луски, а й кісток в звичайному сенсі слова: внутрішній скелет цих риб складається з хрящової тканини.

Вид – Минь річковий – Lota lota

Родина — Миневі
Ряд — Тріскоподібні
Клас — Променепері

Минь є єдиною рибою, що мешкає в прісній воді, яка відноситься до сімейства тріскових. Минь володіє подовженим, але не високим тілом, яке з боків сильно стисле з заду, а спереду воно є округлим. Риба має на пів нижній рот великого розміру. Верхня щелепа довша, ніж нижня, але на обох, включаючи головку сошника, розташовані невеликі щетинкоподібні зуби. Минь має довгий і непарний вус на підборідді, який становить від п'ятої до третьої частини від довжини голови, а також парні вуса на верхній щелепі. Минь може мати різноманітне забарвлення тіла, на яке впливає освітленість і прозорість води, а також характер донного ґрунту, вік риби. Коли риба дорослішає, колір тіла стає світлішим. У дорослих особин на непарних плавцях і з боків тіла можна розрізнити світлі плями, які можуть мати різноманітні форми та розміри. Минь на спині має два плавники: той, що розташований перший, дуже короткий, а другий – довгий. Плавець анальний теж є довгий, він так само, як і задній спинний плавник, дуже щільно сидить в хвостовому, який володіє закругленою формою.

Минь є рибою, яка дуже любить холодні і чисті водойми, дно яких покрите каменями або злегка припорошене мулом. Течія в річці має бути слабкою, тому в основному минь концентрується в річках, що протікають на території рівнин переважно в лісі. У річці риба вибирає глибокі ями, в яких б'ють ключі, куди не потрапляють промені сонця. Якщо вода прогрівається вище, ніж до 15 градусів, при цьому йому не потрібно харчуватися. Вийти з укриття риба може тільки вночі по дну річки або коли на вулиці панує похмура погода.

Що їсть?

З настанням осінніх холодів минь починає проявляти активність. У цей період риба активно харчується. В меню дорослих особин, як правило, входить дрібна рибка. Особливе місце в раціоні миня займають йоржі і піскарі. У проточних водах минь переважно харчується гольцями, має схильність до канібалізму. У весняний період він починає полювати на жаб.

Розмноження

Розмноження миня проходить в зимовий період під льодом. Ікра миня дуже дрібна, є невелика жирова крапля, яка підтримує личинку. Дозрівання личинок для викльову з ікри може тривати до 2,5 місяців. Незважаючи на колосальну плодючість самок, дуже мало личинок доживають до того, як перетворяться на рибу. Велика частина ікри несеться водою, згодом стають чи здобиччю інших видів риби. Саме тому, тільки з тих ікринок, які завдяки щасливому випадку потрапили під камені або інші укриття, вилуплюються личинки, які виростають у повноцінних риб.

ЧИ ТОБІ ВІДОМО, ЩО...

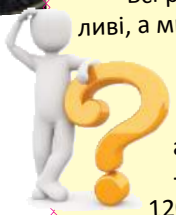

– Всі риби взимку малорухливі, а минь навпаки влітку.

– Більшість хижаків йоржа не люблять, тому що він колючий, а минь обожнює.

– Мині виростають до 120 сантиметрів в довжину, важать вони при цьому близько 20 кілограм.

Багатьох відштовхує непривабливий зовнішній вигляд в'юна, що має, як і вугор змієподібну форму. До того ж, коли береш його в руки, він дуже сильно звивається і видає своєрідний різкий писк. Основне забарвлення тіла – сіро-жовта, спина бура. По боках тіла йде широка смуга від очей до хвоста. Черево жовте або навіть червонувате. Всі плавці бурі, мають темні цятки. Найбільший представник цього сімейства. Досягає довжини 25–30 см, але зазвичай довжина близько 23 см і маса 140 гр. Тривалість життя 6–7 років.

Вид – В'юн звичайний – Misgurnus fossilis

Родина — В'юнові
Ряд — Коропоподібні
Клас — Променепері

В першу чергу в ньому вражає надзвичайна живучість і дивна спритність. Дуже невибагливий до вмісту кисню у воді, для цього у нього є додаткове кишкове дихання. Трапляється, що невеликі озерця в сильно посушливі роки повністю пересихають. Мешканці цих водойм більшою частиною або гинуть, або стають легкою здобиччю птахів і людини. Здавалося б, і в'юн повинен розділити цю долю. Але ось настає дощова пора, озерна чаша знову заповнюється водою і, як птах фенікс, воскресає в ній в'юн.

Рідкісна здатність в'юна залишатися довгий час живим без води пояснюється тим, що на відміну від більшості риб він може дихати не тільки зябрами, але й за допомогою шкіри та кишечника. Стінки кишечника у нього багаті кровоносними судинами і виконують дихальні функції в тому випадку, коли організму не вистачає кисню. Заковтуючи повітря, в'юн пропускає його через травний канал, а потім випускає через дихальний отвір (як раз цим і пояснюється писк в'юнів, коли їх витягують з води). Деякі рибалки стверджують, що великі в'юни, так само як і вугри, можуть у росяні ранкові години переповзати з одного водоймища в інший, близько розташований.

Що їсть?

Живиться личинками комах, ракоподібними, черв'яками, дрібними молюсками. В неволі може жити без їжі до півроку. Навряд чи який-небудь мешканець річок і озер може конкурувати з ним по здатності розшукувати її на дні. Займається цим він так активно, що в невеликих водоймах нерідко повністю зникають інші риби. Найбільше від в'юнів страждають карасі, коропи, лини. В акваріумі в'юн ненажерливий (як і на волі) і жадібно вистачає мотиля, сире м'ясо, земляних черв'яків, мурашині яйця, причому корм підбирає тільки з дна. Їжу він знаходить дотиком (на голові навколо рота в нього 10 вусиків, які і служать основними органами дотику).

Розмноження

Нереститься навесні і влітку, в південних водоймах в'юни часто йдуть на нерест на розливи, і їх личинки потім зустрічаються далеко від річки або озера. Самка відкладає серед водоростей 100–150 тис. ікринок. При довжині близько 8 мм у віці 12 діб личинки переходять на зовнішнє харчування. Вони розшукують їжу за допомогою спеціальних органів почуттів, розташованих навколо рота і на вусиках, які розвиваються дуже рано. У віці 26 діб повністю редукуються зовнішні зябра.

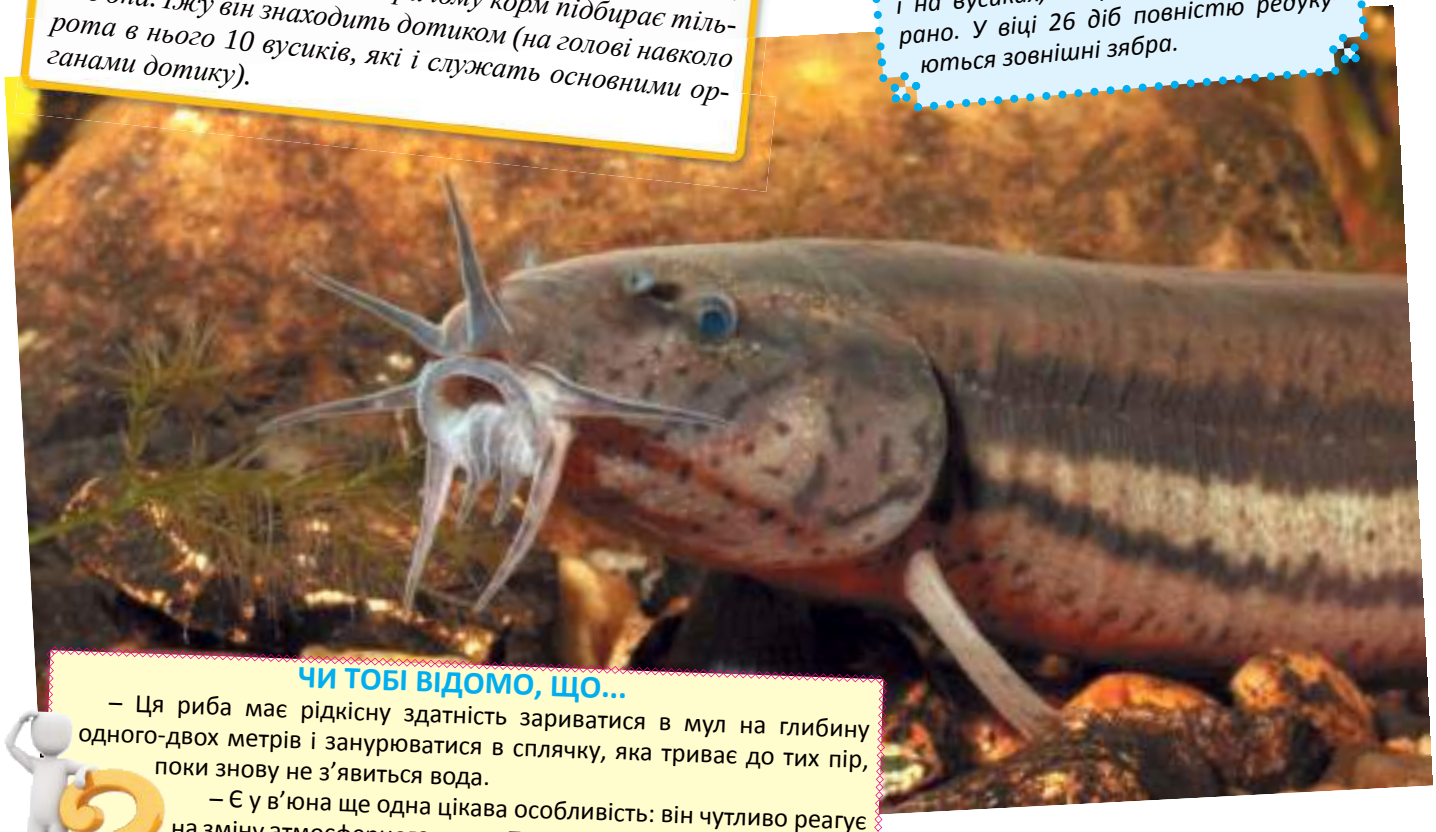

ЧИ ТОБІ ВІДОМО, ЩО...

– Ця риба має рідкісну здатність зариватися в мул на глибину одного-двох метрів і занурюватися в сплячку, яка триває до тих пір, поки знову не з'явиться вода.

– Є у в'юна ще одна цікава особливість: він чутливо реагує на зміну атмосферного тиску. Перед негодою він починає турбуватися і щохвилини висовуватися на поверхню (10–15 разів за хвилину). За це властивість в'юна звуть живим барометром.

Вид –
Сом звичайний –
Silurus glanis

Родина — Сомові
Ряд — Сомоподібні
Клас — Променепері

Європейський, або звичайний, сом – мешканець прісних вод. Ця риба веде нічний спосіб життя. Крупні розміри, страхітлива зовнішність і нічний спосіб життя – ось причини, з яких у людей склалася хибна думка про сома. Крім того, він поїдає мертві останки тварин, що потрапили в річку. Рибалка, який поставив за мету зловити крупного сома, як приманку використовує кроляче м'ясо, печінку, жабу або ракову шийку.

Сом проживає в річках з повільною течією і в озерах з каламутною водою. На полювання сом відправляється вночі. Вдень він ховається під підмитими і густо порослими рослинністю берегами або в глибокій ямі на дні. Сом ледача риба, яка без крайньої потреби не робить зайвих рухів. Соми ніколи не вистрибують з води, навіть якщо пливуть близько до поверхні. Вони тримаються зазвичай поодинці і ділять підводну територію на зони впливу. Там, де водиться вдосталь дрібних рибок, пліч-о-пліч можуть жити декілька сомів.

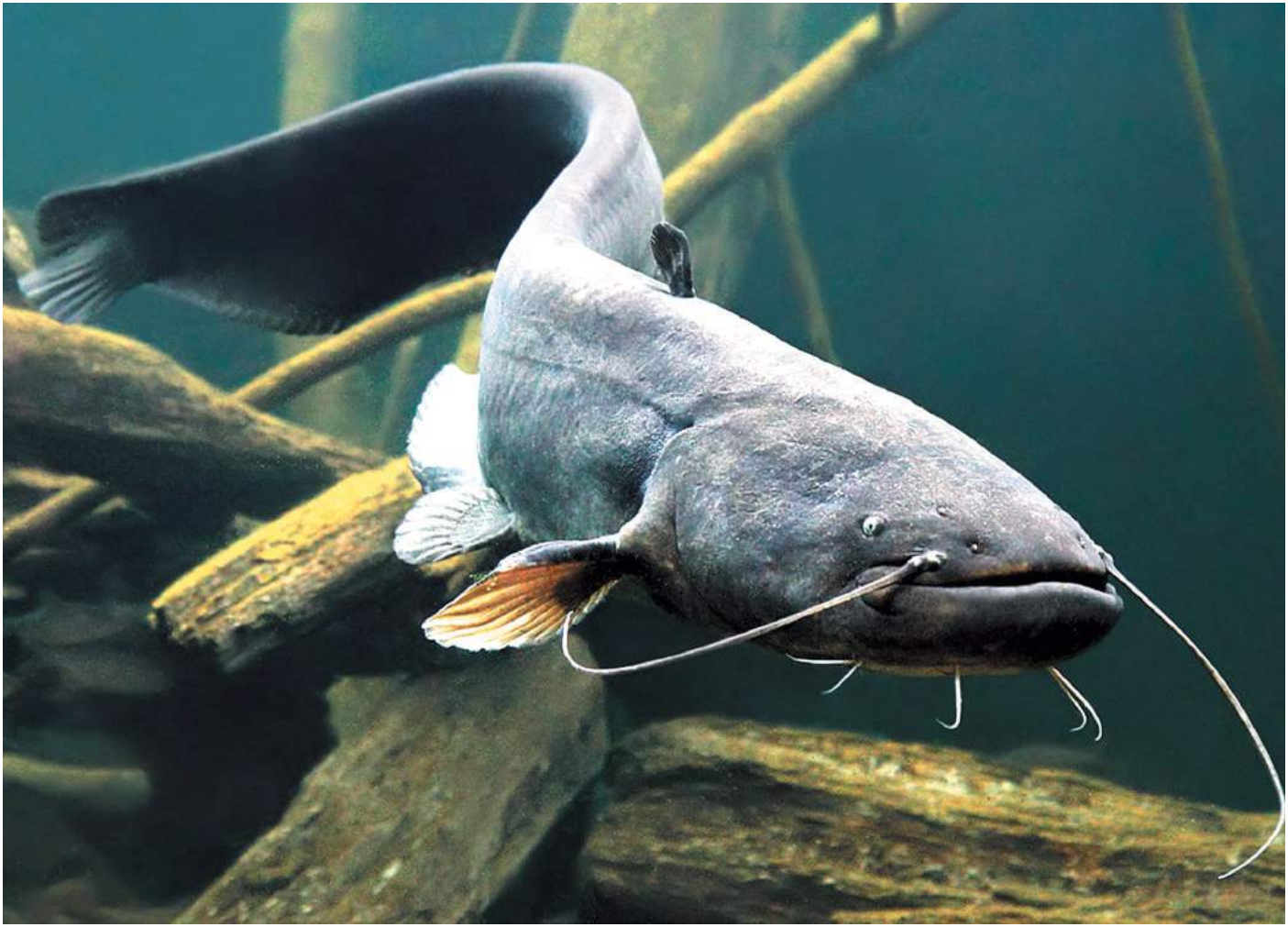

Що їсть?

Під час нічних вилазок сом полює на невеликих, живих риб. Його здобиччю стають навіть дрібні особини власного виду. Два вусики, що ростуть з верхньої щелепи, сом використовує для пошуку дрібних безхребетних. Основною його їжею є риба, проте він ловить також водяних щурів, каченят, жаб і раків. Піднявшись до поверхні, сом хапає необережних земноводних, птахів і навіть дрібних ссавців.

Розмноження

Нерест сомів розпочинається в травні і закінчується в липні. Самець викопує в піску неглибоку ямку, в яку самка метає ікру. Кількість ікринок залежить від величини самки, зазвичай їх буває 100-370 тисяч. Протягом 2-4 днів самець охороняє гніздо та дбайливо оберігає ікру, поки не вийдуть чорні мальки, які нагадують пуголовків. Спочатку молодняк харчується безхребетними, а пізніше, виростаючи, переходить на більшу здобич. Ростуть соми досить швидко. Статевозрілими вони стають на 3-4 році життя.

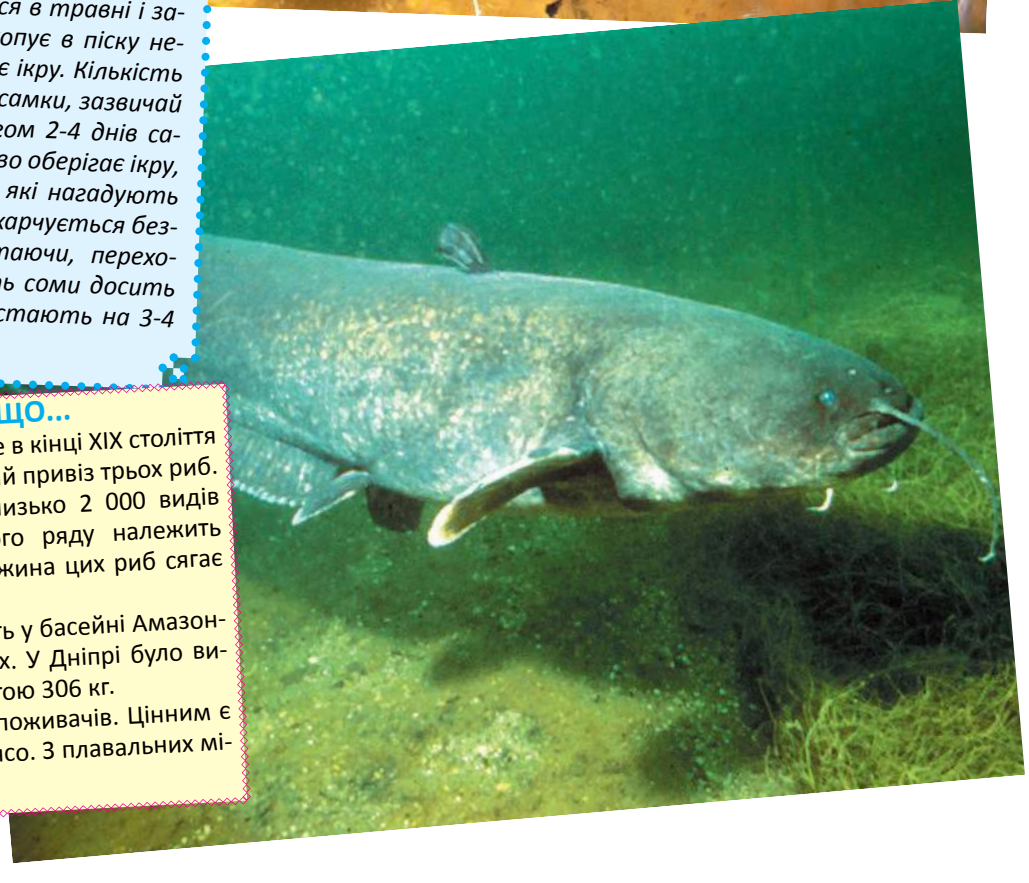

ЧИ ТОБІ ВІДОМО, ЩО...

– В Англії соми з'явилися лише в кінці XIX століття завдяки герцогові Бедфорду, який привіз трьох риб.

– Сьогодні відомо близько 2 000 видів сомоподібних. До цього ряду належить близько 30 родин. Довжина цих риб сягає від 13 мм до 5 м.

– Найбільші соми живуть у басейні Амазонки і в європейських річках. У Дніпрі було виловлено рибу завдовжки 4 м і вагою 306 кг.

– Сом має великий попит у споживачів. Цінним є не тільки його жирне й ніжне м'ясо. З плавальних міхурів сома виготовляють клей.

ЗЕМНОВОДНІ

Домен – Ядерні
Царство – Тварини
Тип – Хордові
Підтип – Черепні
Надклас – Щелепні
Клас – Земноводні

Земноводні - це тварини, які в дорослому стані здебільшого поширені на суходолі, проте їхнє розмноження і розвиток відбуваються у воді. Дорослі земноводні дихають за допомогою легенів і через шкіру, а їхні личинки та деякі дорослі особини - за допомогою зябер. Клас Земноводні, або Амфібії, налічує близько 4 тис. сучасних видів (в Україні-17).

Особливості будови та покривів.

Тіло земноводних, як іриб, складається з голови, тулуба й хвоста. Але в жаб, ропух і деяких інших представників цього класу хвостовий відділ не виражений. Шкіра гола, без лусок. У ній є багато залоз, які виділяють слиз. Цей слиз зволожує поверхню тіла й полегшує газообмін через шкіру, захищає тварин від проникнення хвороботворних мікроорганізмів. А в деяких видів (саламандри плямистої, кумок, деяких видів ропух) у шкірі є отруйні залози, тому їхній слиз містить отруйні сполуки, що захищає цих тварин від нападу хижаків.

Скелет земноводних складніший, ніж у риб. Хребет поділений на шийний, тулубовий, крижовий і хвостовий відділи. Єдиний шийний хребець з'єднує голову з тулубом. Тому рухливість голови у цих тварин обмежена. Череп переважно хрящовий.Скелет кінцівок включає кістки вільних кінцівок (передніх і задніх) та їхніх поясів.

Він має типову для наземних хребетних тварин будову. Передню кінцівку утворюють кістки плеча, передпліччя та кисті. Пояс передніх кінцівок (плечовий пояс) складається з парних кісток: лопаток, воронячих кісток і ключиць. У місці сполучення воронячих кісток приєднується грудина. Задня кінцівка складається з кісток стегна, гомілки та стопи. Пояс задніх кінцівок утворений трьома парами зрослих між собою кісток.Кінцівки закінчуються пальцями (переважно п'ятьма).

Мускулатура.

У земноводних найкраще розвинені м'язи кінцівок та їхніх поясів. М'язи земноводних поділяються на групи, що виконують спільні функції (наприклад,м'язи, що згинають кінцівки, або м'язи, які розгинають кінцівки). Земноводні - хижаки, які живляться переважно безхребетними тваринами. Деякі види можуть полювати на дрібних риб та їхніх личинок.

Травна система земноводних починається ротоглотковою порожниною, яка переходить у стравохід.

Сюди відкриваються протоки слинних залоз. Слина слугує лише для зволоження їжі, що полегшує її ковтання. На дні ротоглотки розташований язик. У жаб і ропух він вкритий клейкою речовиною та прикріплений до дна ротоглотки переднім кінцем, тоді як задня його частина вільна. Жаба під час полювання викидає язик із ротової порожнини вперед, до якого приклеюється здобич. При ковтанні їжі очі втягуються, тиснуть на стінки ротоглотки, сприяючи проштовхуванню їжі до стравоходу. Їжа перетравлюється у шлунку та кишечнику, в який відкриваються травні залози: печінка та підшлункова залоза. Кишечник, як і в хрящових риб, відкривається в клоаку.

Ми иже згадували, що земноводні у дорослому стані здебільшого дихають за допомогою легенів. Легені - парні комірчасті мішки, які забезпечують дихання атмосферним киснем. Повітря потрапляє в легені за допомогою рухів дна ротоносоглоткової порожнини. Значну роль у процесах дихання відіграє шкіра. Так, у жаб через шкіру може надходити близько половини необхідного кисню, а в далекосхідного тритона та американських безлегеневих саламандр легені взагалі зникають і газообмін відбувається тільки через шкіру та слизову оболонку ротоглоткової порожнини. Шкірне дихання забезпечує тривале перебування земноводних під водою.

Личинки земноводних дихають зябрами, а у проте-

їв і сиренів зябра зберігаються протягом усього життя тварини.

Кровоносна система личинок земноводних побудована так само, як і в риб:серцедвокамерне, одне коло кровообігу. Але в дорослих земноводних серце має вже три камери (два передсердя та шлуночок, є два кола кровообігу). Передсердя, скорочуючись, виштовхують кров до шлуночка. Зі шлуночка кров потрапляє в основні артерії і розноситься по всьому тілу. Частина крові зі шлуночка надходить до легеневих артерій і легенів. Там вона збагачується киснем, і по венах артеріальна кров повертається до лівого передсердя. Це мале коло кровообігу. Решта крові зі шлуночка надходить до всіх інших органів. Там вона віддає кисень і стає венозною. Венозна кров повертається у праве передсердя. Так утворюється велике колокровообігу. Крім венозної крові, в правий шлуночок по шкірних венах потрапляє й артеріальна кров. Таким чином, у правому передсерді венозна та артеріальна кров змішуються.

Внутрішня поверхня шлуночка має багато комірчин. Змішана кров (з правого передсердя) та артеріальна (з лівого) окремими порціями заповнює їх на короткий час і вже не змішується. Унаслідок цього найбідніша на кисень кров надходить до легенів, змішана - до різних внутрішніх органів, найбільш насичена киснем - до головного мозку. Для дихання атмосферним киснем треба набагато більше дихального пігменту гемоглобіну, ніж для дихання киснем, розчиненим у воді. Тому еритроцити (червоні клітини крові) у земноводних утворюються не лише в селезінці, як у риб, а й у червоному кістковому мозку, який характерний тільки для наземних хребетних тварин. Як і риби, земноводні належать до холоднокровних тварин. При зниженні температури активність цих тварин знижується і вони можуть впадати у неактивний стан.

Нервова система земноводних складається з тих самих відділів, що й у риб. Але в них краще розвинений передній мозок. У ньому, на відміну від риб, розміщені півкулі, які відповідають за складні форми поведінки.

Органи чуттів земноводних досить різноманітні, оскільки в них є як органи, характерні для мешканців водойм, так і такі, що притаманні наземним тваринам. Так, у земноводних, як і в риб, є бічна лінія. У жаб вона розвинена лише на стадії личинки (пуголовка), а у видів, які постійно мешкають мохом у водоймах (деякі хвостаті земноводні), зберігається протягом усього життя. А ось очі земноводних пристосовані до функціонування на суходолі: вони допомагають тваринам краще орієнтуватися в навколишньому просторі і знаходити об’єкти живлення. Але сприймають вони лише предмети, що рухаються. Від пересихання очі захищені трьома повіками (верхньою, нижньою та миготливою перетинкою). У земноводних розвинений кольоровий зір. Очі у жаби опуклі й розташовані над поверхнею голови. Це дає змогу тварині перебувати у воді й спостерігати за тим, що відбувається поза водним середовищем.

Органи слуху земноводних здатні сприймати звуки, які поширюються в наземному середовищі. Тому, крім внутрішнього вуха, вони мають ще й середнє. До його складу входить слухова кісточка й барабанна перетинка. Вона відокремлює заповнену повітрям порожнину середнього вуха від довкілля. Звукові коливання через барабанну перетинку і слухову кісточку передаються на внутрішнє вухо. Саме там розташовані чутливі клітини, які сприймають звуки. З внутрішнім вухом пов’язаний і орган рівноваги. Чутливі клітини, які слугують смаковими рецепторами, розташовані в земноводних на язиці та у ротовій порожнині. Чутливі клітини у шкірі земноводних сприймають хімічні речовини, дотик, зміни температури.

Регенерація добре виражена у хвостатих земноводних (особливо в личинок), у яких можуть відновлюватись хвіст, кінцівки, кишечник, легені, око тощо. А в дорослих жаб, ропух й інших безхвостих земноводних здатність до регенерації виражена слабше.

Особливості поведінки земноводних.

Як і у риб, поведінка земноводних пов’язана з різноманітними інстинктами (мисливськими, захисними, турботою про нащадків тощо). Але у них досить легко виробляються й умовні рефлекси.

Вид – Райка деревна – Hyla arborea

Родина — Райкові
Ряд — Безхвості
Клас — Земноводні

Райки живуть на більшій частині України. Населяє даний вид світлі широколистяні і мішані ліси, сади, виноградники, парки. Вид занесено до Додатку II «Конвенції з охорони дикої флори і фауни та природного середовища існування в Європі» (категорія «види, що підлягають особливій охороні») та до «Червоної книги хребетних Міжнародного союзу охорони природи (МСОП)».

Поява після зимової сплячки відбувається у другій половині березня – початку квітня. Перші появи райок на місцях нересту припадають на встановлення температури води 4–6°С, масове заселення нерестилищ на 9–10°С, а початок відкладання ікри – на досягнення водою температури 13°С.

На відміну від усіх інших видів земноводних України райки добре лазять по вертикальних (у тому числі по гладких) поверхнях і охоче населяють нижній та середній яруси деревних насаджень, піднімаючись на висоту близько 2 м. Їм властива присмерково-нічна активність: вдень вони звичайно тримаються на стовбурах, гіллі, листі дерев, на високій траві, а увечері та вночі спускаються на землю для поповнення запасів води. У цілому можна відзначити, що основа раціону представлена наземними комахами, при цьому частка летючих форм складає істотну частину, досягаючи майже 20–50%. Райки звичайно живляться на суші, при цьому можуть полювати й на високих стеблах.

Незважаючи на те, що райка в межах свого ареалу нерідко трапляється у населених пунктах, усе ж такі антропогенні фактори, як зникнення лісонасаджень, забруднення водойм і т. ін. призводять до зменшення чисельності популяцій.

Зовнішній вигляд

Тварини невеликих розмірів, довжина тіла особин звичайно до 50–60 мм. Пальці задніх кінцівок з'єднані перетинками. Шкіра на спині гладка, на черевному боці грубозерниста. У забарвленні спини найчастіше переважають однотонні яскраво-зелені кольори, хоча трапляються світло-сірі, коричнюваті або сіро-голубуваті особини. Черевний бік білого або жовтуватого кольору.

Розмноження

Сезон розмноження розтягнутий, при виборі місць для розмноження райки найчастіше віддають перевагу більш або менш відкритим ділянкам (зазвичай неподалік від деревних насаджень) зі стоячими водоймами й розвиненою водяною рослинністю. Першими на місця нересту прибувають самці. Як і деякі інші види безхвостих земноводних, самиці полишають водойми відразу ж після відкладання ікри, самці ж залишаються тут ще на деякий час.

ЧИ ТОБІ ВІДОМО, ЩО...

– У жаб шкіра дуже тонка, гола і вкрита слизом, який виробляють шкірні залози. Тільки так жаба може дихати крізь шкіру.

– У жаби, на відміну від людей, немає грудних м'язів. Щоб повітря входило і виходило з легень, вона змушена працювати горлом, інакше задихнеться.

Вид –
Жаба трав'яна –
Rana temporaria

Родина — Жаб'ячі
Ряд — Безхвості
Клас — Земноводні

В Україні трав'яна жаба поширена у більшій частині північних, західних та східних регіонів країни, майже повністю відсутня у степових районах. Вид прив'язаний до лісових та лісостепових ділянок, але на відміну від зелених жаб з водоймами пов'язаний тільки в період розмноження. Вид занесено до «Червоної книги хребетних Міжнародного союзу охорони природи (МСОП)».

Поява трав'яних жаб у весняний період залежить від погодних особливостей року. Парування після весняного пробудження починається в середньому через 2–6 діб. Тривалість нересту складає в середньому всього 3–7 днів, при цьому самці залишаються у водоймах на декілька днів довше від самиць.

Для трав'яних жаб, як і для багатьох інших видів безхвостих земноводних, характерний високий рівень загибелі на ранніх етапах розвитку, і зазвичай з усієї кількості відкладених ікринок виживає не більше 4% цьоголітків. Розміри личинок відразу після виходу з ікринок 6–8 мм, перед метаморфозом – до 46 мм (з хвостом). Трав'яні жаби стають статевозрілими у віці 2–3 роки при довжині тіла близько 50 мм.

Зовнішність жаби

Жаби середніх розмірів (максимальна довжина тіла 100–110 мм). Забарвлення тіла характеризується переважанням світло-коричневих тонів з наявністю плямистості. Як і для інших представників цієї групи, доволі типовим є розвиток у потиличній області темної L-подібної (лямбдовидної) плями та темних бокових «скроневих» смуг, що йдуть від кінчика морди часто майже до основи передніх кінцівок. Забарвлення черева представлене невеликими, темними плямами неправильної форми на брудно-сірому або жовтуватому тлі. У шлюбний період горло самців має блакитний відтінок.

Активність жаби

Для трав'яних жаб характерна присмерково-нічна активність. Удень вони ховаються у порожнинах під камінням, пнями, у листовій підстилці. При активному полюванні та температурі приземного шару повітря 11–21°С температура тіла тварини на 1–2,5°С вища. Сезон активності завершується у жовтні–листопаді. Зимівля нестатевозрілих особин може відбуватися на суші в норах гризунів, старих пнях, купах листя тощо. Дорослі особини зимують звичайно у незамерзлих водоймах.

ЧИ ТОБІ ВІДОМО, ЩО...

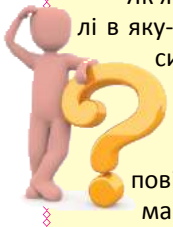

– Як жаба виживає взимку? Вона залізає для зимівлі в яку-небудь водойму, що не промерзає до дна, і сидить там до весни в повному заціпенінні: всі життєві процеси в неї відбуваються надзвичайно повільно.

– У разі небезпеки багато жаб надуваються повітрям, щоб виглядати більшими, так вони намагаються налякати ворогів.

– Жаба заплющує очі коли їсть тому, що у неї немає піднебіння, і їй доводиться тиснути очними яблуками на їжу в роті, щоб підштовхнути її до горла.

– Квакають тільки самці, щоб привабити самок. За голосом самка вибирає собі самця. У разі наближення хижака самець припиняє квакати і пірнає у воду.

ГЛАЗУНИ

Домен – Ядерні
Царство – Тварини
Тип – Хордові
Клас – Плазуни

Плазуни - холоднокровні, переважно наземні, хребетні тварини, розмноження і розвиток яких відбувається на суходолі (навіть у мешканців водойм). Це пов'язано з тим, що яйця плазунів, на відміну від риб і земноводних, оточують захисні яйцеві і зародкові оболонки.

Відомо близько 6 тис. сучасних видів плазунів (в Україні - 21), які поширені на всіх континентах, окрім Антарктиди.

Особливості будови та покривів плазунів.

Тіло плазунів поділяють на голову, тулуб і хвіст. На відміну від земноводних, вони мають чітко виражену шию. Кінцівки розташовані по боках тулуба, внаслідок чого тіло торкається землі - «плазує», звідки й походить назва класу. Але в багатьох видів (у змій, деяких ящірок) кінцівки зникають або дуже зменшені. Пальці плазунів закінчуються кігтиками.

Зовнішній шар покривів плазунів, на відміну від земноводних, роговіє. Шкіра суха, практично без залоз, вкрита роговими лусками, щитками або пластинками - похідними покривного епітелію. Такі покриви захищають тварин від механічних ушкоджень і зайвих втрат вологи. Щільний покрив заважає росту плазунів, тому він періодично змінюється: старий скидається, і тварина росте, поки новий не зроговів.

Скелет плазунів має подібний до земноводних план будови, але відрізняється низкою особливостей.

Так, їхній хребет більш диференційований і складається з п'яти відділів: шийного, грудного, поперекового, крижового та хвостового. Шийний відділ утворений кількома хребцями, які забезпечують значну рухомість голови.

До грудних і поперекових хребців приєднуються добре розвинені ребра. У плазунів є справжня грудна клітка, утворена грудними хребцями, ребрами та грудною кісткою. Грудна клітка бере участь у дихальних рухах цих тварин. Череп майже повністю кістковий.

Мускулатура плазунів краще розвинена, порівняно із земноводними.

З появою справжньої грудної клітки з'являються міжреберні м'язи, які забезпечують дихальні рухи.

Травна система плазунів дещо складніша, ніж у земноводних.

Слина, яку виробляють слинні залози, містить травні ферменти. Зуби у більшості плазунів однакові і слугують лише для захоплення та утримання їжі. Але в отруйних змій з'являються особливі отруйні зуби, призначені для введення отрути в тіло здобичі.

Кишечник плазунів відкривається, як і в земноводних, у клоаку (мал.1). У плазунів є невеличка сліпа кишка - відділ кишечнику, де їжа перетравлюється за допомогою симбіотичних мікроорганізмів.

Видільна система плазунів - нирки та сечовий міхур, який відкривається протокою у клоаку.

Кровоносна система плазунів також має певні відмінності.

У шлуночку трикамерного серця є неповна перетинка, що частково перешкоджає змішуванню артеріальної та венозної крові. А в крокодилів серце взагалі чотирикамерне. Як і земноводні, плазуни належать до холоднокровних тварин.

Органи дихання плазунів - легені, що мають багато перетинок, які збільшують поверхню газообміну.

Крім того, їхні дихальні шляхи складаються з послі-

довно з'єднаних гортані, трахеї та бронхів. Трахея розгалужується на два бронхи, що заходять до легень.

У плазунів порівняно із земноводними складніший і механізм дихання. Повітря надходить до легень і виходить із них за рахунок рухів ребер. Унаслідок цього змінюється об'єм порожнини тіла.

Нервова система.

У плазунів краще, ніж у земноводних, розвинені півкулі головного мозку (передній мозок). Вони вкриті сірою речовиною сукупністю тіл мільйонів нервових клітин. Ця сіра речовина формує кору півкуль головного мозку. Мозочок розвинений добре, що зумовлено необхідністю координації (узгодження) складних рухів.

Органи чуттів плазунів краще пристосовані до наземного способу життя, ніж у земноводних.

Очі також захищені трьома повіками (верхньою, нижньою та миготливою перетинкою). За рахунок рухів кришталика та зміни його форми плазуни добре розрізняють предмети на різних відстанях. Органом дотику слугує язик, який може далеко висуватися з ротової порожнини. Також добре розвинені органи слуху, рівноваги, нюху, смаку тощо.

Цікавий орган чуття виявлено у гримучих змій. У них перед очима є заглиблення, здатне сприймати зміни температури на 0,02 °С на відстанях до 15 см. Цей орган допомагає гримучим зміям навіть у темряві знаходити теплокровну здобич.

Складна будова головного мозку та органів чуттів визначає і складну поведінку плазунів.

У ящірок спостерігають явище самокаліцтва. Якщо схопити її за хвіст, то внаслідок сильного скорочення м'язів один із хвостових хребців переламується й кінець хвоста відпадає. Цей рефлекс має захисне значення, бо надає змогу тварині втекти від хижака, який вхопив її за хвіст. Згодом втрачена частина хвоста відновлюється.

Розмноження і розвиток плазунів.

Плазуни - роздільностатеві тварини. Протоки статевих залоз відкриваються в клоаку. Запліднення внутрішнє. Більшість плазунів відкладає яйця, вкриті кількома оболонками, що захищають зародок від висихання, проникнення шкідливих мікроорганізмів, механічних ушкоджень і забезпечують його газообмін. Такі особливості будови яйця визначають прямий розвиток плазунів, оскільки зародок у ньому забезпечений поживними речовинами, водою, киснем. Тому зародки плазунів розвиваються не у водному середовищі, а на суходолі. У деяких видів (ящірка-веретільниця, живородна ящірки, гадюки) яйця затримуються у статевій системі самки до моменту виходу малят. Як ви пригадуєте, це явище має назву яйцеживонародження.

У деяких плазунів добре виражена турбота про нащадків. Так, самки деяких крокодилів і сірого варана охороняють кладку яєць від хижаків до моменту виходу з них молодих тварин.

Сезонні явища в житті плазунів.

У житті плазунів, як і в житті земноводних, можна відзначити такі сезонні періоди: зимівля, розмноження та літня активність. Для зимівлі плазуни можуть використовувати різні місця. Так, болотяні черепахи зимують на дні водойм, зарившись у мул. А змії, вужі та ящірки зимовий період переживають у порожнинах у ґрунті (норах гризунів, під пеньками дерев тощо), куди можуть ховатися цілими групами. Упродовж усієї зими вони, звісно, не живляться, а процеси обміну речовин у них значно вповільнюються.

Навесні плазуни починають розмножуватися - відкладають яйця в ямки під камінням, пеньками тощо, які добре прогріваються сонцем, бо тепло необхідне для розвитку зародків. Розвиток прямий: із яєць наприкінці літа з'являються молоді особини.

У степах і пустелях надзвичайно висока температура спонукає тварин впадати в неактивний стан улітку.

Вид –
Гадюка звичайна –
Vipera berus

Родина — Гадюкові змії
Ряд — Лускаті
Клас — Плазуни

Звичайна гадюка не дуже небезпечна, вона нападає тільки в тому випадку, якщо людина наступить на неї або ж необережно схопить рукою. На початку зими змії впадають у сплячку. Коли температура повітря падає, змія закопується ще глибше, щоб сховатися від холоду. Часто декілька змій разом ділять одне укриття. Довжина гадюки в середньому 60–80 см.

Новонароджені гадюки в кількості 5–20 особин подібні на мініатюрні копії батьків, їхня довжина складає 9–16 см. Масове народження гадюк відбувається у серпні. З першої хвилини появи на світ вони абсолютно самостійні та все ж декілька місяців залишаються з матір'ю. Дитинчата харчуються черв'яками і комахами. У північних і центральних частинах ареалу самки приносять потомство через рік. До зими молоді гадюки разом з дорослими особинами ховаються в трухлявих пнях або ж під корінням дерев.

Що їсть?

Звичайна гадюка все своє життя проводить на досить невеликій території. Власну ділянку вона знає дуже добре і з легкістю може відшукати на ній здобич. Біля водоймищ гадюка ловить жаб, ящірок і водяних щурів. Проте основною її здобиччю є миші, землерийки та інші дрібні гризуни. За допомогою чутливого нюху і реагуючи на коливання повітря, змія відшуковує здобич на землі. Так, вона полює на птахів, гнізда яких розташовані на землі. Жертву, що наблизилася на зручну для нападу відстань, гадюка блискавично атакує і впускає в неї отруту. Нерідко жертві вдається втекти, але змія наздоганяє її, оскільки через декілька хвилин починає діяти отрута. Здобич гадюка заковтує цілою, починаючи з голови. Полюють гадюки і на ящірок, серед яких частіше на живородну і веретеницю. Молоді особини годуються комахами.

Шлюбний період

Під час шлюбного періоду (квітень-травень) самці добиваються прихильності самок і влаштовують бійки за право злучатися. Двоє самців стають один навпроти одного, підвівши передню частину тіла, потім кружляють довкола і штовхаються, поки одному з них не вдасться притиснути суперника до землі. Переможець намагається зацікавити самку і привернути її увагу.

ЧИ ТОБІ ВІДОМО, ЩО...

– Гадюка може роздувати грудну клітку. Так, гріючись на сонці, вона збільшує поверхню свого тіла.

– Місце для зимування гадюки знаходять серед коріння дерев. З року в рік вони користуються одними й тими ж укриттями.

– На півночі зимове укриття гадюки знаходиться під землею на глибині до 2 м.

– У народному календарі маємо два зміїних свята в Колі Сварожому – весняний Благовісник (8 квітня), коли змії прокидаються, і Здвиження (27 вересня), коли вони засинають на зиму (ховаються під землю).

Вид – Мідянка звичайна – Coronella austriaca

Родина — Полозеві
Ряд — Лускаті
Клас — Плазуни

На більшій частині території України трапляється поодиноко. Щільність популяцій зазвичай дуже низька - реєструються поодинокі знахідки. Причини зменшення популяції виду це – скорочення площ біотопів, придатних для перебування виду, зменшення кормової бази та знищення змій людиною. Занесена до третього видання Червоної книги України (2009) та перебуває під особливою охороною Бернської конвенції.

Як виглядає мідянка?

Змія невеликих розмірів: довжина тулуба не перевищує 65 см, хвіст близько 10 см. Луска гладенька, навколо середини тулуба 19 рядів лусок. Верхня сторона тіла бурих відтінків, інколи сіра; вздовж тіла проходять 4 темніші смуги з дрібними темно-бурими плямами. Нижня поверхня тіла рожева, цегляно-червона, сірувата або майже чорна. На голові та шиї характерний темний візерунок. Для людини не отруйна.

Де ховається та чим харчується?

Активна з другої половини березня – початку травня до кінця вересня – середини жовтня. Ховається в порожнинах під корінням, стовбурами дерев або фундаментами будівель, у норах гризунів та ящірок, купах хмизу. Живиться в основному ящірками, рідше зміями, мишоподібними гризунами, землерийками, пташенятами горобиних птахів. Парування відбувається в кінці квітня - травні. Яйцеживородний вид. У липні – на початку жовтня самка відкладає 2–17 яєць, з яких відразу ж вилуплюються молоді змії.

ЧИ ТОБІ ВІДОМО, ЩО...

– Дорослі мідянки линяють протягом літа 4 рази, молоді – значно частіше.

– Змія може згортатися в щільний клубок, широко розкриває пащу, сичить, викидає голову убік спостерігача. Піймана мідянка, якщо з нею поводитись не досить делікатно, вириваєтьcя, бризкаючись екскрементами, і, як правило, кусається.

– При нападі мідянка звичайно утворює навколо своєї жертви три кільця й так тісно стягає їх, що вони, не ушкоджуючи шкіри, урізаються до кісток і роблять майже неможливим ніякий рух тіла здобичі, навіть биття серця.

Вид – Черепаха болотяна – Emys orbicularis

Родина — Прісноводні черепахи
Ряд — Черепахові
Клас — Плазуни

Вид прісноводних черепах - єдиний представник ряду черепах у фауні України. Трапляється у лісових, лісостепових та степових районах, де заселяє болота, плавні, озера, ставки, річкові затоки з мулистим дном. Набагато менше їх мешкає у зонах мішаних лісів. Відрізнити самця від самки можна по хвосту. У особин чоловічої статі він набагато довший, ніж у самок.

Болотна черепаха – невелика рептилія, довжина панцира сягає 23 см (зазвичай 16 – 18 см), ширина до 17 см. Має форму овалу, гладенький, не має виступів. Все тіло чорного кольору, яке вкрите маленькими цятками жовтуватих відтінків. Вага дорослої особини до 1,5 кг. Тривалість життя – кілька десятків років. Виходить на берег грітися на сонці, при цьому може віддалятись від водойми на кілька сотень метрів. Активна вдень, вночі спить на дні водойми. Як правило, тримаються неподалік від водойми й при найменшому натяку на небезпеку миттєво пірнають на дно, де можуть закопуватись у мул. Найбільша популяція цього виду збереглася на території України, але через нелегальне полювання черепахам загрожує винищення.

Що їсть?

Болотна черепаха всеїдна тварина. Харчується як у воді, так і на суші. У воді раціон зазвичай складають молюски, личинки комах, дрібні ракоподібні. Іноді полює на рибу та земноводних, але хребетні тварини не є основним кормом черепахи. На суші полює на комах та багатоніжок. Крім того можуть харчуватися рослинною їжею (водорості та вищі рослини), але така їжа становить тільки невелику частину раціону. Зиму проводять у сплячці на дні водойми.

Розмноження

Статевої зрілості досягають у віці 6 – 8 років, при довжині панцира 9 – 12 см. Парування проходить наприкінці квітня – на початку травня. З травня по липень самиця відкладає по 9 – 12 яєць у ямку, глибиною 10 – 17 см, яку викопує на березі подалі від води. Після відкладання яєць ямка закопується. Розміри яєць 28 – 33 мм, вага 7 – 8 г. На відміну від багатьох плазунів, яйця болотної черепахи вкриті твердою оболонкою, як у птахів. Інкубаційний період 2 – 3 місяці. Молоді черепашки, що мають дуже маленькі розміри (22 – 25 мм, вага близько 5 г), не виходять з гніздової ямки, вони риють нірки від неї та залишаються у них до весни.

ЧИ ТОБІ ВІДОМО, ЩО...

– У середні віки в країнах Європи м'ясо болотної черепахи споживали, особливо під час посту, оскільки воно вважалось, як і м'ясо риби, пісним. Зараз черепахи є популярним об'єктом для розведення у тераріумах.

– Приносить користь, знищуючи личинок комарів та хворих риб. Болотна черепаха – санітар водойм. При всій своїй спритності у воді їй вдається спіймати лише хвору або поранену рибу, що в цілому сприяє покращенню популяцій риб.

Вид – Ящірка прудка – Lacerta agilis

Родина — Справжні ящірки
Ряд — Лускаті
Клас — Плазуни

Одна з найпоширеніших ящірок – прудка, або звичайна, її можна побачити на більш-менш сухих сонячних ділянках практично по всій Україні. Населяє сухі та сонячні схили пагорбів, поля, узлісся, межі, сади, парки і вирубки. Схованками прудким ящіркам слугують нори, які вони часто риють собі самотужки. Живиться комахами, їхніми личинками і черв'яками, знищуючи велику кількість шкідливих комах. Ящірки бувають особливо рухливі в теплі сонячні дні, в похмурі холодні дні вони малорухливі, ховаються в свої нірки або в інші затишні місця, а на всю зиму впадають у сплячку.

Розмноження

Самка ящірки прудкої відкладає досить великі яйця (5-8 штук), зовні яйце покрито досить щільною шкірястою шкаралупою, яка захищає його від висихання. Самки відкладають яйця в пісок, м'який грунт або серед каменів, в добре прогрітих сонцем місцях. З яєць виходять не личинки, а цілком сформовані маленькі ящірки, яким для подальшого розвитку вода не потрібна, так як дихають вони не зябрами, а легенями.

Як виглядає?

За забарвленням самиці значно відрізняються від самців: самці мають зелене або оливкове забарвлення, тоді як самиці коричневі або коричнево-бурі, з білим чи зеленкуватим черевом. На спині, як у самиць, так і у самців, можна помітити ряд темних плям, що утворюють одну або дві лінії уздовж хребта. У довжину досягають 25-28 см.

ЧИ ТОБІ ВІДОМО, ЩО...

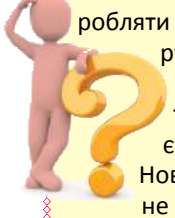

– На відміну від людей, вони холоднокровні – не можуть виробляти власне тепло. Якщо буде дуже холодно, вони не зможуть рухатися, тому ящірки часто зігріваються на сонці.

– У разі небезпеки ящірка може відкинути кінець хвоста різким скороченням м'язів. Хвіст, який судорожно сіпається, відволікає хижака, даючи ящірці можливість утекти. Новий хвіст відросте, але повторити цей фокус ящірка вже не зможе.

ПТАХИ

Домен – Ядерні
Царство – Тварини
Тип – Хордові
Підтип – Черепні
Надклас – Щелепні
Клас – Птахи

В Україні відомо понад 400 видів цих тварин. Усі видиптахівмають укорочене обтічне тіло, вкрите пір'яним покривом. Їхні передні кінцівки перетворилися на крила, а задні слугують для пересування по землі, гілках рослин або плавання у воді.

Теплокровність, здатність до польоту та досить високий рівень розвитку нервової системи визначили своєрідність цієї групи хребетних тварин.

Зовнішня будова птахів.

Тіло птахів поділяють на ті самі відділи, що і в плазунів, але хвостовий відділ укорочений. Птахи мають більш-менш видовжену гнучку шию. Завдяки цьому вони можуть повертати голову на 180° і більше (наприклад, сови - на 270°). На голові розташовані очі, захищені трьома повіками (верхньою, нижньою та миготливою перетинкою), ніздрі та слухові отвори. Дзьоб складається з верхньої частини - наддзьобка та нижньої - піддзьобка. В основі дзьоба деяких видів птахів (наприклад, голубів) розташована м'яка шкірна згортка - восковиця.

Передні кінцівки - крила, пристосовані до польоту. На них збереглися лише три пальці, вкритішкірою. Птахи - двоногі тварини. Ноги здебільшого мають чотири пальці. Три з них спрямовані вперед, а один - назад. Це дає змогу птахам охоплювати гілки та створює опору під час пересування по землі. Але у птахів, здатних до швидкого бігу (наприклад, страусів), кількість пальців на ногах може зменшуватись до трьох і навіть двох (як-от, у африканського страуса).

Покриви тіла.

Птахи, як і плазуни, мають суху шкіру, майже позбавлену залоз. Лише над основою хвоста у багатьох видів відкриваються протоки куприкової залози. Секретом цієїзалози(жироподібною речовиною) птахи змащують за допомогою дзьоба пір'яний покрив, що робить його еластичним та водонепроникним.

Шкіра птахів утворює різноманітні рогові похідні: це і вже відомі вам наддзьобок і піддзьобок, а також кігті на кінцях пальців та рогові лусочки, що вкривають нижню частину ніг. Похідним шкіри птахів є і різноманітне пір'я. Пір'я, як і луски на ногах, складається з рогоподібної речовини.

Окремі пера складаються зі стрижня, від якого в обидва боки відходять численні тоненькі вирости - борідки. Сукупність борідок має назву опахало. Порожня частина стрижня, заглиблена у шкіру, не має борідок.

Виділяють контурні та пухові пера. Контурні пера вкривають тіло птаха ззовні. Їхнє опахало утворено борідками 1-го та 2-го порядків. Борідки 1-го порядку відходять безпосередньо від стрижня, а вже від них - борідки 2-го порядку. Борідки 2-го порядку мають дрібні гачечки, які зчеплюють їх між собою. Завдяки цьому опахала контурних пер гнучкі, пружні, легкі та майже непроникні для повітря.

Залежно від функцій і розташування контурних пер їх поділяють на покривні, махові та рульові. Покривні пера забезпечують захист тіла від механічних пошкоджень. Махові - великі та пружні збільшують поверхню крила. На хвості птахів є великі рульові пера.

Під контурними перами розташовані пухові пера та пух. Це пір'я з тонким стрижнем, від якого відходять лише борідки першого порядку. Оскільки ці борідки не зчеплені між собою, щільного опахала пухові пера не мають. Вони утворюють суцільний покрив. Між ним і тілом птаха міститься прошарок повітря, який добре утримує тепло.

Наявність пір'яного покриву є однією з необхідних умов польоту в птахів. Цей покрив робить тіло птахів обтічним. Махові пера збільшують площу крила, створюють тягу та підйомну силу, а рульові забезпечують регуляцію напрямку польоту. Птах використовує рульові пера і для гальмування під час посадки.

Раз чи два рази на рік пір'яний покрий птахів частково чи повністю змінюється відбувається процес линяння. На місці старих зношених пер, що випадають, виростають нові.

Скелет птахів характеризується легкістю, оскільки частина кісток має порожнину, заповнену повітрям.

Він поділяється на скелет голови (череп), тулуба (хребет і грудна клітка), кінцівок та їхніх поясів.

Характерною особливістю черепа птахів є те, що більшість його кісток зростаються між собою. Великий об'єм мозкової коробки пов'язаний із розвитком головного мозку. Привертають до себе увагу і великі очні западини.

Щелепи птахів видовжені і, як вам уже відомо, вкриті роговими чохлами. Завдяки цьому створюється досконалий апарат для захоплення їжі, адже зубів у птахів немає.

Хребет птахів має особливості, пов'язані з польотом. Так, шийний відділ складається з великої кількості хребців (від 11 до 25). Це надає значної рухливості голові. Грудні хребці зрослися між собою зі складними крижами. Складні крижі утворені зрослими поперековими крижовими хребцями та частиною хвостових. Це створює опору тіла. Останні хвостові хребці зростаються між собою, утворюючи куприкову кістку.

До грудних хребців прикріплені ребра, які разом з грудиною формують грудну клітку. У більшості видів птахів грудина має плаский виріст, що виступає вперед, - кіль. До нього прикріплюються м'язи, що забезпечують рухи крил під час польоту. Пояс передніх кінцівок (крила) птахів складається з тих само кісток, що і в плазунів. Але зверніть увагу на те, що ключиці зрослися між собою, утворюючи так звану вилку. Вона надає пружності поясу передніх кінцівок. Скелет крила має три відділи: плече, передпліччя та кисть.

Пояс задніх кінцівок (ніг) птахів характеризується міцністю. Задні кінцівки поділяються на стегно, гомілку та стопу. Більшість кісток стопи зростаються між собою та утворюють довгу кістку - цівку, яка разом із пальцями вкрита роговими лусочками. Цівка надає стопі міцності та стійкості.

Мускулатура птахів.

У птахів найбільшу масу мають великі грудні м'язи, що опускають крило. Їхні рухи створюють підйомну силу. Малі грудні м'язи крило піднімають. Підшкірні м'язи рухають окремі пера. Якщо температура повітря знижується, вони скорочуються і пера птаха настовбурчуються. При цьому прошарок повітря між пір'ям та шкірою збільшується, що забезпечує збереження тепла тіла.

Політ птахів.

Саме завдяки рухам крил птахи піднімаються у повітря.Найбільшу швидкість у горизонтальному польоті здатні розвивати серпокрильці - до 160 км за годину. У багатьох видів (граків, сірих журавлів, сріблястих мартинів, диких гусей тощо) швидкість польоту під час міграцій сягає від 50 до 90 км за годину. Хоча політ більшості видів птахів під час міграцій відбувається на незначних висотах (від кількох десятків метрів до 1 км), зареєстровані випадки польоту гусей на висотах до 10 км, а грифів - до 11 км. Орел, гриф та інші представники ряду Соколоподібні мають широкі крила. Використовуючи висхідні та низхідні потоки повітря, вони здатні ширяти в ньому тривалий час.

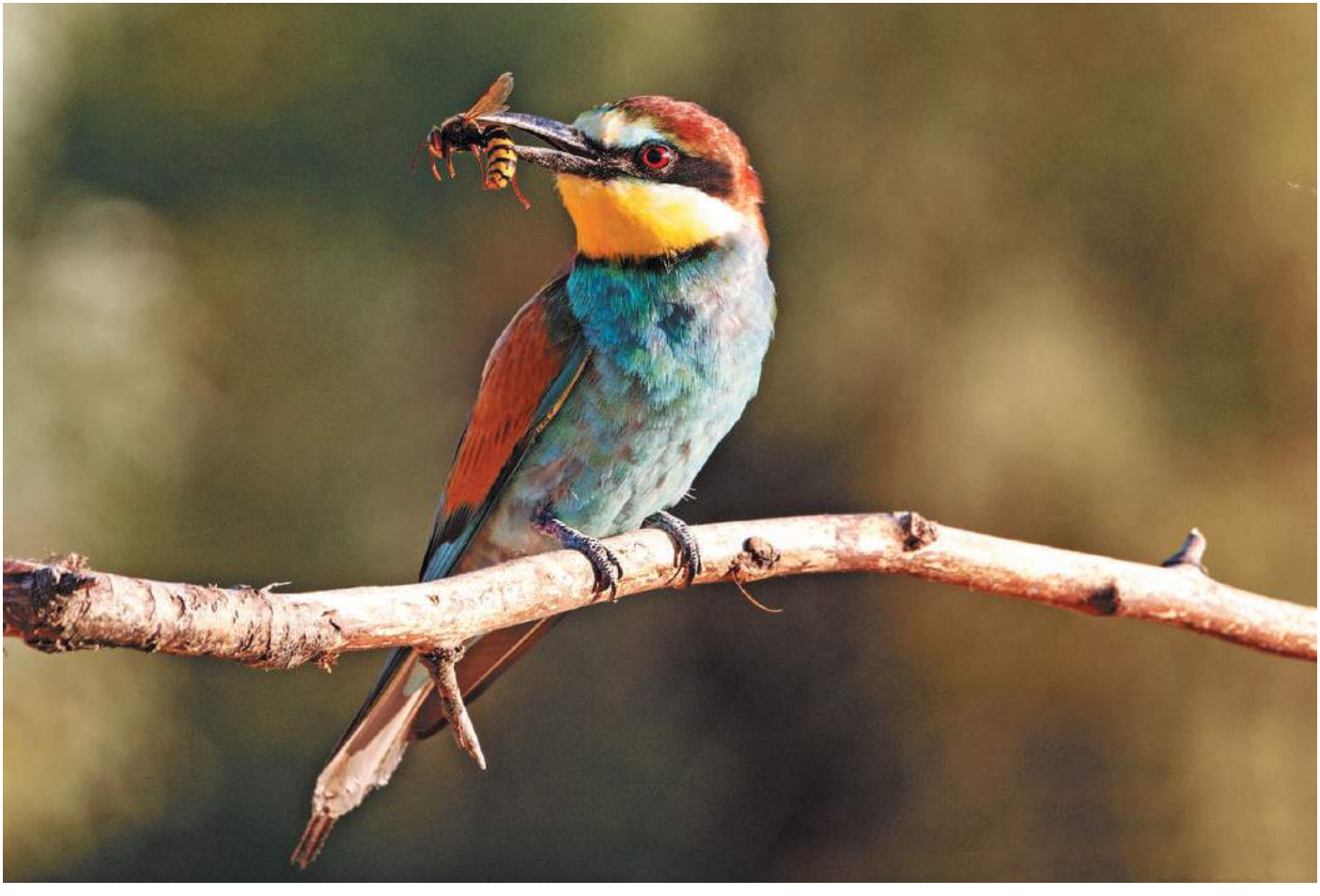

Вид –
Бджолоїдка звичайна –
Merops apiaster

Родина — Бджолоїдкові
Ряд — Ракшеподібні
Клас — Птахи

Звичайна бджолоїдка яскраво забарвлений і дуже спритний птах, який гніздується в колоніях, що налічують від декількох десятків до декількох тисяч особин. У період гніздування в них утворюються сімейні групки з одним або декількома молодими птахами, що не досягли статевої зрілості, так званими «помічниками». Вони разом копають нірки, будують гнізда, вирощують пташенят і навіть летять на південь, залишаючись однією сім'єю до наступного гніздового періоду. Сотні яскраво забарвлених бджолоїдок у польоті чудове видовище.

Будувати гніздо і вигодовувати пташенят парі допомагають пташенята з попереднього виводка. Пташенята викльовуються одне за одним з перервами в декілька днів. Вони сліпі і не мають пір'я. Через тиждень у них розплющуються очі. Батьки і «няньки» вигодовують пташенят комахами. Через 4 тижні пташенята встають на крило. Разом з батьками і їхніми помічниками вони проводять декілька днів поблизу гнізда, причому для відпочинку і сну влаштовуються на деревах.

Що їдять?

Живляться різноманітними комахами, яких ловлять на льоту. Їхньою основною здобиччю є різноманітні перетинчастокрилі – бджоли, оси, джмелі, а також літаючі жуки, бабки, цикади тощо. Комах ловить кінчиком дзьоба, щоб уникнути жала. Після цього роздавлює комаху об гілку або вбиває кількома ударами. Неперетравлені рештки, зокрема хітину, бджолоїдка згодом відригує у вигляді невеликих грудочок – погадок. Оселяючись поблизу від бджолиної пасіки, можуть завдавати певної шкоди бджолиним колоніям.

Гніздування та розмноження

Звичайна бджолоїдка гніздується в норах на глибині 1,5 м, які зазвичай викопує в піщаних кручах поблизу води. Самець і самка на прямовисному березі своїми лапками і дзьобами проробляють майже горизонтальний хід завдовжки від 1 до 2 м. У кінці тунеля розташовується гніздова камера. Самка з перервами в 1–2 дні відкладає 4–6, а іноді навіть 10 білих яєць. Батьки по черзі насиджують яйця. Самець приносить самці, що сидить на яйцях, корм.

ЧИ ТОБІ ВІДОМО, ЩО...

– В гніздовій камері бджолоїдок знаходять безліч залишків хітинових покривів комах, яких організм птаха не засвоює.

– Усі види бджолоїдок зазвичай живуть у невеликих групах батьківська пара, один або декілька молодших птахів, які не досягли статевої зрілості. У родині може бути до 12 членів.

– Бджолоїдка гніздується і в степовій та лісостеповій зонах України, зазвичай на високих урвищах і в ярах.

– Щоб прогодувати себе і своїх пташенят, бджолоїдка щодня повинна зловити близько 225 комах.

Вид – Вальдшнеп – Scolopax rusticola

Родина — Бекасові
Ряд — Сивкоподібні
Клас — Птахи

Вальдшнеп - це птах-одинак. Парами ці птахи живуть лише декілька днів навесні або на початку літа. Вони населяють густі змішані або листяні ліси з чагарниками. У польоті вальдшнепа можна впізнати по округлих крилах і особливому контурі тіла (шия птаха не виділяється, немов її немає). Довгий прямий дзьоб під час польоту направлений вниз. На вальдшнепа полюють заради м’яса. Завдяки маскувальному забарвленню, вальдшнепа, що знаходиться на землі серед чагарників і папоротей, важко помітити. Притиснувшись до землі, птах непорушно чекає, коли людина підійде до нього зовсім близько. Потім несподівано злітає, голосно ляскаючи крилами.

Що їсть?

Вальдшнеп переважно харчується дощовими черв'яками та комахами. Особливу перевагу віддає жукам і личинкам двокрилих (комарів, мух, мушок). Вальдшнеп відшукує місця з м'якою і вологою землею і немов зондує грунт, добуваючи потрібний корм. Він занурює свій довгий дзьоб глибоко в землю, і, знайшовши черв'яка, комаху або личинку, відкриває дзьоб, хапає здобич і витягує її із землі.

Розмноження

Токовий політ навесні відбувається увечері, після заходу сонця. Невелика група самців літає над деревами і видає своєрідне «хоркання», яке звучить приблизно, як «кворр-кворр-кворр», і особливе «цикання», що нагадує високе «тсик-тсик». Будує гніздо, насиджує яйця і вигодовує пташенят тільки самка, без допомоги партнера. Самець у цей час намагається знайти ще одну самку. У вальдшнепів розвинена полігамія. Самка насиджує яйця 20–24 дні. У віці 3 тижнів пташенята стають на крило, а у віці 6 тижнів вони вже абсолютно самостійні.

ЧИ ТОБІ ВІДОМО, ЩО...

– Вальдшнеп один з небагатьох птахів, які в разі небезпеки переносять пташенят в інше, безпечніше місце.

– Це один з небагатьох представників сивкоподібних, який мешкає не біля води, а в лісі, поблизу вологих місць.

– Завдяки своїм великим очам вальдшнеп достатньо добре бачить у темряві. Його очі посаджені досить високо, тому птах, навіть опустивши голову під час пошуків корму, може помітити потенційного ворога.

– Якщо поряд з гніздом з'явиться ворог, вальдшнеп прикидається пораненим і намагається відвести його подалі від пташенят або яєць.

Вид – Дрімлюга звичайна – Caprimulgus Europaeus

Родина — Дрімлюгові
Ряд — Дрімлюгоподібні
Клас — Птахи

В Україні гніздиться на узліссях лісових галявин, вересових пустках і вирубках, надаючи перевагу сухим і світлим сосновим борам. Набагато рідше його можна побачити в листяних лісах.

Дрімлюги майже цілий рік живуть на самоті, утворюючи пари тільки в період гніздування. Вдень птахи сплять або відпочивають, нерухомо сидячи на землі або розпластавшись на горизонтальній гілці. Вилетівши у вечірніх сутінках на полювання, дрімлюга живиться нічними метеликами і жуками, ловлячи їх у повітрі широко розкритим ротом.

Як виглядає?

Довжина тіла – 26–28 см, розмах крил – 57–64 см, вага – 50–100 г. Тіло дещо видовжене з довгими гострими крилами і відносно довгим хвостом. Дзьоб короткий і слабкий, проте розріз рота виглядає дуже великим. По кутах рота розвинені довгі та тверді щетинки. Ноги маленькі - здається, що птах, який сидить на землі, всім тілом припадає до ґрунту. Оперення м'яке і пухке, через що дрімлюга іноді виглядає трохи більшою, ніж він є насправді. Верх буро-сірий, з численними поперечними плямами і смужками рудуватого, каштанового і чорного кольорів. Низ буро-вохристий, з малюнком з дрібних темніших поперечних смужок.

Розмноження

У травні-червні самець займає гніздову ділянку і, сівши на гілці, пеньку або іншому узвишші, оповіщає про це сусідів монотонним «співом», схожим на муркотання кішки. Домігшись прихильності подруги, самець негайно з нею злучається, і незабаром самка відкладає на листову підстилку 2 яйця. Функції гнізда виконує заглибина в ґрунті, що утворюється в процесі насиджування, яке триває 16–21 днів. При появі небезпеки малюки голосно шиплять і широко розкривають дзьоби, намагаючись відлякати ворога яскравим забарвленням рота. За сприятливих умов і достатку поживи пара робить два виводки за сезон.

ЧИ ТОБІ ВІДОМО, ЩО...

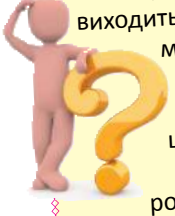

– Під час піке дрімлюги можна почути звук, схожий на той, який виходить при вдуванні повітря в порожню пляшку, він створюється маховим пір'ям, що тремтить у потоці повітря.

– Захищаючи своїх пташенят, самець дрімлюги сильно наїжачує пір'я і стає схожим на велику пухову кулю. При цьому птах б'є крилами по землі і загрозливо шипить.

– У птахів, які полюють на літаючих комах, по краях рота ростуть щетинки, які полегшують лов здобичі.

– Не маючи сильних пальців, дрімлюга сідає на гілку не впоперек, а вздовж, оскільки не може міцно обхопити гілку лапками.

Вид – Дятел зелений – Picus viridis

Родина — Дятлові
Ряд — Дятлоподібні
Клас — Птахи

Дятел зелений живе у лісах, де росте багато старих дерев. Перевагу віддає лісам із сонячними галявинками, що поросли травою, де можна знайти мурашок. Цього дятла можна побачити в найрізноманітніших місцях і в листяних лісах. На зиму деякі птахи переселяються на відкриті простори. Дятел зелений це гурман, який заради того, щоб поласувати мурахами, регулярно літає досить далеко від гнізда в пошуках мурашників. Його легше почути, ніж побачити. Голос цього птаха дуже легко впізнати хто хоч один раз його почув, ніколи більше не переплутає ні з яким іншим. Знаходиться під охороною Бернської конвенції. Включено до останнього видання Червоної книги України (2009), статус – вразливий. В Україні охороняється на об’єктах природно-заповідного фонду Полісся.

Що їсть?

Він надзвичайно ненаситний птах. Улюблені його ласощі мурахи, яких він поїдає у великій кількості. Він знаходить мурашник, підлітає до нього, розкопує ямку глибиною близько восьми сантиметрів і чекає. Мурашок, які виходять із отвору назовні, він попросту злизує своїм довгим липким язиком. І хоча мурашки це улюблена їжа дятлів, вони живляться й іншими комахами.

Розмноження

У другій половині квітня утворює пари і видовбує дупла, переважно в м'яких породах дерев. При влаштуванні гнізда віддає перевагу старому дуплу; одне й те саме дупло може використовувати до 10 і більше років поспіль, хоча не обов'язково одними і тими самими птахами. Глибина дупла 30–50 см, діаметр 15–18 см. Кладки з 2–8 яєць з'являються у другій половині травня на початку червня. Яйця видовжені з білою блискучою шкаралупою. Пташенята залишають гніздо в червні-жовтні.

ЧИ ТОБІ ВІДОМО, ЩО...

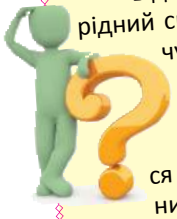

– Відомий нам стукіт, характерний для більшості дятлів це своєрідний спосіб спілкування цих птахів. Найчастіше стукіт можна почути під час шлюбного періоду. Щоб здобути подібний звук, дятел сильно вдаряє своїм міцним дзьобом по сухій гілці дерева.

– Дятел зелений, крім мурашок та інших комах, харчується також лісовими плодами та насінням, які добуває своєрідним способом за допомогою дзьоба він розширює щілини в корі дерев і розташовує там шишки, щоб потім було зручніше витягати з них смачне насіння.

– Взимку дятел відшукує їжу, що перебуває глибоко під снігом.

Вид –
Журавель сірий –
Grus grus

Родина — Журавлині
Ряд — Журавлеподібні
Клас — Птахи

На території України гніздиться на Поліссі, іноді в заболочених долинах річок Лівобережного Лісостепу. Під час гніздового періоду сірі журавлі тримаються парами, а на час сезонних перельотів птахи об'єднуються у великі зграї. Вони летять «журавлиним клином», видаючи при цьому гучне «журавлине курликання». Журавлі летять тільки вдень. Подолати величезні відстані їм допомагають теплі повітряні течії.

Сірі журавлі відомі своїми «танцями». Птахи стрибають, розвернувши крила, кланяються, бігають зигзагом, прогулюються «гусячим кроком» (при цьому вони високо піднімають ноги). Вони притупують ногами, піднімають із землі пір'я, камінчики або травинки і підкидають їх у повітря. Учені з'ясували, що всі ці рухи не мають жодного відношення до шлюбного ритуалу. За спостереженнями, особливо часто «танцюють» молоді птахи. Припускають, що цими рухами журавлі виражають і найвищий ступінь неспокою, і задоволення. Охороняється Боннською та Бернською конвенціями, угодою AEWA. Включено до Червоної книги України (1994, 2009).

Що їсть?

Раціон сірих журавлів дуже різноманітний. У гніздовий період вони харчуються кормами тваринного походження. Журавлі поїдають великих комах, безхребетних, що живуть у воді, жаб, мишей, дрібну рибку, пташенят і яйця горобцеподібних птахів. Крім того, сірі журавлі їдять різні частини рослин. Навесні птахи харчуються журавлиною, що залишилася із зими, та іншими ягодами. Наприкінці літа і восени сірі журавлі поїдають насіння зернових культур на прибраних полях.

Розмноження

Самка з інтервалом у 2 дні відкладає два яйця. Батьки насиджують кладку поперемінно протягом 28–30 днів. Пташенята вилуплюються неодночасно. Обсохши в гнізді, перше пташеня разом з батьком покидає гніздо і більше в нього не повертається. Після вилуплення другого пташеняти самка разом з ним приєднується до самця та першого пташеняти. Незважаючи на те, що між пташенятами немає агресивних відносин, виживає найчастіше тільки одне з них. На крило стають у віці 9 тижнів.

ЧИ ТОБІ ВІДОМО, ЩО...

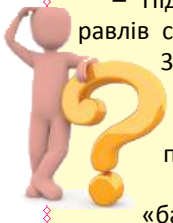

– Під час перельотів журавлів спостерігали на висоті 3 тисячі метрів. Щоб зберігати сили, птахи використовують теплі повітряні течії.

– Сірі журавлі досить «балакучі» птахи. Їхні гучні крики чути на відстані декількох кілометрів. Трубний звук виходить завдяки особливій будові подовженої трахеї.

– У японській міфології сірий журавель є символом довголіття.

– Журавлі, що насиджують кладку, для маскування прикриваються рослинністю.

Вид – Крижень – Anas platyrhynchos

Родина — Качкові
Ряд — Гусеподібні
Клас — Птахи

В Україні він зустрічається всюди. Крижень – перелітний птах, але окремі особини цього виду зимують у незамерзаючих водоймах. Крижень живе переважно на прісних водах, особливо стоячих і зарослих очеретами, травою. Це обережний птах, який швидко літає, у разі потреби добре пірнає, вдень ховається, а вночі випливає на відкриті місця і робить перельоти на місця, де годується. Наприкінці літа крижень часто літає на хлібні поля. У містах, де він живе поруч з людиною, його поведінка може практично не відрізнятись від свійської птиці маси птахів прилітають до людей, які їх підгодовують.

Крижень має дуже багатий раціон. Ці качки практично всеїдні і харчуються як рослинними, так і тваринними кормами. Вони також поїдають підводні рослини. Щоб дістатися до них, крижні не пірнають, а просто занурюють у воду передню частину тіла, каченята люблять повністю занурюватися у воду. Протягом року крижні харчуються також зерном, поїдають траву, ловлять комах у повітрі або шукають під водою насіння і листя різних рослин.

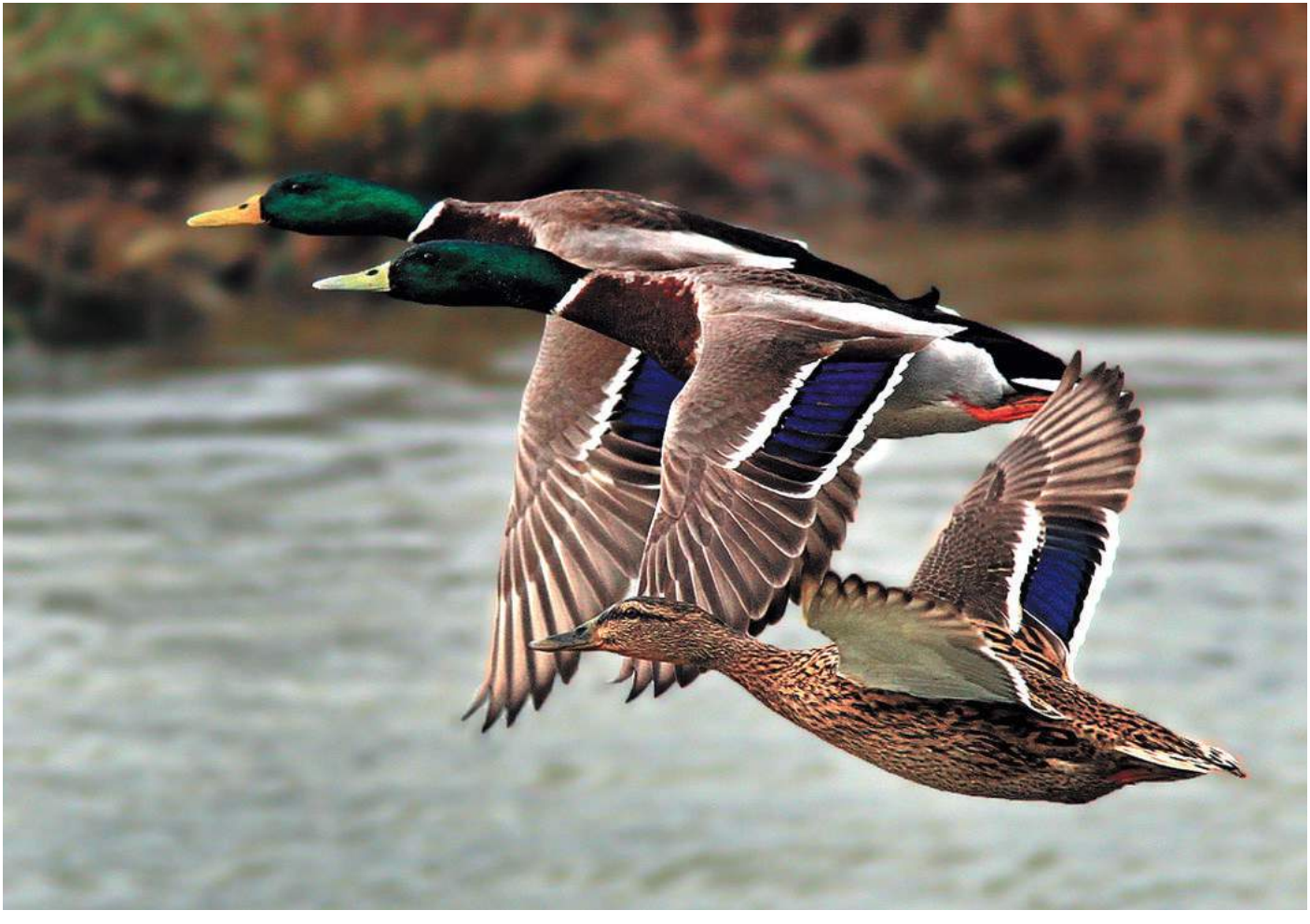

Як виглядає?

У самця в шлюбному наряді голова і шия переливчастого, перламутрового темно-зеленого кольору, на шиї білий нашийник. Спина бура, до хвоста колір переходить у чорний. Плечі сірі з бурими хвилястими лініями, воло і частина грудей буро-каштанового кольору. Після літнього линяння самець стає схожий на самицю, лише темніший. Самиця зверху ряба, темно-бурого кольору з буро-жовтуватими краями пір'я, знизу – рудувата з чорно-бурими плямами. Довжина самця до 60 см, самиця значно менша. Розмах крил 81–95 см, вага від 0,75 до 1,5 кг.

Розмноження

Під час розмноження крижні розбиваються на пари, але самець тримається біля самиці лише до того часу, коли вона сяде на яйця. Гніздо влаштовується в очереті, на купині, у дуплах, іноді навіть у воронячих і сорочих гніздах. Кладка зазвичай складається з 6–8, але іноді навіть з 16 зеленувато-жовтуватих яєць. Насиджування триває 26–28 днів. Молодняк піднімається на крило у віці 2-х місяців.

ЧИ ТОБІ ВІДОМО, ЩО...

– Вважається, що блакитне з металевим відливом дзеркальце на крилі допомагає качкам впізнавати одна одну в польоті.

– Археологічні розкопки показують, що вже стародавні єгиптяни вирощували крижнів як свійських птахів.

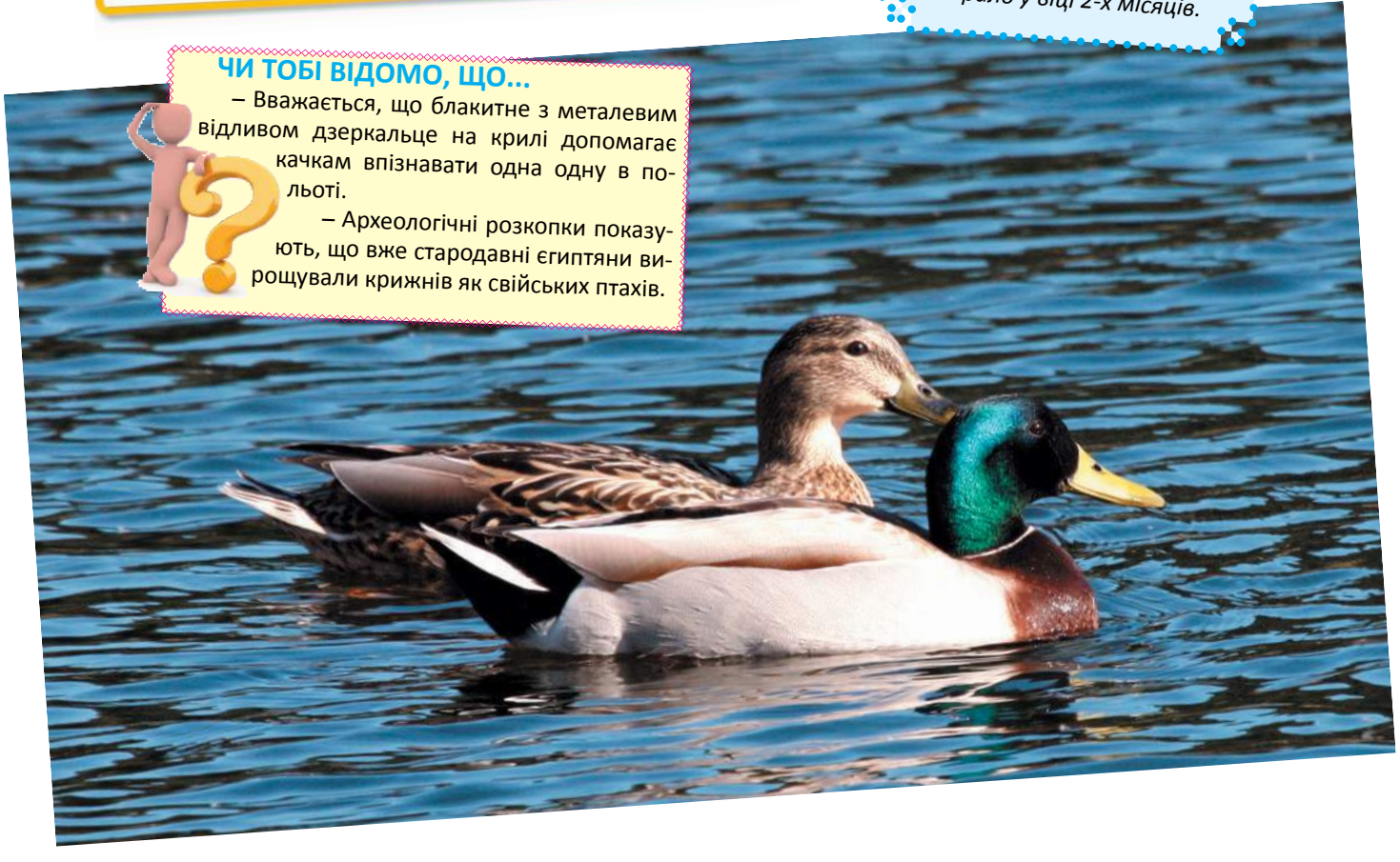

Вид –
Кулик-сорока –
Haematopus ostralegus

Родина — Кулики-сороки
Ряд — Сивкоподібні
Клас — Птахи

Кулики-сороки перелітні птахи, що здійснюють сезонні міграції. Іноді їх можна побачити на берегах озер і річок в глибині суходолу, де вони перебувають в пошуках поживи на заплавних луках і пасовищах. В Україні трапляються переважно вздовж морського узбережжя та по берегах та островах Дніпра та Десни. Довжина тіла – 40–45 см, розмах крил – 80–86 см, вага – 400–800 г. Голова і шия до вола, спина, плечові пера – чорні. Поперек, низ тіла від вола до нижніх покривних пер хвоста, боки – білі. Дзьоб оранжево-червоний, на кінці жовтуватий; ноги яскраво-червоні. Зимове оперення відрізняється від весняного тільки тим, що на горлі є велика біла з домішкою чорного поперечна пляма.

Вид занесений до Червоної книги України (1994, 2009). Знаходиться під охороною Конвенції про охорону дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі, угоди AEWA. В Україні охороняється на багатьох об’єктах ПЗФ, де присутні великі водойми.

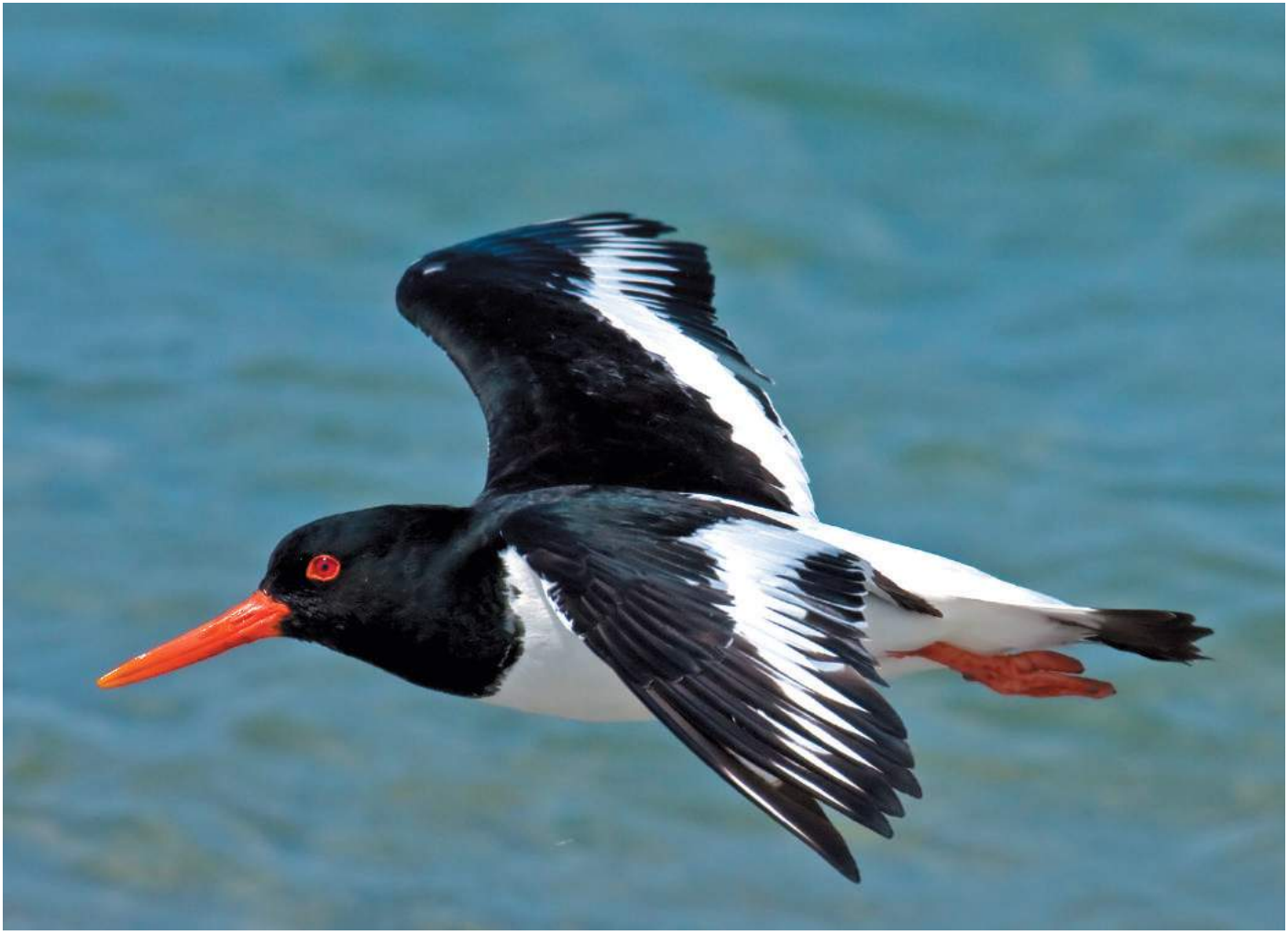

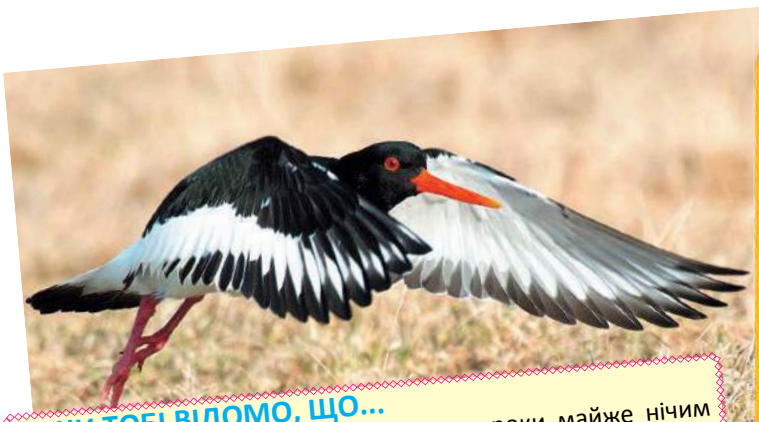

Що їдять?

Основу їх раціону складають молюски і рачки, рідше комахи. У пошуках їжі птахи неспішно бродять на обмілинах, пильно вдивляючись у воду. Помітивши ледь вловиме ворушіння прихованого в товщі ґрунту молюска, кулик-сорока встромляє дзьоб в пісок і витягує поживу. Щоб дістатись до смачного м'яса, кулик-сорока хапає раковину в дзьоб і гамселить нею об камінь доти, доки від здобичі не відколеться шматочок. Встромивши гострий дзьоб в отвір, кулик розрізає їм м'язи-замикачі, після чого розкриває раковину і проковтує вміст. Знайшовши великого молюска, птах терпляче чекає, коли прочиняться стулки раковини, а потім просовує дзьоб всередину і виїдає здобич.

ЧИ ТОБІ ВІДОМО, ЩО...

– Позашлюбне оперення кулика-сороки майже нічим не відрізняється від шлюбного вбрання, воно лише втрачає колишню яскравість, стаючи більш тьмяним. На шиї птаха добре помітний білий комірець.

– За допомогою кільцювання орнітологи можуть відслідковувати долю окремих птахів. Вік найстаріших куликів-сорок перевищував 35 років. Так, в 1980 р. була виявлена самка кулика-сороки, окільцьована ще в 1963 р. Цікаво, що вона була знайдена всього в 6 км від того місця, де її колись окільцювали.

– Кулик-сорока охоче навідується на поля поблизу берегів річок, де поїдає комах і дощових черв'яків.

Розмноження

Навесні, з настанням гніздового сезону, кулики-сороки розбиваються на пари. Найчастіше одна подружня пара не розлучається декілька сезонів, з року в рік повертаючись на одне і те ж саме місце, і користуючись старим гніздом. Токування самців супроводжується гучними пронизливими криками. Пара спільними силами риє гніздову ямку, в яку самка відкладає три оливково-бурих яйця, засіяних дрібними цятками і рисками. Протягом 24–27 днів кладку по черзі насиджують обоє батьків. Тільки-но вилупившись з яйця, пуховички негайно полишають гніздо. Від 32 до 35 днів вони перебувають під батьківською опікою, після чого встають на крило і починають самостійне життя.

Вид –
Ластівка сільська –
Hirundo rustica

Родина — Ластівкові
Ряд — Горобцеподібні
Клас — Птахи

Ластівка сільська поширена на всій території України. Вона має довгий роздвоєний хвіст з глибоким вирізом, тонкі крила. У повітрі ця пташка здійснює запаморочливі акробатичні трюки. Ластівка має яскраве оперення на спині блискуче пір'я, а черевце біле.

Ластівка є перелітним птахом, тому восени вона залишає місця гніздувань і відлітає на південь. У помірному кліматі взимку цей птах не знайшов би достатньої кількості літаючих комах свого основного корму. Ластівка линяє після повернення з місць зимування. Цим вона відрізняється від більшості інших перелітних птахів, линька в яких відбувається відразу ж після гніздування. Перед осінніми перельотами сільські ластівки об'єднуються у великі зграї, які можуть нараховувати декілька сотень, а іноді й тисяч птахів. Трапляється, що інколи птахи змушені ночувати прямо в заростях очерету або на проводах ліній електропередач.

Що їсть?

Їжа сільських ластівок складається виключно з добре літаючих комах: мух і комарів, жуків, метеликів, бабок. Часто, літаючи понад землею, пташки на льоту схоплюють комах із землі павуків і гусениць. Ластівка, що годує пташенят, приносить у гніздо безліч комах, яких утримує в стравоході. Одна батьківська пара протягом дня повинна принести у гніздо, де їх чекають 5 голодних пташенят, приблизно 400 таких порцій.

Розмноження

Шлюбний період у ластівок починається в травні. Під час спорудження гнізда обидва птахи збирають маленькі грудочки землі і змочують їх слиною. З цього матеріалу самка формує гніздо у вигляді чашки, яке облаштовують обидва птахи. Пташенята викльовуються через 13–18 днів. Корм для них добуває як самка, так і самець. У сприятливий рік ластівки можуть гніздуватися двічі або навіть тричі.

ЧИ ТОБІ ВІДОМО, ЩО...

– Лише недавно, завдяки кільцюванню птахів, було підтверджено, що ластівки, які проводять літо в Центральній Європі, відлітають на зимування до Південної Африки.

– Під час перебування на місцях зимування (в Африці) ластівки харчуються не тільки літаючими комахами, але й мурашками.

– Ластівки поширені по всьому континенту (крім Антарктиди та Австралії).

Вид – Лебідь-шипун – Cygnus olor

Родина — Качині
Ряд — Гусакоподібні
Клас — Птахи

Лебеді-шипуни дуже гарні птахи. Найбільший з усіх водоплавних птахів. Загальна довжина (з шиєю) до 160 см, розмах крил – майже 2,5 м, маса до 15 кг. Назву здобув за голос, що нагадує шипіння. Краса і велич цього птаха є справжньою окрасою не тільки дикої природи. Лебідь-шипун став звичайним мешканцем парків багатьох країн світу.

Коли пара лебедів вибере для себе належну ділянку і почне будувати гніздо, на самця лягає серйозна відповідальність він має захищати ділянку від конкурентів і ворогів, які можуть становити небезпеку для самки, що насиджує яйця. У разі небезпеки самець готується до атаки він широко розкриває крила, настовбурчує пір'я на спині і, вигнувши шию, пливе до супротивника. Зблизька він атакує його дзьобом та ударами сильних крил, якими може завдати ворогові серйозних ушкоджень. Супротивники в цьому випадку зазвичай відступають без бою. Під час линьки лебеді-шипуни втрачають майже все пір'я на крилах і якийсь час не можуть літати. Щоб у цей час пташенята, що покинули своє гніздо, не залишилися без захисту, спочатку линяє самка. Коли її махове пір'я повністю зміниться і птах знову зможе літати, линька починається у самця.

Що їдять?

Лебідь-шипун харчується рослинною їжею і годується протягом усього дня. Він знаходить їжу в основному під водою, де поїдає різні частини водних і болотяних рослин і навіть вириває їхні корінці. Шукаючи їжу, птахи занурюють голову на довгій шиї під воду і обстежують дно. Вони можуть дістати рослини, що ростуть на глибині до одного метра. Іноді лебеді-шипуни також виходять на сушу, де поїдають траву, інші рослини і колоски зернових. Як виняток, вони поїдають дрібну рибу, жаб або комах. У парках та інших людних місцях люди підгодовують їх хлібом. В таких місцях хліб складає основну частину раціону цих птахів.

Розмноження

Лебеді-шипуни починають гніздуватися в квітні, часто коли вода ще вкрита кригою. Місце для гнізда вони вибирають на землі, поряд з водою, а іноді влаштовують його і на мілководді. Самець вириває дзьобом очерет та інші рослини, після чого передає їх самці, яка влаштовує гніздо. Самка з перервою в 48 годин відкладає 5–8 яєць. Пташенята вилуплюються через 36 днів. Обидва птахи уважно ставляться до своїх малюків, годують їх і захищають від небезпеки. На воду пташенята спускаються невдовзі після вилуплення з яєць, проте ростуть повільно і до зими перебувають з батьками.

ЧИ ТОБІ ВІДОМО, ЩО...

– Оперення лебедя-шипуна складається майже з 25 тисяч пір'їнок.

– Лебідь-шипун є одним із найважчих літаючих птахів. Іноді маса більших самців може досягати навіть 20 кг.

– Дорослий лебідь-шипун з'їдає за день майже 4 кг їжі.

– Може ударом крила вбити лисицю чи єнотовидного собаку, які наблизилися до виводка.

Вид – Лелека білий – Ciconia ciconia

Родина — Лелекові
Ряд — Лелекоподібні
Клас — Птахи

Білі лелеки мають найбільший ареал розповсюдження серед представників цієї родини. У Європі ці птахи вважаються символом щастя та плодючості. В багатьох казках лелеки приносять дітей, а гніздо лелеки на даху гарантує щастя. Лелеки більш охоче селяться в заболочених районах і на вологих лугах, де знаходять достатню кількість корму. Їх можна зустріти на полях, де вони під час оранки «простують» за плугом.

Величезне гніздо лелека будує протягом декількох років, а добудовує щорічно. Люди дуже часто готують основи для їхніх гнізд, на яких птахи можуть почати будівництво. Готове гніздо лелеки щороку відновлюють та збільшують. Лелеки не видають ніяких звуків, але під час залицяння вони вітають одне одного, клацаючи дзьобами. Якщо неподалік від гнізда з'являться інші лелеки, господарі клекочуть.

В кінці серпня пташенята з нового виводка, як і дорослі лелеки, покидають місця гніздівлі. Вони збираються у великі зграї і готуються до дальньої подорожі. Ці пернаті мають природжене відчуття навігації. На місця зимівель, розташовані на відстані близько 8 тис. км, птахи летять тією самою дорогою, що і батьки минулого року. За день птахи долають до 200 км. Під час подорожі використовують запаси жиру, накопичені влітку. Лелеки можуть літати різними способами: бережуть сили, використовуючи висхідні потоки повітря, і тоді вітер несе їх у потрібному напрямі, але під час звичайного польоту роблять 2 помахи крилами за секунду.

Що їдять?

Лелеки шукають їжу на землі. Особливо багато корму їм потрібно в гніздовий період, коли дорослі птахи і пташенята з'їдають багато дрібних хребетних, крупних комах і дощових черв'яків. На полях лелеки ловлять маленьких зайчат, жаб, ящірок і пташенят тих птахів, що гніздуються на землі, а у заболочених місцях молюсків. На місцях зимівель птахи харчуються сараною.

Розмноження

Самка з перервами у два дні відкладає 3–6 яєць. Батьки насиджують яйця поперемінно, але вночі їх завжди зігріває самка. Пташенята вилуплюються через 32 дні. Дитинчат батьки годують разом. Пташенята з'являються на світ вкриті абсолютно білим пухом. Перше чорне махове пір'я починає рости тільки через 10 днів. У віці 8 тижнів лелеки наважуються на перші пробні польоти.

ЧИ ТОБІ ВІДОМО, ЩО...

– Лелеки будують найбільші гнізда. Гніздо лелеки може бути діаметром близько 1,5 м і досягати 1,5 м заввишки.

– У білих лелек є одна дивовижна звичка: їжу вони підкидають дзьобом вгору і знову ловлять. Так само вони чинять під час полювання, ймовірно, щоб зручніше розмістити здобич у дзьобі.

– Колись білі лелеки влаштовували гнізда на скелях та деревах, а тепер частіше гніздуються на дахах будинків. У багатьох країнах люди прагнуть привернути лелек і готують основи для їхніх гнізд.

– На південь лелеки летять неорганізованими зграями.

Вид – Лелека чорний – Ciconia nigra

Родина — Лелекові
Ряд — Лелекоподібні
Клас — Птахи

На Україну лелека чорний прилітає в другій половині березня - у квітні. Повернувшись на місця гніздування, птахи займають торішні гнізда або оселяються в покинутих гніздах великих хижих птахів. Розміщує чорний лелека свою домівку на високих деревах, здебільшого старих дубах та соснах, на бічній міцній гілці, але бувають і на центральному стовбурі. Побудовані гнізда на товстих гілках біля стовбура дерева і на відстані від нього, завжди птахи вибирають місце для гнізда так, щоб до нього можна було зручно підлетіти, воно було затінене від прямих сонячних променів більшу частину дня, захищене від вітру. Матеріалом для гнізда служать сухі товсті гілки, які складають його основу. З внутрішнього боку його вистилає сухою травою, мохом, листками, шерстю тварин тощо. Розміри гнізд залежать від того, скільки років воно існує і добудовується. За даними деяких авторів, лелека чорний ніколи не утворює зграй. Птахи відлітають на південь з кінця серпня на початку жовтня. Під час осіннього перельоту птахи летять то поодиноко, то зграйками по 2-6 осіб. Охороняється Конвенцією з міжнародної торгівлі вимираючими видами дикої фауни і флори (CITES), Боннською та Бернською конвенціями. Занесено до Червоної книги України (1994, 2009).

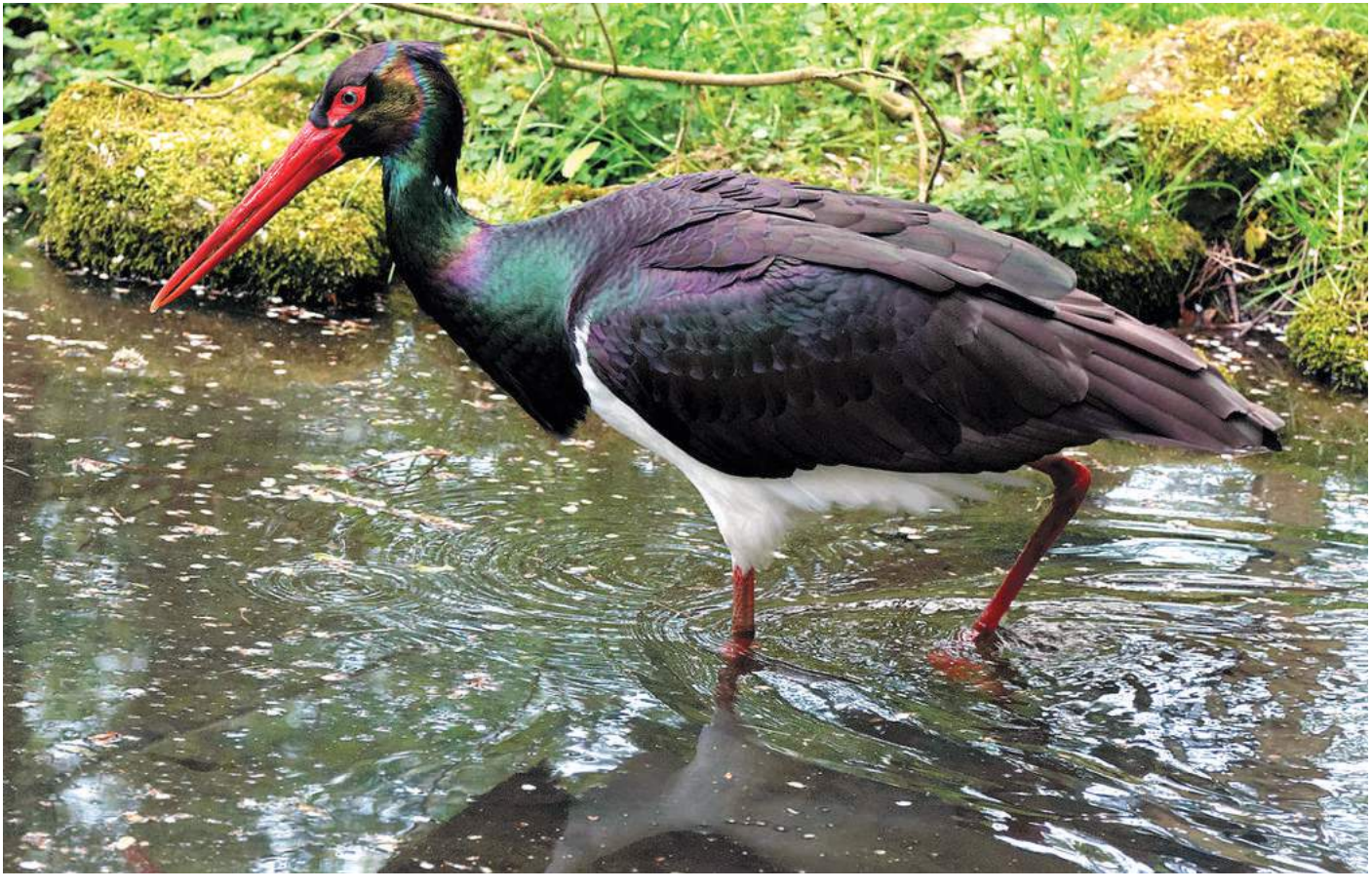

Що їдять?

Лелека чорний живиться виключно тваринною їжею. Полює на найрізноманітнішу живність – великих комах, жаб, ящірок, змій та дрібних ссавців, поїдає знайдені кладки яєць і пташенят птахів, що гніздяться на землі. Птахи тримаються поодиноко або невеликими зграями – сім'ями. Під час польоту чорні лелеки шию і ноги витягують, змахи крил повільні. Іноді планерують. Щоб піднятись у повітря, птахам доводиться робити кілька стрибків, махаючи крильми. По землі чорні лелеки ходять повільно.

Розмноження

Яєць у кладці буває 2–6, переважно 4. Насиджують обидва птахи пари протягом 32–34 днів, починаючи з першого яйця. Після вилуплення пташенят ще досить довго один з батьків залишається біля них, другий літає здобувати їжу. Гніздо пташенята залишають в 64–65-денному віці, але остаточно покидають його лише на 74–75-й день.

ЧИ ТОБІ ВІДОМО, ЩО...

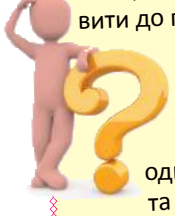

– Діаметр гнізда білого лелеки може становити до півтора метра, а вага до 200-250 кг.

– Лелеки сплять, стоячи на одній нозі, причому ноги вони змінюють, не прокидаючись.

– Гнізда розташовуються одне від одного не ближче чим 2,5-3,5 км. Висота розміщення гнізд від землі становить 6-20 м.

Вид – Лиска – Fulica atra

Родина — Пастушкові
Ряд — Журавлеподібні
Клас — Птахи

Лиска водоплавний птах. Вона відмінно пристосувалася до життя у водному середовищі. Більшу частину цей птах проводить у зграї, але в період гніздування лиска стає дуже агресивною навіть по відношенню до птахів зграї, у якій вона перебуває сама. Ці птахи бігають по воді, розмахуючи крилами і не піднімаючись в повітря, а коли до них наближається хижий птах, злітають, розбризкуючи воду. Нерідко, побачивши хижого птаха, лиски збираються у зграї. Їхнє життя повністю пов'язане з водою, на сушу вони виходять рідко. Лиска добуває корм пірнанням. З води цей птах може злітати тільки після розгону.

Лиски населяють річки, озера, штучні водосховища. Лиски також добре себе почувають у міських ставках. Для місця гніздування вибирають простори, вкриті густою рослинністю. Восени лиски збираються на великих водоймищах, де для них є вдосталь їжі. Осінній відліт починається у вересні і триває весь жовтень. Під час перельотів птахи тримаються як поодинці, так і великими зграями.

Як виглядає?

За розмірами лиски трохи більші, ніж водяні курочки, і часто ділять з ними спільну територію. У обох видів оперення найчастіше чорне, але лиска має білий дзьоб і білу пляму на лобі, а дзьоб і пляма водяної курочки червоного кольору. Крики лиски чути іноді і вночі.

Що їсть?

Лиска це рослиноїдний вид. Влітку цей птах харчується зеленими паростками, плодами і корінням водних і прибережних рослин, добавкою до яких служать водяні комахи і ряска. Лиски шукають їжу найчастіше неподалік від очеретяних чагарників, щоб, у разі потреби, сховатися в їх гущі від ймовірної небезпеки. Пташенят, як і всі пастушкові, лиски вигодовують безхребетними, переважно водними комахами. Тільки в окремі періоди зимівель ці птахи переходять на живлення молюсками, равликами і невеличкими рибками. Улюблена їжа лиски підводні рослини. Добуває вона їх пірнанням, під час якого птах занурюється у воду і висмикує рослини з донного ґрунту.

ЧИ ТОБІ ВІДОМО, ЩО...

– Лиски під час шлюбного періоду відганяють суперників гострими кігтями.

– Голова і пляма на лобі у молодих птахів сіро-бурі і лише пізніше набувають білого кольору.

– У період гніздування лиска нападає навіть на крупних птахів лебедів і гусаків.

– Лиски, що мешкають в містах, з часом так звикають до людей, що довірливо беруть поживу прямо з рук.

Вид – Одуд – Upupa epops

Родина — Одудові
Ряд — Одудоподібні
Клас — Птахи

Цей птах охоче селиться на відкритих безлісих рівнинах, в лісостепах і фруктових садах. Для гніздування одуд нерідко вибирає місця, розташовані поблизу населених пунктів. Характерною особливістю одуда є чубок на тімені. Коли цей птах чим-небудь наляканий або нервує, він піднімає чубок. Одуд також на мить піднімає чубок, коли сідає на землю або гілку. Під час польоту одуда легко впізнати не тільки по контрастному оперенню, але також по особливому хвилеподібному, нерівному польоту з повільними, переривистими помахами крил. Від хижаків одуд втікає, злітаючи вгору у такому разі хижак не може напасти на одуда зверху і схопити його кігтями. Одуди відлітають з місць гніздування в серпні або вересні й відправляються на зиму до Африки. На місця гніздування птахи повертаються в квітні, коли в північних регіонах достатньо прогріється повітря.

Одуди є моногамними птахами вони створюють пари на все життя й повертаються на ті самі місця гніздування. Токуючий самець співає шлюбну пісню, сховавшись серед рідкої рослинності. Він тримає дзьоб піднятим вгору, наїжачує пір'я на шиї, войовничо підводить чубок й намагається привернути увагу партнерки. Нерідко як гніздо одуди використовують отвори в стінах, щілини серед каменів або купу гілок. Іноді птахи вистилають дупло травинками або мохом, проте найчастіше в гнізді немає жодної підстилки.

Що їсть?

Зазвичай одуд шукає корм на землі. На лугах, пасовищах або газонах тонким та довгим дзьобом він дістає із землі комах або їх личинок. Цей птах любить крупних капустянок, ловить павуків, черв'яків та навіть дрібних ящірок. Іноді одуд ловить комах у повітрі. Спійману здобич він убиває, а потім підкидає вгору, ловить і проковтує. Корм пташенят приблизно той самий, що і у дорослих птахів.

Розмноження

Після спаровування самка в гнізді без підстилки, розташованому в дуплі старого дерева, відкладає від 5 до 8 яєць. Яйця одудів матово-білого кольору з сіруватим, голубуватим та вохристим нальотом. Самка насиджує їх 15–16 днів, самець протягом цього часу приносить їй їжу. Пташенята вилуплюються з перервою в декілька днів. Вони вже вкриті пухом. Перший час їх зігріває самка, а самець приносить їм корм. Пізніше, коли у малюків з'явиться перше пір'я, за кормом батьки літають разом. У віці чотирьох тижнів пташенята вже покидають гніздо.

ЧИ ТОБІ ВІДОМО, ЩО...

– У молодих одудів є дуже дієва зброя. Коли ворог забереться в дупло і пташенятам загрожує небезпека, вони виділяють з копчикової залози речовину з гидким запахом, якою вистрілюють у нападника. Цей запах відганяє ворога й рятує життя пташенятам.

– В одній старовинній легенді розповідається, що колись давно одуд мав чубок із золота. Люди постійно переслідували птахів заради дорогоцінного металу. Птахи попросили допомоги у царя Соломона, який замість золотої корони дав їм окрасу з пір'я.

– Одуд, якого хижий птах під час польоту застав на відкритій місцевості, рятується хитрим способом. Він притискається до землі, дуже широко розкриває крила та хвостове пір'я, а дзьоб піднімає догори. Тоді згори видно лише контрастні візерунки на крилах, завдяки яким одуд практично зливається з оточенням, і хижак його не помічає.

Вид – Орлан-білохвіст – Haliaeetus albicilla

Родина — Яструбові
Ряд — Соколоподібні
Клас — Птахи

Орлан-білохвіст гніздиться по всій Україні трапляється переважно в басейні Дніпра, Сіверського Дінця та в західних областях. На зимівлі спостерігається уздовж Дніпра (на водосховищах).

Птахи осілої української популяції після зимового кочування, яке спостерігається не кожного року, з'являються у своїх гніздових районах звичайно в середині лютого. З цього часу вони починають будувати нове гніздо або ремонтувати й лагодити старе. Умовою при виборі гніздової ділянки є відсутність людини і близькість водоймища, що може забезпечити живлення. Гніздо будується звичайно на вершинах дуже високих старих дерев, на висоті 26–30 м і розміщується в розгалуженні стовбура або біля нього, на великих товстих бічних гілках. Живиться орлан-білохвіст різними тваринами, яких він ловить або знаходить загиблими. Проте він схильний до живлення рибою, якій він завжди віддає перевагу, якщо може знайти або впіймати. У гніздовий період полює на ділянці радіусом приблизно до 10–15 км від гнізда.

Орлана-білохвоста занесено до Червоної книги України, а також до Червоного Списку МСОП та Європейського Червоного Списку. Включено до Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що знаходяться під загрозою зникнення, Конвенції про охорону дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі, Конвенції про збереження видів диких тварин, що мігрують.

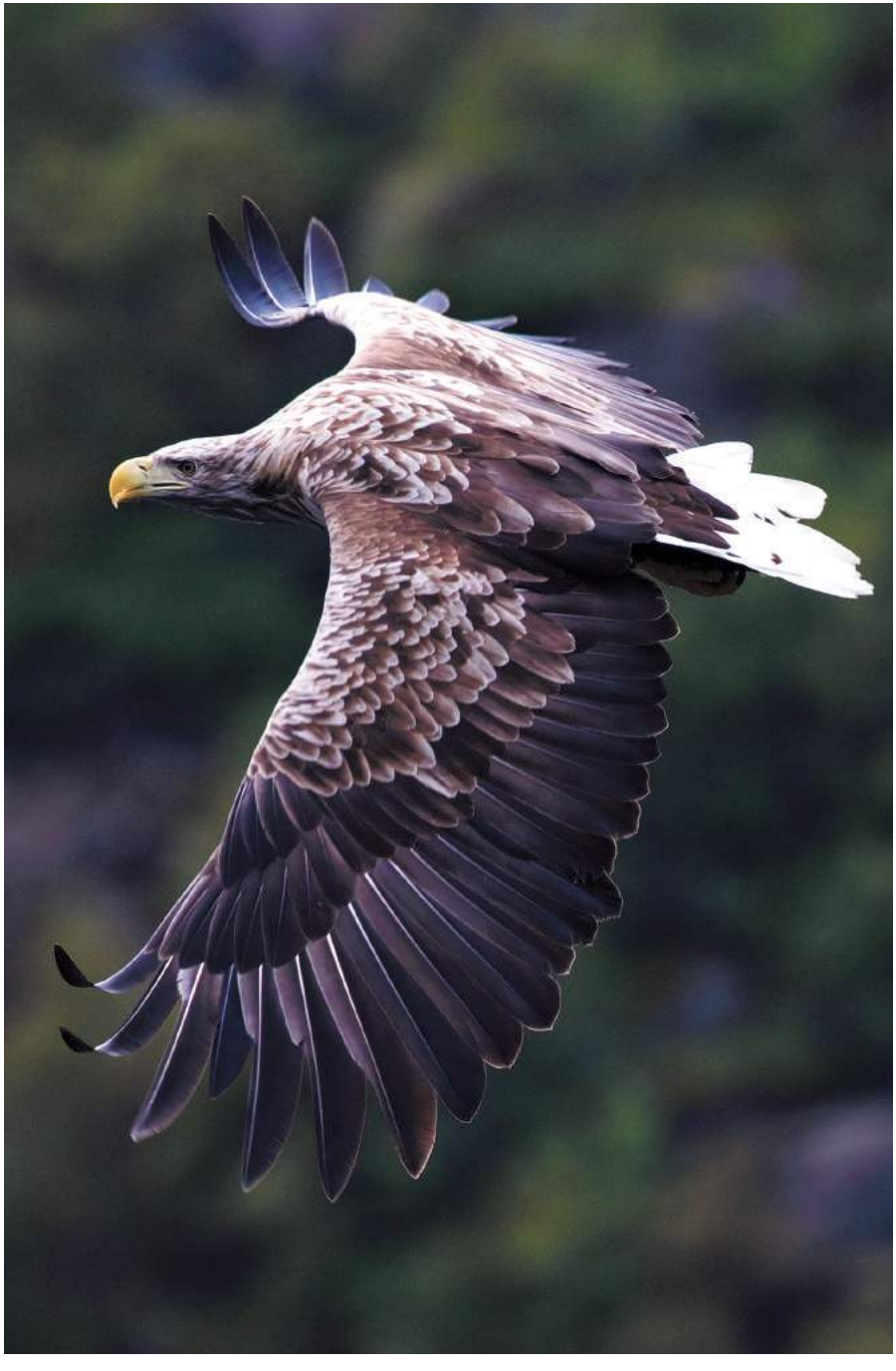

Як виглядає?

Довжина тіла – 70–90 см, розмах крил – 200–240 см, вага – 3–7 кг. Дорослий птах у свіжому оперенні бурий, темніший зверху і світліший знизу, з білим хвостом; верх голови, шия і горло значно світліші, ніж спина й верхні покривні пера крила, іноді білуваті. У дуже старих птахів зрідка з'являються на плечах великі білі плями, ноги жовті. Дзьоб блідо-жовтий, найчастіше світліший за ноги, кігті чорні.

Розмноження

Розмножуватися птахи починають, здебільшого, не раніше як з трирічного віку. Орлан-білохвіст моногамний птах. Відкладання яєць відбувається з кінця лютого або ж першої декади березня. Кладку насиджують обидва птахи пари, але переважно самка. Пташенят буває одне-два, причому в останньому випадку друге пташеня здебільшого розвивається значно гірше. Пташенят годують обидва батьки, але відразу після появи потомства їжу для всієї сім'ї протягом 10–12 днів здобуває лише самець. Молоді птахи перебувають у гнізді близько трьох місяців і покидають його в червні-липні.

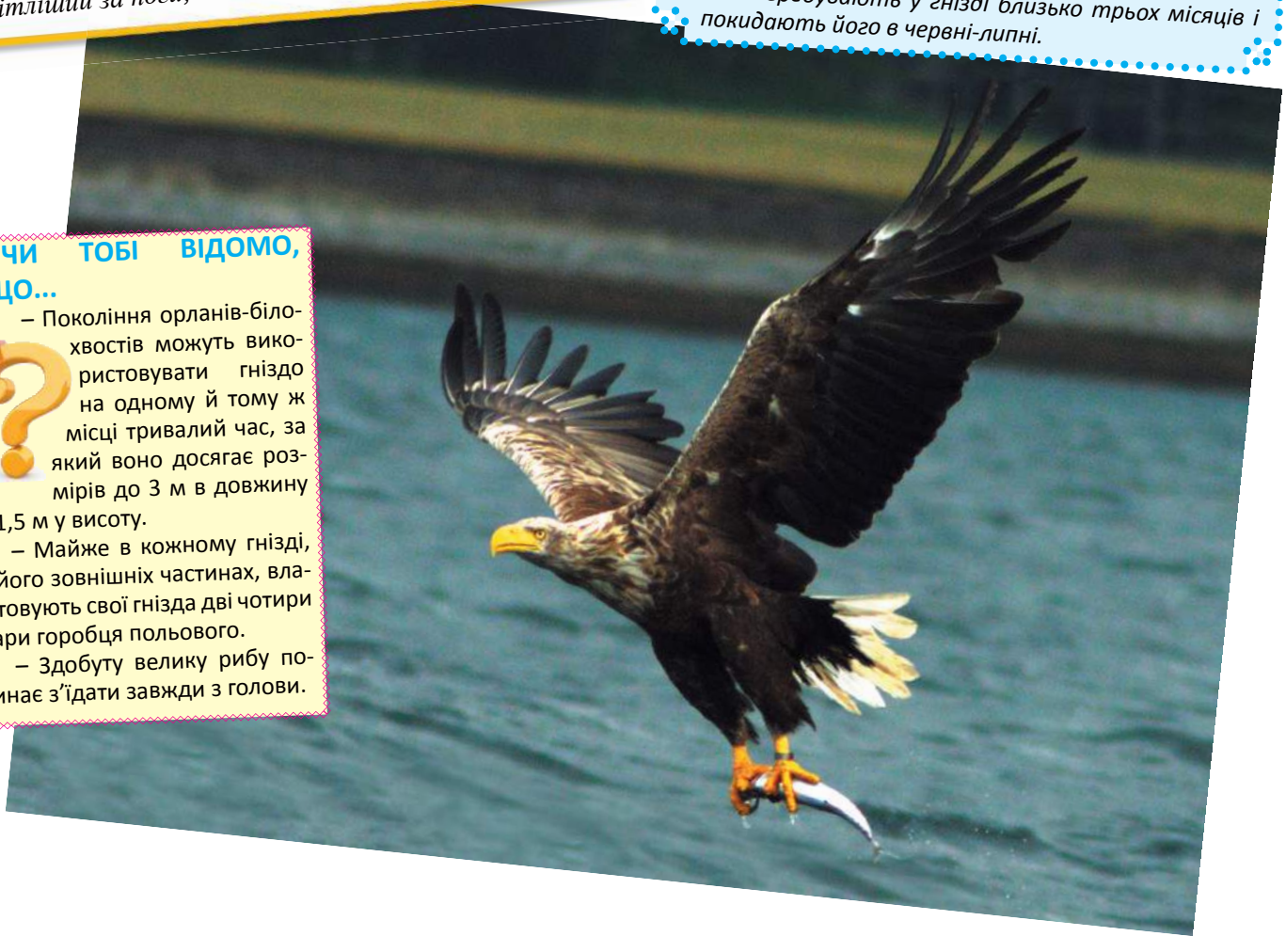

ЧИ ТОБІ ВІДОМО, ЩО...

– Покоління орланів-білохвостів можуть використовувати гніздо на одному й тому ж місці тривалий час, за який воно досягає розмірів до 3 м в довжину й 1,5 м у висоту.

– Майже в кожному гнізді, в його зовнішніх частинах, влаштовують свої гнізда дві чотири пари горобця польового.

– Здобуту велику рибу починає з'їдати завжди з голови.

Вид – Рибалочка звичайний – Alcedo atthis

Родина — Рибалочкові
Ряд — Сиворакшеподібні
Клас — Птахи

Рибалочка гніздиться майже на всій території України. Оселяється рибалочка на берегах природних або штучних прісних водойм річ ок, струмків, каналів, озер і великих ставків. Головною умовою вибору місця проживання є достатня кількість дрібної рибки величиною не більше 10 см. Не менш важливо, щоб вода була прозорою і частково затіненою деревами, адже вистежувати здобич можна тільки там, де на поверхні немає сліпучих сонячних відблисків. Крім того, поблизу неодмінно має бути стрімкий берег річки або струмка, що пасував би для спорудження гнізда.

У раціоні рибалочки переважають дрібні рибки довжиною 3-5 см, на яких він полює із засідки, проте при нагоді пернатий риболов не проти поживитися дрібними рачками, комахами, жабами і пуголовками. Нерухомо всівшись на навислу над водою гілку або очеретину, рибалочка пильно видивляється здобич. Птах перебуває під захистом Бернської конвенції та Директиви Європейського Союзу про захист диких птахів.

Як виглядає?

Рибалочка має яскраве оперення, зверху блискуче, блакитно-зелене, з дрібними світлими цяточками на голові та крилах, знизу іржасто-руде. Смужка через око до потилиці світла. Голова велика, дзьоб довгий і прямий, крила і хвіст короткі. Самець і самка однакові за забарвленням, але самці трохи більші за розміром і яскравіші. Пересувається тільки за допомогою крил, оскільки має короткі лапки, не призначені для тривалого переміщення. Оперення рибалочки зблизька виглядає тьмянішим; його яскравість досягається через заломлення світла пір'ям.

Розмноження

За один рік пара рибалочок робить два, а іноді й три виводки. Перші яйця відкладаються в середині квітня. Зазвичай самка відкладає 4–8 білих яєць, і після того, як всі яйця відкладено, подружжя приступає до насиджування, змінюючи один одного на кладці кожні 2-5 годин. Через три тижні з яєць виклюовуються сліпі і голі пташенята, які в перший тиждень життя потребують постійного обігріву. Самка годує пташенят дрібною рибкою величиною 4–7 см, приносячи здобич до нори. Через 3–4 тижні юні рибалочки покидають нірку і всідаються на найближчій гілці, де ще 2–4 дні отримують поживу від батьків. Найчастіше самка в цей час вже відкладає другу кладку, а нащадків, що вже оперились, підгодовує тільки батько.

ЧИ ТОБІ ВІДОМО, ЩО...

– Вчепившись кігтями за стрімкий берег, птах риє дзьобом нору, відкидаючи лапами викопану землю. Вхід в гніздо розміщується на висоті 90–180 см над водою, а до гніздової камери веде коридор довжиною близько половини метра.

– Свою здобич птах приглушує кількома ударами об гілку, після чого перехоплює дзьобом так, щоб проковтнути її головою вперед.

Вид – Синиця велика – Parus major

Родина — Синицеві
Ряд — Горобцеподібні
Клас — Птахи

Деякі синиці живуть осіло, але мешканці далекої півночі відкочовують взимку до місць із більш м'яким кліматом. Велика синиця чудово пристосувалася до ландшафтів, створених людиною. Її можна зустріти як у лісах усіх типів, так і у великих містах. Довжина тіла – 11–12 см, розмах крил – 20–22 см, вага – 15–20 г.

Навесні самець займає домашню ділянку і одразу сповіщає про це своїх суперників голосним співом, який в той же час приваблює і самиць. Помітивши потенційну партнерку, самець розпушує маніжку та починає нервово пурхати навколо неї. Якщо кавалер самиці сподобався, вона присідає на гілці, розкриває крила і дзьоб, і вимагає частування, а самець намагається її нагодувати. Вчені вважають, що таким чином самиця перевіряє, чи зможе її партнер прогодувати потомство. Після цього самець показує обраниці вибране ним місце для гнізда, яким може стати дупло або штучна хатинка. Якщо це місце самиці сподобається, пара розпочинає будівництво гнізда із тонких гілочок, вистилаючи його мохом, сухою травою, пухом та шерстю.

Восени та взимку синички збираються в зграї, часто об'єднуючись з іншими видами синиць, зокрема синицею блакитною. Таке суспільне життя допомагає пташкам оборонятись від хижаків та знаходити харчі. Синиці дуже голосисті і обмінюються між собою багатим набором свисту та інших звуків. У кінці зими зграйки починають розпадатися. Їхніми природними ворогами є дрібні пернаті хижаки, ласки, тхори і куниці, а білки і ворони дуже часто розорюють їх гнізда.

Що їдять?

Раціон синиць досить різноманітний: навесні та влітку вони харчуються комахами та гусінню, а взимку – захованими під корою павуками та личинками. Схопивши дзьобом тверду личинку, синиця починає довбати її об гілку, поки та не розм'якне. Також охоче поїдає різноманітне насіння рослин: букові та лісові горішки, насіння ясена, клена, соняшника, тису, глоду, бруслини. Восени синички частенько ласують перестиглими плодами, а сніжною зимою злітаються до годівниць. У пошуках здобичі ці рухливі птахи бігають по гілках, часто навіть головою донизу.

Розмноження

У квітні самиця відкладає 6–12 білих яєць з червонуватими крапинками і насиджує кладку протягом 10–14 днів, харчуючись тим, що принесе самець. Пташенята вилуплюються голими та сліпими, але через 2–3 тижні вже вилітають із гнізда. Батьки догодовують їх ще близько тижня. Іноді пара синиць встигає зробити ще один виводок, і тоді старших пташенят догодовує один самець. Взимку молодь приєднується до синичих зграйок. Статево зрілими пташки стають у 10 місяців, і вже наступної весни виводять своє власне потомство.

ЧИ ТОБІ ВІДОМО, ЩО...

– Вдень температура тіла синиці становить 42°С, а вночі знижується до 39°С. Серце цієї маленької пташки б'ється з частотою 500 ударів за хвилину, а за сильного збудження частота скорочень збільшується до 1000 ударів за хвилину.

– Статевий диморфізм у синиць майже не виражений, і навіть у період гніздування самці і самиці забарвлені однаково.

– Гострий дзьоб синиці весь час зношується, тому безперервно відростає.

Вид – Снігур – Pyrrhula pyrrhula

Родина — В'юркові
Ряд — Горобцеподібні
Клас — Птахи

Снігур – звичайний птах який зимує на всій території України. Його легко впізнати за характерною чорною шапочкою. Самця важко переплутати з яким-небудь іншим птахом завдяки яскраво забарвленим шиї, грудям і черевцю. Птахи обох статей мають однакові білі надхвістя і білі смуги на крилах, помітні при злітанні. Снігурі вирізняються не тільки красою, але й солідністю: вони ніколи не поспішають і не метушаться.

Якщо природних місць гніздування вистачає, снігурі намагаються не з'являтися в садках. Снігурі зазвичай пересуваються по гілках у кронах дерев і на землю спускаються рідко. В період гніздування снігурі можуть поселятися в заростях неподалік від людських помешкань.

У квітні самець починає залицятися до самки, приносячи їй у дзьобі подарунки - гілочки. Незабаром самка приступає до будування гнізда. Вона звиває його з корінців у густому листі кущів ожини, глоду або на горизонтальній гілці ялини, а самець, влаштувавшись неподалік, співом відганяє конкурентів. Чашоподібне гніздо розташовується на висоті 2–5 метрів від землі.

Що їсть?

Снігурі харчуються насінням і бруньками дерев та кущів. Дзьоб снігура нагадує дзьоб папуги – він такий же короткий та сильний. Снігур дістає насіння і бруньки дзьобом, як кусачками, а вже потім очищає їх від жорсткої оболонки. Раціон снігура залежить від пори року. Навесні птах харчується цвітом дубів, кульбабами і сережками верби. Влітку він годується кропивою, щавлем і ожиною. Березове насіння і плоди ясена основна зимова їжа снігура. Крім того, взимку птахи об'їдають ягоди горобини.

Розмноження

Самка відкладає від 4 до 7 блідо-голубих в темну цятку яєць. Вона починає насиджувати кладку після того, як знесе останнє яйце. Насиджування триває 12–14 днів. Насиджує яйця в основному самка, самець зрідка її замінює і підгодовує. Коли на світ з'являються пташенята, самцеві доводиться годувати всю родину. Пташенят, що підросли, вигодовують як самець, так і самка. У віці 15–16 днів пташенята вже залишають гніздо.

ЧИ ТОБІ ВІДОМО, ЩО...

– Батьки приносять у зобах багато їжі, тому годувати пташенят досить один раз на півгодини.

– Пісня самця складається з ніжного свисту і щебету з тонами, що швидко змінюють один одного. Перелітаючи з дерева на дерево і наспівуючи одноманітних, але мелодійних та приємних пісень, снігур дуже пожвавлює похмурий зимовий ліс.

– Снігурі люблять насіння ясена. Проте ясени добре плодоносять тільки раз на два роки. Зважаючи на цей факт, можна передбачити роки, коли снігурі робитимуть більше нальотів на сади.

– Дорослий снігур є вегетаріанцем, проте пташенят він годує білковою їжею павуками й комахами.

Вид – Сорокопуд сірий – Lanius excubitor

Родина — Сорокопудові
Ряд — Горобцеподібні
Клас — Птахи

Через територію України проходить південна межа гніздового ареалу виду. В нас сірий сорокопуд гніздиться в усіх поліських та прикарпатських областях. Є інформація про випадки гніздування в центрі та на Поділлі. В осінньо-зимовий період трапляється на всій території України. Біотопом даному виду слугують переліски, узлісся лісів, чагарники в болотистих місцевостях, значно рідше культурні ландшафтні парки, сади, тощо. Довжина тіла – 24–25 см, розмах крил – 30–34 см, вага – 50–80 г.

Верх найчастіше попелясто-сірий, однак у окремих підвидів він може бути як світлішим, так і темнішим. Щоки і підборіддя, а також малопомітна вузька смужка над оком білі. Через очі від основи дзьоба до покривних вуха проходить широка чорна смуга, утворюючи подобу «маски». Плечові пера білі або білясті, крила чорні зі світлим полем, утвореним білими основами першорядних махових. У деяких популяцій біла пляма на крилі також трохи захоплює другорядні махові. Хвіст округлий, чорний з білими облямівками. Дзьоб досить масивний, чорний зі світлою основою; як і в інших представників родини сорокопудових, має довгу загнуту гачком верхню частину дзьоба. Райдужна оболонка коричнево-бура, ноги чорнуваті. Самці і самки мають схожі розміри, тому в польових умовах їх відрізнити важко. Даний вид включено до Бернської конвенції та занесено до Червоної книги України.

Що їсть?

Основна пожива сірого сорокопуда – тваринного походження: дрібні хребетні – птахи дрібних розмірів, з ссавців – мишоподібні гризуни і землерийки; різноманітні комахи жуки, перетинчастокрилі і прямокрилі, лускокрилі, також личинки комах; насамкінець, дрібні плазуни і земноводні. Пташенята в гнізді вигодовуються комахами. Полювати воліє, вичікуючи й пікіруючи на здобич з підвищення.

Розмноження

Гніздо будує переважно або виключно самка. Трапляється, що одне гніздо використовується кілька років і тільки ремонтується. Гнізда – на різній висоті від землі, на чагарниках або деревах, як хвойних, так і листяних, на деревах зазвичай на висоті 2–5 м над землею. Гніздовий матеріал гілочки, стовбури трав; вистилка з ніжних рослинних матеріалів, вовни та пір'я. Кладка з 5–6 яєць, відкладають їх птахи в другій половині квітня і в травні. Трапляються й кладки в червні, ймовірно, повторні замість втрачених. Яйця білуваті, а на тлі розкидані буруваті поверхневі плями і сіруваті глибокі. Насиджує здебільшого самка, при невеликій допомозі самця. Термін насиджування близько 15–17 днів. Гніздовий період триває близько 19–20 днів.

ЧИ ТОБІ ВІДОМО, ЩО...

– Цей птах насаджує жертв на колючки або гілочки біля гнізда про запас. Якщо побачите мертвих жаб, мишей, змій або жуків, нанизаних на колючки або сучки, отже, недалеко гніздо сорокопуда.

– Відзначено напади сорокопудів на кажанів та дроздів з метою поживи.

Вид – Тетерук – Lyrurus tetrix

Родина — Фазанові
Ряд — Куроподібні
Клас — Птахи

В Україні поширений у Карпатах і на Поліссі. Живе по краях боліт, у негустих лісах, на порубках. Також в Україні тетеруки зустрічаються на півночі лісостепової смуги.

Довжина тіла самця (самки) 50–70 (47–50) см. Розмах крил – 80–90 (77–80) см. Вага самця – 1100–1400 (750–1100) гр. Тетерук веде осілий спосіб життя, заселяючи біотопи, де поєднуються відкриті простори з лісовими масивами. Дорослих самців завжди можна легко впізнати по чорному загальному кольору і ліроподібному хвосту. З землі тетерев злітає завжди з сильним шумом, лопочучи крилами. Політ рівний, з частими змахами крил. Узимку зариваються на ніч у сніг, у сильні морози сидять у снігу і вдень.

Самець чорний з темно-синім металічним полиском на голові, хвіст ліроподібний. Дзьоб чорний, пальці бурі. Самка бура, на хвості невелика вирізка. Верхня сторона тіла з темно-бурими і рудуватими поперечними смугами та дрібними крапками. Токує у березні – травні. Ранньою весною, ще до танення снігу, зимові зграї тетеруків розпадаються, і скоро після цього самці починають токувати. Токовища розташовані звичайно на відкритих місцях, а саме: на полянах, порубках, ділянках полів поблизу лісу і т. ін. Місця токовищ не змінюються іноді протягом десятків років. На токовищах збирається щороку до кількох десятків тетеруків. Під час токування самці бігають, розпустивши хвости і вигнувши дугою крила, підскакують, при зустрічі один з одним завзято б’ються, нагадуючи цим півнів. Токування починається на світанку і закінчується після сходу сонця. Тетерука включено до Червоної книги України та Бернської конвенції.

Що їсть?

В теплу пору року живляться змішаною їжею: листочками і насінням диких і культурних рослин, лісовими ягодами, а також комахами – мурашками, жуками і гусеницями. Пташенята в перші дні свого життя живляться виключно комахами та іншими безхребетними і тільки пізніше починають їсти також ягоди, листочки і квіти різних трав. Восени тетеруки регулярно вранці і ввечері вилітають на поля гречки, де збирають насіння цієї культури. Взимку ці птахи живляться переважно на деревах і їдять виключно рослинну їжу, а саме: сережки, бруньки і пагінці берези, верби, сережки вільхи.

Розмноження

Гніздо самка будує на землі, звичайно під яким-небудь прикриттям – кущиком, бурелом тощо. Воно являє собою ямку, трохи вистелену сухими травинками. У повній кладці від 4 до 12 яєць, зазвичай – 8 –10. Самка насиджує кладку близько 23 днів. Через кілька годин після вилуплення пташенята залишають гніздо, а віком близько тижня вони вже можуть перепурхувати. Про потомство піклуються виключно самки. Пташенята стають на крило за 5–6 тижнів.

ЧИ ТОБІ ВІДОМО, ЩО...

– Незважаючи на свою масивність, тетерук в пошуках вишуканих ласощів здатний схопитися за гілку і довгий час висіти вниз головою, дотягуючись до ягід або молодих сережок.

– Взимку практично у всіх птахів цього виду виростають рогові бахромки з боків пальців, які збільшують площу лап і забезпечують легке пересування по снігу.

– Тетерук це єдиний птах, який в якості притулку в холодну пору року використовує снігові камери. У виритих неглибоких ямках вони ховаються від морозу і негоди, а виходять з них тільки для прийому їжі.

Вид –
Чапля велика біла –
Ardea alba

Родина — Чаплеві
Ряд — Лелекоподібні
Клас — Птахи

Велика біла чапля найпоширеніший вид чапель. На території України гніздовий та перелітний птах. Цей птах у пошуках їжі зазвичай проходжується по мілководдю уздовж прибережного очерету. Іноді чаплі знаходять корм на полях. Помітивши здобич, птах вмить розпрямляє і витягає шию, безпомилково цілячись гострим дзьобом. Велика чапля нерідко очікує на жертву, нерухомо стоячи у воді. Далеко від берега вона неквапно перелітає з місця на місце, вдивляючись у воду.

Великі чаплі створюють пари невдовзі після повернення із місць зимування. Самці у шлюбному танці демонструють самкам 30–50 довгих декоративних пір'їн (егреток) на спині, які розпускають у всій пишності під час привітання. Великі чаплі споруджують гнізда з очеретяних стебел, потім вистилають їх м'якою травою і листям. Зазвичай пари лише добудовують своє торішнє гніздо або ж займають чуже. Для гніздування вони вибирають найбільш труднодоступні куточки в очеретяних заростях. Для великих чапель придатним є гніздо діаметром близько 1 м.

Що їсть?

Склад харчового раціону чаплі цього виду залежить від пори року. Його основу складають коропи, окуні, лини, червонопірки, а також безхребетні, що живуть у воді. Влітку чапля годується крупними личинками комах, полює на равликів, ракоподібних, поїдає пташенят інших птахів. Велика чапля живе відокремлено, охороняючи свої володіння від конкурентів представників свого виду, але в місцях, де є корм, вони годуються зграями.

Розмноження

Великі білі чаплі гніздуються відособлено або колоніями, що складаються з 50 пар, серед яких є представники інших видів чапель. З інтервалом у дві доби самка відкладає від 2 до 5 блідо-блакитних яєць. Якщо кладка втрачається, птах відкладає яйця повторно. Кладку насиджують обидва батьки. Пташенята з'являються на світ у ніжному пухові. Молоді птахи вилітають із гнізда у віці шести тижнів. Пташенята живуть з батьками до осені.

ЧИ ТОБІ ВІДОМО, ЩО...

– Винищування деяких видів птахів, зокрема великої білої чаплі, заради пір'я стало причиною створення Королівського суспільства охорони птахів, яке у наші дні є найбільшою природоохоронною організацією в Європі.

– Жовтий дзьоб дорослих особин у шлюбний період забарвлюється в чорний колір, зберігаючи жовтизну тільки біля основи.

– Заради знаменитих егреток велику білу чаплю винищували в неймовірній кількості. Так, наприклад, в 1898 році з Венесуели було вивезено егретки з 1 538 000 чапель.

Вид – Баранець звичайний – Gallinago gallinago

Родина — Баранцеві
Ряд — Сивкоподібні
Клас — Птахи

Звичайний баранець з кожним роком зустрічається дедалі рідше, оскільки його ареал поступово скорочується. Цей птах веде скритний спосіб життя, живе у вологій місцевості, на мулистих берегах озер і річок, на сирих лугах. Цей невибагливий птах селиться також на глинистих грунтах, біля ставків і боліт з досить густою рослинністю, у якій птахи знаходять собі надійний притулок. Звичайні баранці відмінно пристосувалися до життя в болотистій місцевості.

Дзьоб у звичайного баранця довгий – до 7,5 см, на ньому розташовані чутливі закінчення, а кінчик може розкриватися навіть тоді, коли решта частини дзьоба щільно зімкнута, завдяки цій особливості птах виявляє і ловить здобич, що живе в товщі води й мулу. Птах може ковтати їжу, не виймаючи дзьоба з води або грунту.

Колір оперення цих птахів гармонічно поєднується з навколишнім середовищем, воно в основному буре, з рудуватими і чорними плямами та білою облямівкою пір'я. Маскувальний наряд робить баранця невидимим для людського ока. Звичайний баранець на міцних ногах з довгими тонкими пальцями впевнено пересувається по мокрій поверхні. Цей птах досліджує дзьобом ґрунт, одночасно оглядаючись навколо великими, високо посадженими очима. Зненацька потривожений або наляканий баранець рятується втечею. При цьому він може бігти по землі або відлітати, перевалюючись з боку на бік.

В кінці березня звичайні баранці повертаються з південних зимівель на місця гніздування. Першими прилітають самці. Кожен з них займає ділянку, на якій буде влаштовано гніздо. Потім починається токування. Токуючі самці баранця злітають у небо і з великої висоти кидаються вниз, при цьому їхні крила злегка тремтять, а бічне стернове пір'я хвоста видає характерні звуки, що нагадують бекання ягняти.

Що їсть?

На відміну від інших представників баранцевих, які споживають їжу тваринного походження, звичайний баранець годується і рослинами. Він виходить на пошуки їжі в сутінках. Харчується переважно комахами та їхніми личинками, а також дощовими черв'яками, слимаками, дрібними ракоподібними і рослинною їжею, зокрема насінням. Для того, щоб їжа добре подрібнювалася та засвоювалася шлунком, баранці ковтають піщинки. Стоячи на мілководді, цей птах занурює свій довгий дзьоб у м'яке мулисте дно: таким чином він досліджує ґрунт, у повільному темпі просуваючись уперед.

Розмноження

Гніздо баранця влаштовує серед очерету, що росте на болоті, найчастіше на купині. Плоске, вистелене травою поглиблення надійно приховане від чужих очей. Самка баранця відкладає чотири плямисті яйця. Через сімнадцять-двадцять днів на світ з'являються пташенята-пуховички. Звичайні баранці типові виводкові птахи, їхні пташенята з'являються на світ вже досить добре розвиненими і незабаром покидають гніздо. У місячному віці вони роблять перші спроби польоту. У разі небезпеки пташенята ховають голову в траву і чекають, коли батьки проженуть ворога або відвернуть його увагу.

ЧИ ТОБІ ВІДОМО, ЩО...

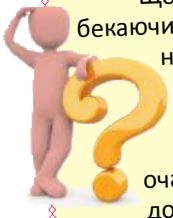

– Щоб вийшов характерний бекаючий звук, звичайний баранець повинен здійснювати 10–11 помахів крилами на секунду.

– Завдяки великим очам звичайний баранець добре бачить у сутінках.

– Баранець переносить пташеня в безпечне місце, затискаючи між плесенами ніг, при цьому птах летить низько над землею.

– Іноді баранцевих через довгі ноги зараховують до ряду лелекоподібних, представники якого також населяють вологі райони.

– Токуючий баранець може кидатися вниз з висоти приблизно 70 метрів.

Вид – Бугай – Botaurus stellaris

Родина — Чаплеві
Ряд — Лелекоподібні
Клас — Птахи

Бугай належить до тієї самої родини, що й сіра чапля. Характерною особливістю самців бугая є їхня шлюбна пісня, яка нагадує ревіння бика. Масовий приліт бугаїв на місця гніздування, в залежності від широти, відбувається в березні - травні. Місце його проживання це високі й густі очеретяні чагарники. Цей птах веде скритний спосіб життя. Досить часто бугай живе зовсім поряд з людиною на озері або на болоті, куди приходять люди, проте ніхто навіть не підозрює про існування такого сусіда. Облаштувавшись в очереті, що росте на мілководді навколо озер та вздовж заболочених річкових берегів, бугай знаходить тут достатню кількість їжі і легко ховається від ворогів.

Бугай бродить серед стебел або піднімається по них вгору. Помітивши небезпеку, птах інстинктивно завмирає на місці, витягає вперед шию і стає схожим на який-небудь сучок або палицю. Тільки в період гніздування птахи немовби забувають про небезпеку. У цей час чутно гучні крики самців. Це доволі немелодійні звуки, тому в народі птаха часто називають бухалом або ж водяним биком. Літає бугай по прямій лінії, поволі змахуючи крилами.

Що їсть?

Бугай невередливий у виборі їжі і поїдає будь-яку спійману ним здобич: від личинок одноденок до дрібних гризунів, наприклад, водяних щурів. Подібно до інших чапель, він є добрим риболовом. Бугай веде нічний спосіб життя. Вночі птах невтомно бродить по болоту і весь час енергійно полює. Виглядає це приблизно так: робить декілька кроків і зупиняється, вдивляючись перед собою. Потім слідує блискавичний випад і здобич зникає у дзьобі. Бугай із задоволенням поїдає жаб, іноді цей птах викрадає яйця і пташенят з гнізд водоплавних птахів.

Розмноження

На початку періоду гніздування самці бугая видають свою присутність гучними криками. Самець намагається своїм криком «зачарувати» самок. Самки влаштовують гнізда на купині серед зарослей очерету. Вона відкладає 4–6 яєць. Насиджує яйця одна самка, самець лише зрідка змінює її у гнізді. Батьки вигодовують їх разом. Пташенята бугая вибираються з гнізда у віці 2–3 тижнів. Вони ховаються в очереті, і батьки, як і раніше, приносять їм корм. Молоді починають літати у віці восьми тижнів. В цей час вони стають самостійними, тому сім'ї розпадаються.

ЧИ ТОБІ ВІДОМО, ЩО...

– Самка бугая запекло захищає гніздо. Обороняючи своїх пташенят від хижака, вона не пасує навіть перед атакою більшого за неї очеретяного луня.

– З початку XVIII століття людина полювала на бугая заради м'яса.

– Бугаї та чаплі мають багато спільних рис, тому деякі орнітологи не виділяють їх в окрему підродину. Між чаплями і бугаями існують проміжні форми.

– Новонароджені пташенята бугая видають булькаючі звуки, подібні до булькотіння води.

Вид – Горіхівка – Nucifraga caryocatactes

Родина — Воронові
Ряд — Горобцеподібні
Клас — Птахи

У гірських лісах умови проживання птахів міняються залежно від пори року. З кінця весни до осені кедрівки знаходить тут досить багато корму: достигають горіхи та ягоди, розмножуються комахи. Проте, коли випадає перший сніг, ягід і горіхів уже немає, а комахи вимерли або сховалися в недоступних місцях. З початку зими до весни в хвойному лісі неможливо знайти їжу, тому більша частина інших видів птахів відлітає на південь. Проте тут залишаються горіхівки. Протягом всього літа вони зайняті збиранням насіння хвойних дерев і горіхів, які вона ховає в лише їй одній відомих схованках, до яких навідається згодом в голодний зимовий час. Птах наповнює насінням і горіхами горловий мішок, в якому вони склеюються слиною і перетворюються на грудку однорідної маси.

Птахи змінюють одне одного в гнізді, щоб дати партнерові можливість підкріпитися. Своїх пташенят горіхівки також годують насінням, яке спочатку розм'якшують у зобі. Коли зимові запаси кормів вичерпуються, батьки починають приносити пташенятам комах. Після вильоту пташенят батьки годують їх протягом трьох місяців. Горіхівка збирає насіння тільки на своїй території, яка має чітко позначені межі. Птах закопує їжу в землю, ретельно маскуючи «комору», і відлітає на пошуки насіння для наступної схованки. Заховані запаси через деякий час горіхівка знаходить з неймовірною точністю. В результаті експерименту було встановлено, що вона «пам'ятає» про 86% своїх схованок.

ЧИ ТОБІ ВІДОМО, ЩО...

– Досі невідомо, як горіхівки знаходять свої схованки. Дехто вважає, що вони орієнтуються по запаху, але такий метод не діє під час сильних снігопадів. Швидше за все, птахи запам'ятовують місця, де знаходяться їхні «комори».

– Якщо горіхівка, яка закопує запаси, помітить, що за нею спостерігають, то вона постарається замаскувати схованку.

– В Україні її називають горіхівкою, а в лісах тайги – кедрівкою, тому що живиться кедровими горішками.

Що їдять?

Горіхівка харчується комахами, дрібними хребетними, плодами, ягодами, насінням. Насіння хвойних дерев і горіхи, якими вони харчуються, набагато калорійніші, ніж комахи. У комахах, як їжі тваринного походження, міститься багато білка, але, щоб вижити в морозну зиму, птахам потрібна енергія, яку вони отримують з вуглеводів. Добування смачного насіння з шишок і ядер горіхів не є складною справою для кедрівки. Насіння з лусочок шишок вона дістає тонким довгим дзьобом, а горіхи розбиває об дерево або камінь. Пташенята кедрівок потребують тваринного білка, тому батьки вигодовують їх також комахами.

Розмноження

Горіхівка це моногамні птахи, які створюють пари на все життя. Вони у період парування намагаються нікому не потрапляти на очі і завжди гніздуються в межах своєї території. Під час гніздування горіхівка веде скритний спосіб життя. Її гніздо являє собою безладну купу з гілок, трави, моху і лишайників, що скріплені глиною. Воно поміщається на хвойному дереві на висоті 4–6 метрів. Оскільки взимку горіхівка не відчуває нестачі їжі, до гніздування вона приступає досить рано. Насиджують кладку обидва партнери. Це досить незвичайне явище для птахів родини воронових, проте цілком розумне, оскільки самець кедрівки не знає, де знаходяться комори самки, а одних його запасів їм удвох навряд чи вистачило б.

Вид –
Горихвістка звичайна –
Phoenicurus phoenicurus

Родина — Мухоловкові
Ряд — Горобцеподібні
Клас — Птахи

Ці птахи влаштовують гнізда в дуплах старих дерев. Звичайні горихвістки своїх пташенят вигодовують найчастіше комахами-шкідниками, тому їх так полюбляють садівники та городники. Пари горихвісток нерідко зберігаються впродовж декількох років. Самці повертаються на місця гніздування раніше, ніж самки. Вони відшукують місце для гнізда: зазвичай це дупло або купа вітролому.

До обов'язків самця входить підтримання гнізда в чистоті протягом перших днів після появи пташенят. Самець виносить дитячі екскременти у дзьобі назовні. Через 2 тижні після появи на світ пташенята вчаться літати. Проте навіть тоді, коли самка насиджує другу кладку, самець продовжує опікатися пташенятами з першого виводка. Ненажерливі пташенята нерідко доводять батьків до повного фізичного виснаження, адже птахи прилітають у гніздо до 500 разів на день, щоразу приносячи у дзьобі корм пташенятам.

В кінці серпня горихвістки починають готуватися до відльоту у теплу Африку. Зиму проводять у країнах, розташованих на південь від Сахари. Садівники тішаться, коли ці комахоїдні птахи появляються на їхніх ділянках. Дружба людей з горихвісткою приносить їм велику користь. Адже пташка позбавляє сади від різноманітних комах-шкідників: жуків-коваликів, клопів, гусениць, листоїдів і комарів.

Що їсть?

Горихвістки годуються різними комахами та павуками, яких вони знаходять на землі, на стовбурах дерев, гілках та листі. Горихвістка не поспішає з'їсти спійману здобич, спочатку вона відносить її в безпечне місце. Великих комах, наприклад, жуків, вона заздалегідь оглушує ударом об землю, а коникам відриває ноги. Крім гусениць, мурашок, дрібних слимаків і стоніг, птах поїдає ягоди і плоди. Маленькі пташенята здатні ковтати лише подрібнену їжу, тому дорослі птахи спочатку роздавлюють спійманих комах і лише після цього дають їх пташенятам.

Розмноження

Після появи партнерки самець одразу ж починає шлюбні ігри. При наближенні самки до майбутнього гнізда самець заспівує пісню і схиляє голову, показуючи білий лоб, крутиться навколо своєї осі. Після цього птахи злучаються і разом вистилають дупло сухою травою, корою й мохом. На кінцевому етапі гніздо утепляється пухом і шерстинками. Самка відкладає 6–7 яєць і насиджує їх протягом двох тижнів, час від часу залишаючи гніздо, щоб вгамувати голод. Пташенятам, що з'явилися через два тижні, їжу приносять обидва птаха.

ЧИ ТОБІ ВІДОМО, ЩО...

– Горихвістки, подібно до трясогузок, похитують хвостами вгору-вниз.

– Звичайна горихвістка може атакувати своє віддзеркалення, побачивши його, наприклад, у шибці вікна.

– Самець полює на здобич в польоті, тоді як самка шукає поживу на поверхні землі.

– Назва цієї пташки говорить про те, що в неї яскраво забарвлений хвіст. Він «горить», адже пір'я хвоста має вогняний колір.

– Саме в гнізді горихвістки зозуля найчастіше залишає свої яйця. Горихвістки піклуються про зозуленят як про власних пташенят.

Вид – Деркач – Crex crex

Родина — Пастушкові
Ряд — Журавлеподібні
Клас — Птахи

Раніше деркачі були дуже численні. Коли поля і луги скошували вручну тільки наприкінці літа, у цих птахів було достатньо часу для вирощування пташенят. Нині урожай збирають комбайнами. Це віднімає у людей менше часу, але заподіює шкоду деркачам, що не встигають вигодувати пташенят. Деркач є типовим мешканцем вологих лугів. Рідше його можна зустріти в родючих місцевостях на полях, що їх засівають зерновими. Деркачі нічні птахи-одинаки. Якщо стоїть гарна погода, птахи йдуть на відпочинок тільки рано-вранці.

Під час токування самці деркача видають типове носове скрипіння, яке іноді нагадує звуки «крек-крек» або «рерп-рерп». Крики повторюються під час шлюбного періоду достатньо часто, проте знайти деркача тільки за голосом нелегко. Коли до самця, що токує, наближається самка, він починає виконувати шлюбний танець, демонструючи рудуваті плями на крилах. Іноді він приносить своїй обраниці подарунок, яким може бути дощовий черв'як або ж равлик.

Деркачі рідко видають своє місцезнаходження. Вони бігають у високій траві, пригнувшись до землі, так, що передня частина їхнього тіла і голова знаходяться нижче за хвіст. На бігу птах постійно киває головою. Час від часу деркачі випрямляються і витягають шию, щоб оглядітися навколо і переконатися, що їм не загрожує небезпека. У такому положенні вони видають свій особливий крик. Птахи піднімаються в повітря тільки у разі крайньої необхідності. Сполоханий деркач повільно відривається від землі з опущеними вниз ногами і, пролетівши декілька метрів, сідає у високу траву. У разі небезпеки птахи найчастіше рятуються втечею. Деркач неймовірно швидко бігає. Вузьке тіло цього птаха допомагає йому бігти в траві навіть там, де немає проходів.

Що їдять?

Харчуються деркачі соковитими молодими пагонами, насінням та дрібними комахами. У полі деркач скльовує із землі зерна, що висипалися з колосків, як це роблять й інші куроподібні птахи. Окрім комах, деркачі також залюбки поїдають дрібних слимаків, багатоніжок, дощових черв'яків і павуків.

Розмноження

Самка викопує невелику ямку і вистилає її мохом, листям і стеблами трав. Потім вона відкладає від 7 до 12 яєць. Самка одна насиджує яйця. Через три тижні на світ з'являються пташенята. Вони вкриті коричнево-чорним шерстистим пухом. Мати годує їх перші 3–4 дні. Потім пташенята самі відшуковують для себе їжу. Протягом місяця вони перебувають разом з матір'ю.

ЧИ ТОБІ ВІДОМО, ЩО...

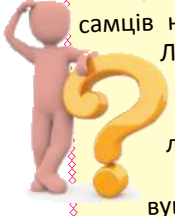

– Особливі, двоскладові крики самців нагадують квакання жаб. Латинська назва деркача це приклад спроби передати голос деркача на латині.

– Доводиться тільки дивуватися, як за таких поганих здібностей до польоту птахи дістаються до місць зимівель і долітають навіть до Південної Африки.

– Деркач дуже захоплюється своїм співом і входить у такий азарт, що до нього можна підійти досить близько, якщо робити кроки «під пісню».

Вид – Дрізд чорний – Turdus merula

Родина — Дроздові
Ряд — Горобцеподібні
Клас — Птахи

Самця чорного дрозда легко можна відрізнити по чорному блискучому пір'ю, жовтому дзьобу і жовтих обідках навколо очей. Оперення самки, навпаки, непоказне, коричневих тонів. Вона має білувате горло і іржаво-вохристі плями на грудях.

Їжу чорний дрізд знаходить зазвичай на поверхні землі. Часто можна побачити, як птах скаче по коротко стриженій траві, у якій шукає черв'яків. Зупинившись і схиливши голову набік, дрізд раптом кидається вперед і повільно, але рішуче витягає здобич із землі. Найсміливіші дрозди, очікуючи на здобич, спостерігають за роботою садівника. Спів дрозда достатньо гучний, з безліччю відтінків. На відміну від співочого дрозда, деякі мелодії він виводить неквапно. Частіше за все чорного дрозда можна почути рано вранці.

Дитинчата швидко ростуть і вже за два тижні покидають гніздо. Дрозденята, що випали з гнізда, літають погано, перші декілька днів вони в основному скачуть по землі. Дорослі птахи пронизливими криками попереджають їх про небезпеку. Чорні дрозди зазвичай мають дві кладки за літо. Найбільше шансів на виживання мають пташенята з першої кладки.

Що їсть?

Чорний дрізд не вередливий у виборі їжі і знаходить її у будь-яку пору року. Його улюблені ласощі черв'яки, з яких перевагу він віддає дощовим. Влітку раціон поповнюється комахами і різними фруктами, а взимку стиглими ягодами. Необхідну рідину птах отримує разом з їжею. Під час спеки й засухи, коли черв'яки ховаються глибоко під землею, дрізд шукає собі інший корм, що містить рідину, наприклад, гусениць, зелених попелиць, фрукти, ягоди і навіть пуголовків.

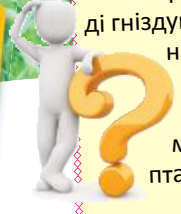

ЧИ ТОБІ ВІДОМО, ЩО...

– Чорні дрозди, що живуть у містах, іноді гніздуються навіть у квіткових горщиках, на віконних карнизах і балконах.

– Відомий випадок, коли пара чорних дроздів протягом року мала чотири кладки і виростила 17 пташенят.

– Самка чорного дрозда нагадує співочого дрозда, горло і груди якого також прикрашені плямами. Іноді самці чорних дроздів злучаються з самками співочих дроздів і ті приводять потомство.

– Під час осінніх перельотів на південь сильний вітер може віднести зграї чорних дроздів на інший бік Атлантичного океану.

Розмноження

Чорні дрозди від інших представників родини відрізняються тим, що влаштовують гнізда на землі або на невисоких пнях. Із трави, листя і землі вони будують чашоподібні гнізда. Завершивши будівництво гнізда, самка починає залицятися до самця, скаче перед ним з високо піднятим дзьобом і хвостом. Самець відповідає їй співом, настовбурчує пір'я і розкриває хвіст. Невдовзі після спаровування самка відкладає 3–5 сіро-зелених крапчастих яєць і насиджує їх. Пташенята з'являються на світ через 12–14 днів. Пташенятами опікуються обидва батьки, які ловлять і приносять їм комах.

Вид – Жайворонок польовий – Alauda arvensis

Родина — Жайворонкові
Ряд — Горобцеподібні
Клас — Птахи

Польовий жайворонок вважається першим вісником весни. Жайворонок типовий для сільського пейзажу птах. Його характерні трелі лунають над полями і узліссями. У зв'язку з розвитком сільського господарства, використанням людиною сільгосптехніки, мінеральних добрив та пестицидів чисельність жайворонків почала скорочуватися.

Жайворонок віддає перевагу плоским і горбистим рівнинам, відкритим, порослим травою пасовищам, заболоченим місцевостям і навіть вологим лугам. Особливо добрі умови для життя жайворонок знаходить на лугах і пасовищах, які рідко використовуються, де можна знайти належне місце для гнізда. Жайворонок також може пристосуватися до життя біля бідних низовинних боліт.

Самець співом починає привертати до себе увагу самок. Співає зазвичай на льоту, злітаючи майже вертикально вгору, поки не стане майже невидимим. Постійний спів це ще і спосіб позначити ділянку. Оперення самця в період розмноження так само непримітне, як і в інші місяці, але птах компенсує це красивим співом. Він злітає вгору і зависає в повітрі, виспівуючи свою пісню. Так продовжується декілька хвилин, потім самець несподівано, продовжуючи співати, складає крила й каменем падає вниз. Тільки в останню мить, біля самої землі, розпрямляє крила, щоб успішно приземлитися. Він співає також і на землі, але якщо його сполошити, він відразу, не припиняючи співу, піднімається в повітря. Польовий жайворонок співає протягом всього шлюбного періоду. Тільки туманними днями і в серпні-вересні, під час линьки, його спів затихає.

Що їсть?

Раціон жайворонка різноманітний. Влітку він ловить гусінь, стоніг, різних комах та дощових черв'яків. Щонайменше половина його корму є не тваринного, а рослинного походження. Восени і взимку ці птахи поїдають насіння трав і зерна хлібних злаків (в основному пшениці). Пташки поїдають зелені частини рослин. На полях зернових культур великі зграї жайворонків можуть завдавати шкоди, ласуючи молодими паростками. Це відбувається тому, що улюблена їжа жайворонків бур'яни.

ЧИ ТОБІ ВІДОМО, ЩО...

– Як і всі співочі птахи, жайворонки повинні вивчити свою пісню. Це підтверджується тим, що молодий жайворонок, взятий з гнізда ще до того, як він вивчить пісню батьків, може точно повторити інші, почуті ним мелодії.

– Пісні більшості птахів одного виду, які живуть в різних частинах світу, як правило, сильно відрізняється. Але всі польові жайворонки у світі співають однаково.

– Жайворонок це один з небагатьох співочих птахів, який токує на землі. Самець під час токування регулярно підстрибує в повітря.

Розмноження

Самка влаштовує гніздо в ямці, сплітаючи його з травинок та дрібних корінців. Потім відкладає від 3 до 5 бежевих яєць з темно-коричневими цятками. Яйця насиджує протягом 12–14 днів. З початку весни до кінця літа у польових жайворонків буває дві, а іноді навіть 3 кладки. Самець продовжує співати навіть тоді, коли самка вже зайнята облаштуванням гнізда й насиджуванням яєць. Пташенята залишають гніздо у віці 10-14 днів, але якийсь час ще залежать від батьків. Сховавшись неподалік від гнізда, вони чекають, коли ті принесуть їжу. Про пташенят батьки піклуються разом, вони разом здобувають для них корм.

Вид –
Вивільга звичайна –
Oriolus oriolus

Родина — Вивільгові
Ряд — Горобцеподібні
Клас — Птахи

Звичайна вивільга одна з представниць родини вивільгових, що відлітає зимувати на південь. Навесні вивільга повертається на місця гніздування. Птахи тримаються поодинці, однак перельоти здійснюють невеликими зграйками. Самці й самки подорожують окремо. Самець вивільги, що прибув на місце гніздування, сповіщає про себе голосним співом, що нагадує звук флейти. Функція весняного співу – позначення зайнятої території. Самець захищає свої володіння від конкурентів. Самки прилітають на місця гніздування на 2–3 дні пізніше за самців. У цей час птахи розбиваються на пари, відновлюються старі «шлюбні союзи» і утворюються нові. Потім пари розшуковують собі місця для будівництва гнізд.

Життя вивільги проходить високо на деревах, на землю птах спускається тільки для збирання корму. Незважаючи на те, що вивільги віддають перевагу березовим і дубовим лісам, де сонячні промені добре прогрівають землю, вони іноді зустрічаються і в розрідженому сосновому або змішаному лісі. Наприкінці вересня європейські популяції вирушають у дорогу в напрямку до Африки.

Що їсть?

Поживою для вивільги звичайної є як комахи, так і фрукти. На початку літа, коли на світ з'являються пташенята, вивільги в основному полюють на комах та їхні личинки. Птахи харчуються також павуками і слизняками. Вивільги залюбки їдять гусениць, особливо волосатих, яких інші види не займають через отруйні волоски, що вкривають тіло гусені. У другій половині літа достигають лісові плоди, і вивільги ласують дикою вишнею та супліддями шовковиці. Ці боязкі птахи іноді шукають поживу на землі. Своїм довгим гострим дзьобом вивільга ловить комах і викльовує м'якоть плодів та ягід.

Розмноження

Вивільги споруджують гнізда-гамаки на кінцях верхніх гілок дерев, причому більшу частину роботи виконують самки. Основа гнізда плететься в розвилці гілок із лика та стеблин трави, після чого скріпляється слиною. До основи кріпиться висяче гніздо-кошик або, як його часто називають, «гамачок». Лоток вистилається травою, шерстю і пір'ям. Самка відкладає 2–5 яєць. Через 14–15 днів з яєць викльовуються пташенята. Батьки без упину носять малюкам їжу, багату на білок, головним чином комах.

ЧИ ТОБІ ВІДОМО, ЩО...

– Звичайна вивільга єдиний вид роду, який не гніздується в тропіках.

– Гніздо звичайної вивільги розташоване на висоті 5–25 м від землі.

– Вивільги прилітають з місця гніздування одними з останніх, коли на деревах є досить густе листя. Першими прилітають самці, самки з'являються згодом.

– Місця зимувань вивільги це африканські ліси на південь від екватора, що займають простори від Конго й Кенії на сході до Південної Африки.

Вид –
Повзик звичайний –
Sitta europaea

Родина — Повзикові
Ряд — Горобцеподібні
Клас — Птахи

Звичайний повзик – це маленька, але дуже тямуща пташка. Вона може закріпити у щілині кори дерева горіх і бити по ньому дзьобом, поки не розіб'є тверду шкаралупу і не добереться до смачної м'якоті горіха. Звичайні повзики рідко зустрічаються у хвойних лісах, вони віддають перевагу старим листяним та змішаним лісам з великою кількістю дубів, в'язів. Повзиків також можна зустріти у старих парках і міських садках або на липах, що ростуть обабіч доріг. Цих птахів легко спостерігати в тих місцях, де люди розвішують дуплянки і готують для птахів годівниці на зиму. До годівниць повзики прилітають разом із синицями та іншими видами птахів. Повзики пересуваються по деревах так само легко, як це роблять дятли. Однак, на відміну від дятлів і пищух, повзики, бігаючи по стовбуру дерева, не спираються на свій хвіст.

Повзики утворюють пари й займають придатні для них гніздові ділянки вже в березні – на початку квітня. Приблизно у той же час пташки починають споруджувати гнізда. Повзики гніздуються в покинутих дуплах дятлів, в природних заглибленнях у стовбурах дерев або в шпаківнях. Таке дупло, зазвичай, може знаходитись на висоті 3–10 метрів від землі. Птахи ретельно «штукатурять» отвір, що веде до дупла, залишаючи дуже вузький льоток. Це необхідно для того, щоб захистити своє гніздо не тільки від конкурентів – інших птахів, що гніздуються у дуплах, але й від хижаків, наприклад, куниць.

Що їсть?

Повзик протягом весняно-літнього періоду харчується виключно комахами, наприклад, мурахами, метеликами, листоїдами, гусінню, довгоносиками тощо. Своїм загостреним на кінці дзьобом він викльовує їх із щілин та отворів у корі дерева. З деяких дерев у процесі пошуку корму повзик віддирає невеликі шматочки кори. Восени птах регулярно ласує ягодами. Взимку, а також і пізно восени та рано навесні повзики звичайні харчуються жолудями, насінням ялин та сосен і горішками ліщини.

Розмноження

Самка вистилає лоток дрібними лусочками соснової або березової кори, після чого відкладає 6–9 матових білих яєць з червонувато-коричневими крапками. Період інкубації триває 14–18 днів, після чого вилуплюються пташенята, вкриті рідким довгим пухом на голові, плечах і спині. За пташенятами доглядають обоє батьків, приносячи їм їжу до 350 разів на день. На крило пташенята стають через 22–25 днів, але ще протягом одного-двох тижнів підгодовуються батьками.

ЧИ ТОБІ ВІДОМО, ЩО...

– Повзик, пересуваючись по стовбурах дерев, не опирається на хвостове пір'я.

– Вважається, що повзик це один з найбільш прив'язаних до своєї території.

– Повзик звичайний часто споруджує гнізда в садках; тут ця пташка займає порожні шпаківні. Вхід і щілини між стінками повзик «штукатурить» глиною так, щоб «будиночок» відповідав вимогам господаря.

– Звичайного повзика можна приручити і тримати в домашніх умовах.

Вид – Зозуля звичайна – Cuculus canorus

Родина — Зозулеві
Ряд — Зозулеподібні
Клас — Птахи

Зозуля відома тим, що відкладає свої яйця у гнізда інших птахів. Її пташенят вигодовують прийомні батьки. Така поведінка пернатих називається гніздовим паразитизмом. Зозуля в Україні є єдиним видом пернатих гніздових паразитів, який відкладає яйця у гнізда інших птахів.

Кожної весни зозулі повертаються зі своїх африканських зимовищ до Європи. Вони живуть у лісах, лісостепах, степах, різних за складом берегових кущах застійних або поточних водоймищ, у парках і садках. Досить часто зозуль можна зустріти у вологих районах, рідше вони поселяються на околицях населених пунктів або в міських парках. Зозулю, що летить, можна переплутати з яструбом-перепелятником, оскільки в неї такі ж загострені крила і смугасте черево.

Зозуля - обережний птах. Проте гучне «ку-ку» добре знає кожний з нас. Особливо часто цей крик чутно в лісі навесні або літнього ранку. Його неможливо переплутати з голосом якого-небудь іншого птаха. Крик зозулі чути здалеку, проте через скромне забарвлення птаха і його звичку ховатися в густих кронах листяних дерев побачити зозулю справді нелегко. У зозулі, що летить, добре помітним є довгий, заокруглений на кінці хвіст. Птахи обох статей забарвлені однаково, тільки пташенята на шиї мають білу пляму, а їхнє оперення, крім того, часто має червонувато-бурий відтінок.

Що їсть?

Зозуля харчується комахами, яких зазвичай знаходить на деревах і в кущах. Вона скльовує всіх комах, які трапляються у неї на шляху. Зозуля - один з небагатьох птахів, які поїдають і волохату гусінь. Волоски волохатих гусениць впиваються в хітинову кутикулу стінок шлунку. Кутикула із застряглими в ній волосками видаляється з кишечника у вигляді грудок, що відригуються. Важливе значення в живленні зозулі мають різні жуки.

Розмноження

Зазвичай наприкінці травня зозуля відкладає по одному яйцю приблизно у дев'ять гнізд, у яких у цей час птахи насиджують свої яйця. Для того, щоб відкласти яйце в чуже гніздо і, як вважають деякі дослідники, викинути одне з яєць господарів, зозулі вистачає декількох секунд. Щоб зміни були якомога менше помітні, самка вибирає тих птахів, чиї яйця нагадують її власні. Оскільки у яєць зозулі період інкубації коротший, ніж в інших птахів, то її пташеня вилуплюється першим. Пташеня зозулі більше за інших пташенят. Протягом трьох-чотирьох днів зозуленя позбавляється від названих братів і сестер. Усього в гнізді воно проводить три тижні. Залишаючи гніздо, зозуленя ще погано літає. Добре літати воно починає лише через тиждень після вильоту з гнізда. Прийомні батьки годують зозуленя ще 1-1,5 місяця після виходу з гнізда.

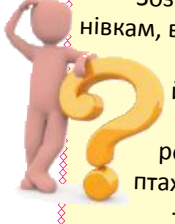

ЧИ ТОБІ ВІДОМО, ЩО...

– Зозуля підкидає яйця луговим щеврикам, малинівкам, лісовим тинівкам, вівсянкам і трясогузкам.

– Пташеня зозулі так вимогливо добивається корму, що іноді його годують й інші птахи, не тільки його «вихователі».

– Самка зозулі щороку повертається на місця, де вона виросла сама, і у якості вихователів для своїх пташенят вибирає птахів того ж самого виду, які вигодували і її.

– Наступного дня після вилуплення у зозуленяти проявляється рефлекс викидання: все, що лежить в гнізді, зозуленя прагне викинути.

Вид –
Зяблик –
Fringilla coelebs

Родина — В'юркові
Ряд — Горобцеподібні
Клас — Птахи

Зяблик – це мила співоча пташка, яку можна побачити протягом всього року. Взимку більша частина північної популяції зябликів відлітає на південь Європи і до Африки. Рано навесні вони повертаються на свої гніздівлі. Відразу ж після прильоту яскраво забарвлені самці зяблика приступають до пошуку зручної гніздової ділянки. Пізніше до самця приєднується самка. Зяблики віддають перевагу густим заростям, проте ці птахи невибагливі до місця проживання, тому вони поселяються в будь-яких лісах, уникаючи хіба що глухих місць.

Пора гніздування у зябликів розпочинається вже в березні – квітні. Самці, що в цей час повернулися із зимування, починають шукати зручну ділянку. Вони гучним співом позначають свою територію і привертають на неї самок. Прийнявши запрошення самця, самка починає шукати придатне для будівництва гнізда місце. Гніздо зяблика може знаходитися в різних місцях – в густому чагарнику, живоплоті або на дереві, зазвичай неподалік від стовбура або ж на розвилці гілок.

Свою пісню пташенята вивчають, наслідуючи співу дорослих самців. Так вони стають виконавцями «діалекту», характерного для певного району. Цей спів дуже важливий для молодих самців, коли вони вперше позначають межі своєї ділянки. Мелодія змінюється залежно від місця проживання. Пісня зябликів дзвінка, завзята, з характерним «розчерком» наприкінці.

Що їсть?

Зяблик переважно рослиноїдний птах. Його корм тільки на одну чверть складається з тваринного корму і на три чверті з рослинного, переважно з різного насіння. За допомогою міцного дзьоба, нерівного підбіння і сильних лицьових м'язів зяблик справляється навіть з дуже твердим кормом. Він однаково легко розбиває панцирі жуків і шкаралупу насіння. До складу меню зяблика входять насіння бур'янів і хвойних дерев, зелені бруньки листя і квітів, лісові ягоди і горобина.

Розмноження

Гніздо будує самка, а самець допомагає їй, приносячи будівельний матеріал. Чашоподібне гніздо зяблика старанно сплетене з моху, трави і тонких прутиків, скріплених павутинням і волосками. Зовні гніздо покрите лишайниками, берестом і грудочками рослинного пуху, тому помітити його на тлі кори дерева практично неможливо. Самка відкладає від 4 до 6 голубувато-зелених яєць і насиджує їх протягом 11–13 днів. Новонароджені пташенята вкриті пухом. Вони повністю залежать від батьків. Пташенят батьки вигодовують разом. Вони приносять малюкам комах і вкладають їх прямо у відкриті дзьобики пташенят.

ЧИ ТОБІ ВІДОМО, ЩО...

– Під час будівництва гнізда самка близько 1 300 разів злітає вниз за будівельним матеріалом і повертається з ним до гнізда. Гніздо розташовується на висоті 2–4 м від землі.

– Зяблики належать до родини в'юркових. Вигодовують своїх пташенят виключно комахами, тобто білковим кормом.

– Самці зяблика є одними з найяскравіше забарвлених птахів у Європі.

Вид – Осоїд – Pernis apivorus

Родина — Яструбові
Ряд — Соколоподібні
Клас — Птахи

Осоїди - це перелітні птахи. В Україні вони гостюють тільки влітку. На зиму осоїди відлітають у Західну і Центральну Африку. Із закінченням періоду гніздування, коли молоді птахи стають самостійними, в серпні або у вересні, птахи збираються у великі зграї і готуються до довгої подорожі у теплі краї. У середині квітня - травні осоїди знову повертаються на місця гніздування. У польоті цей птах охоче користується повітряними потоками, але великих водних просторів уникає або перелітає їх у найвужчому місці - такому, як Гібралтар.

Повернувшись з Африки, осоїди розбиваються на пари і починають будувати гнізда. Пари вони утворюють зазвичай на все життя. Через 2-3 тижні після повернення з півдня птахи виконують шлюбні танці. Самець злітає вертикально в небо і там 3-4 рази плескає крилами над спиною, неначе аплодуючи, а потім повертається на землю.

Пташенят, що вилупилися, батьки годують протягом 18 днів. Після закінчення цього терміну пташенята вже здатні самі розкривати стільники й ковтати личинок. Через 40 днів після народження пташенята стають на крило, але ще якийсь час вони продовжують повертатися у гніздо за кормом. Перш ніж з'їсти дорослу комаху, птах вириває у неї жало. Осоїд руйнує і ті гнізда, які висять на гілках або знаходяться в дуплах дерев. Своїх пташенят він годує личинками перетинчастокрилих комах - це дуже багате джерело білків. Під гніздом осоїда можна побачити багато порожніх стільників.

Що їсть?

Основну частину раціону осоїдів складають личинки, лялечки і дорослі особини перетинчастокрилих: бджіл, ос, джмелів та шершнів. Іноді осоїди годуються й іншими комахами, наприклад, черв'яками і павуками. Нерідко ці птахи ловить жаб, гризунів та пташенят інших птахів. Осоїди не гребуватимуть також дикими плодами і ягодами. Ці птахи зазвичай годуються на землі або сідають на гілку і спостерігають, звідки вилітають оси і бджоли. Знайшовши вхід у підземне гніздо, осоїд спускається на землю, щоб за допомогою кігтів і дзьоба викопати звідти личинки. Крім того, осоїд також ловить і роздратованих комах, що літають навколо них.

Розмноження

Пара осоїдів будує гніздо високо на гілках дерев. Оскільки ці птахи гніздуються на місяць пізніше за інших хижаків, що живуть у цих широтах, вони будують гнізда зі свіжих гілок, на яких є молоде листя. З тонких сучків і гілок вони споруджують основу, а потім вистилають гніздо свіжим листям і зеленими частинами рослин, щоб пташенята у разі небезпеки могли безпечно сховатися серед них. З інтервалом у два дні самка відкладає 2-3 коричневих яйця, які насиджує 34-38 днів.

ЧИ ТОБІ ВІДОМО, ЩО...

– Щорічно на шляху до Африки 100 000 осоїдів пролітає над Гібралтаром і майже 25 000 – над Босфором. Досягнувши мети подорожі, величезні зграї розпадаються.

– Осоїд, що полює, сидить на гілці абсолютно непорушно. Одного разу орнітологи спостерігали за птахом, який непорушно просидів 2 години і 47 хвилин.

– Пташенята осоїда, які підросли, самі дістають личинок з принесених батьками стільників, демонструючи при цьому таке завзяття, що серйозно пошкоджують гніздо.

Вид – Припутень – Columba palumbus

Родина — Голубові
Ряд — Голубоподібні
Клас — Птахи

Припутень – це найбільший з лісових голубів, що живуть в Україні. Велика кількість цих птахів трапляється в містах і передмістях. Проте частіше припутні живуть за містом, у густих лісах або сільській місцевості, де годуються на полях зернових культур.

Найбільше птахам до вподоби листяні й змішані ліси, але нерідко вони селяться і в хвойних лісах. Голос припутня – особливе воркування, яке передають, як «куу-у-у, куу-руу» або «гурр-гру-гурр». Коли гніздовий період закінчується, припутні тримаються великими зграями, які увечері збираються на спільних місцях нічлігу.

З настанням гніздового періоду самець, бажаючи звернути на себе увагу самочки, голосно воркує й показує льотні здібності. Самка, що прийняла залицяння самця, разом з обранцем виконує ще один ритуал. Під час нього припутні торкаються одне одного дзьобами та чистять одне одному пір'їнки. Місцем, найзручнішим для влаштування гнізда, є дуже густі крони дерев.

Основними ворогами припутня є великі хижі птахи. Останніми роками з вини людини чисельність хижих птахів значно скоротилася, що призвело до збільшення чисельності популяції припутнів. Іноді припутні стають здобиччю лісової куниці, яка вправно лазить по деревах. На землі на них полюють лисиці та борсуки, оскільки птахи є досить великими і не можуть одразу піднятися у повітря. У деяких країнах припутні настільки численні, що їх вважають шкідниками й знищують. Щорічно в цих регіонах відстрілюють дуже велику кількість припутнів.

Що їсть?

Припутні харчуються майже виключно рослинними кормами. Їх меню складається з насіння, листя, зерна, трави, жолудів і плодів. Рідше припутні поїдають гусениць, слимаків і дощових черв'яків. Птахи, що живуть поряд з людським житлом, також харчуються залишками хлібобулочних виробів. У деяких районах в певні періоди припутні харчуються сільськогосподарськими культурами. Восени раціон припутня доповнюється конюшиною, а навесні зграї голубів спускаються на поля, де росте гірчиця. Влітку припутні можуть призвести до значних втрат на полях зернових.

Розмноження

Гніздо ці птахи в'ють з тонких гілок. Дуже часто припутні використовують старі гнізда сорок, ворон й білячі гайна. Самка відкладає 2 білих яйця, які батьки насиджують разом. Через 15–17 днів з яєць вилуплюються пташенята. Батьки годують їх особливою речовиною «голубиним молоком», яке утворюється в зобу дорослих птахів. Пташенята припутня «п'ють молоко», глибоко занурюючи дзьоб в зоб одного з батьків. Через декілька днів вони починають звикати до нормальної їжі. Літати пташенята починають через 7 тижнів.

ЧИ ТОБІ ВІДОМО, ЩО...

– Припутень ретельно підбирає будівельний матеріал для гнізда. Кожну гілочку та стеблинку він детально досліджує дзьобом, перш ніж вирішить, взяти їх або викинути.

– Попри великі розміри і масивне тіло, припутень може виконувати в повітрі запаморочливі акробатичні номери. Птах може повиснути на гілці вниз головою, щоб дотягтися до плодів або горіхів.

– Протягом року припутні мають 2–3 приплоди.

Райдужна оболонка очей сови має жовтуватий колір. Це надає птахові страшнуватого вигляду. Як і всі її родички, в основному болотяна сова є активною у вечірній час, коли вона й здійснює полювання. Але іноді, і не тільки в період гніздування, вона вирушає на полювання і вдень.

Вид – Сова болотяна – Asio flammeus

Родина — Совові
Ряд — Совоподібні
Клас — Птахи

У польоті болотяну сову можна переплутати з лунем, який ширяє в повітрі у пошуках здобичі. Обидва птаха шукають їжу на землі і живуть у схожих біотопах. Якщо болотяну сову застати на землі, вона намагається залякати непроханого гостя: розчепірює крила і настовбурчує пір'я, щоб здаватися більшою, ніж є насправді. Такий метод залякування є типовим для багатьох видів, що живуть на землі.

Болотяна сова - один з найрідкісних видів сов у всій Європі. Болотяну сову, що летить, легко переплутати з вухатою совою. Тільки зверху видно типові закінчення махового пір'я, якого у вухатої сови немає. У болотяної сови це пір'я має коричнево-чорне забарвлення, а у вухатої сови на світлому оперенні видно темні смуги. «Вуха» у болотяної сови набагато менші, ніж у вухатої. Ще одна відмінність - це різкий контраст між темними грудьми і світлим черевцем у вухатої сови; у болотяної сови вся нижня частина тіла світла з темними подовжніми смужками. Включено до Червоної книги України, до Конвенції з міжнародної торгівлі вимираючими видами дикої фауни і флори (CITES), та Бернської конвенції.

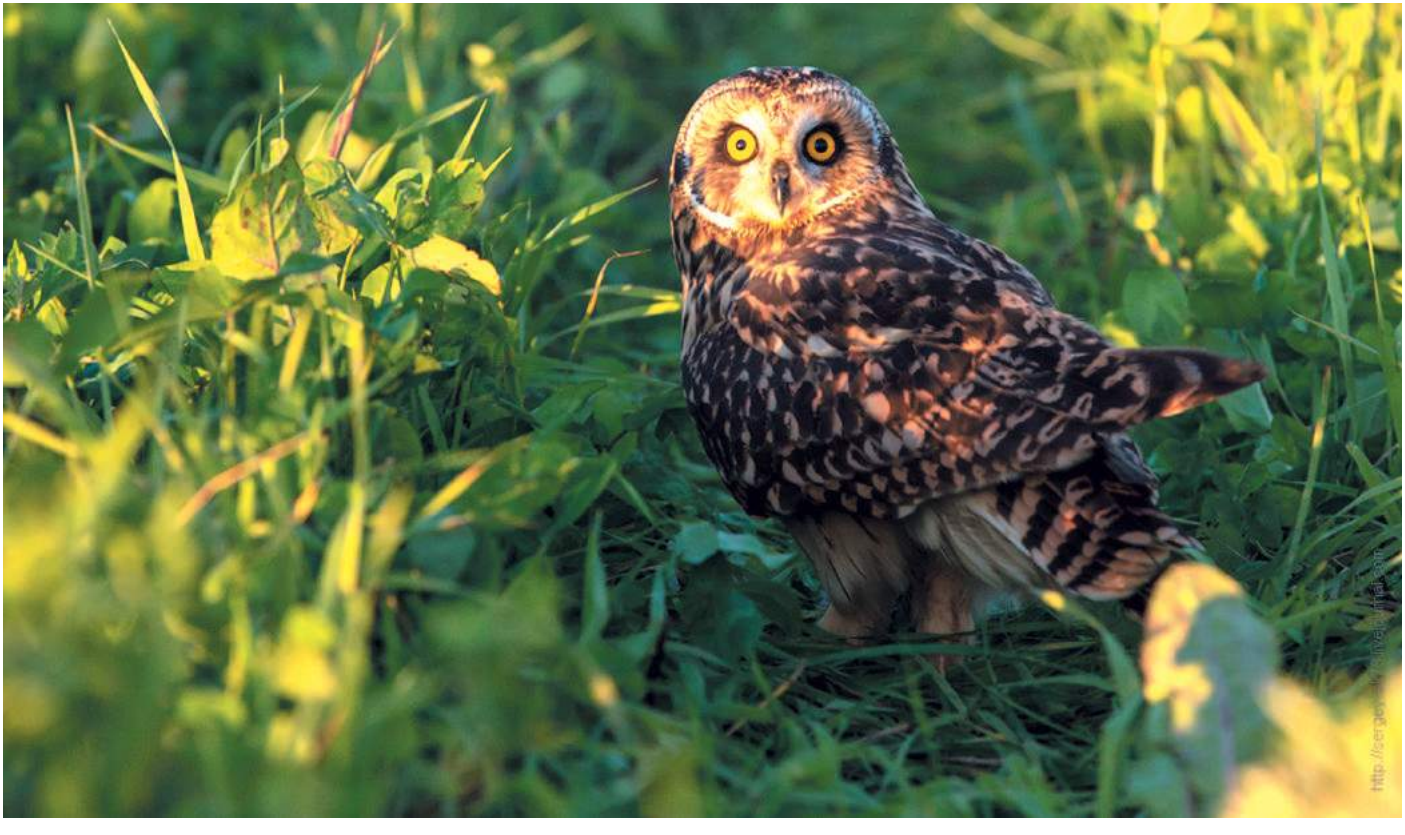

ЧИ ТОБІ ВІДОМО, ЩО...

– Завдяки кільцюванню було встановлено, що одна болотяна сова, яка гніздується у Фінляндії, літала на зимування в Малагу, а це понад 3 450 км.

– Вушка на голові болотяної сови не є органом слуху. Це лише пучки пір'я, що служать для спілкування. Справжні вуха заховані в пір'ї і часто розташовані асиметрично.

– Болотяна сова гніздиться у трясовині на торфових болотах, які у Європі зникають.

Як полює?

Болотяна сова полює у сутінках і вдень. У пошуках здобичі вона літає невисоко над землею, на висоті 0,5-2 м. Керується при цьому чудовим зором і слухом. У перервах між полюванням сова відпочиває на огорожах або на зеті. Коли болотяна сова бачить потрібну здобич, вона кидається на неї з повітря і встромлює свої гострі кігті в тіло жертви. Жертву вбиває, стискаючи кігті. Здобич починає їсти з голови і з'їдає повністю, нічого не залишаючи. Частини, що важко перетравлюються, такі як кігті або шерсть, пізніше відригує у вигляді клубочків.

Розмноження

Після шлюбних ігор самець вибирає під гніздо добре приховану ямку в землі і вистилає її рослинами. Пташенята вилуплюються кожні два дні. Очі новонароджених пташенят заплющені. Вони вкриті білим пухом, колір якого поступово міняється на сіро-зелений. З перших днів на мордочці у дитинчати темна «маска», а очі мають колір сірки. Про потомство піклуються обидва батьки. Коли дитинчатам виповнюється три тижні, вони починають досліджувати територію навколо гнізда. Через п'ять тижнів після появи на світ вони вже можуть літати, але батьки все ще приносять їм їжу і захищають від потенційних хижаків.

Вид –
Сойка –
Garrulus glandarius

Родина — Воронові
Ряд — Горобцеподібні
Клас — Птахи

Сойка – птах з красивим оперенням. У польоті її важко переплутати з іншими птахами. Впізнати сойку можна по білому пір'ю з внутрішнього боку хвоста, чорному хвосту, чорно-блакитному «люстерку» і білих плямах на крилах. На невеликі відстані сойка літає стрімко і жваво. На голові під час тривоги помітний маленький чубок. В залежності від пори року сойка шукає їжу на землі або на деревах. Сойка це полохливий птах, якого в лісі легше почути, ніж побачити.

Сойки живуть у змішаних, листяних і хвойних лісах, а на відкритих просторах лише там, де є вдосталь дерев, що ростуть окремо. Їх можна зустріти поблизу міст, але завжди тільки в тих місцях, де є дерева, особливо дуби. У густому лісі про присутність сойки свідчать гучні крики «ра-ах-рра-ах».

Що їсть?

Восени основна їжа сойки це жолуді. Кожен птах щороку збирає декілька тисяч жолудів, деякі з них ретельно закопуючи в землю. Сойки ховають жолуді у грунті, неглибоко. Вони вигрібають лапками невеличку ямку, кладуть у неї жолудь і засипають землею, гілочками та листям. Сойки також роблять запаси з горіхів і ягід. Навесні і влітку птахи харчуються комахами: хрущами, жуками-вусанями, довгоносиками, листогризами. З дрібних тварин сойки поїдають гризунів, ящірок, жаб, дрібних птахів, ласуючи також і їхніми яйцями.

ЧИ ТОБІ ВІДОМО, ЩО...

– У цього птаха є цікава звичка – він сідає на мурашник і дозволяє мурашкам «проходжатися» у своєму оперенні. Мурашки при цьому виділяють мурашину кислоту, яка просочується у пір'їни птаха. Таким чином сойці вдається позбавлятися від різних паразитів.

– Сойка дуже добре наслідує різним звукам. До її репертуару входять собачий гавкіт, козяче бекання тощо.

– Сойки знаходять свої запаси і взимку, часто під шаром снігу або листя. З жолудів, які вони не знаходять, виростають дерева, тому кажуть, що сойки «насаджують ліси».

Розмноження

Птахи разом будують маленьке плоске гніздо, добре приховане серед гілля дерева. Знаходиться воно недалеко від стовбура. Гніздо складається з гілочок і стеблинок трав і вистелене сухою травою. Наприкінці квітня самка відкладає від 4 до 7 блідо-зеленуватих або жовтуватих з коричневими цятками яєць. Їх по черзі насиджують самка і самець. Пташенята викльовуються через 16–17 днів. У гнізді вони залишаються протягом 19–20 днів, а потім літають разом з батьками або ж об'єднуються у великі зграї разом з іншими сойками.

Вид –
Сорока звичайна –
Pica pica

Родина — Воронові
Ряд — Горобцеподібні
Клас — Птахи

Улюблені місця проживання сороки відкриті простори, що надають можливість для пошуку їжі і які знаходяться поблизу чагарників, де можна побудувати велике гніздо. Колись сорока була типовим мешканцем сільськогосподарських районів, полів і лугів, оточених чагарниками. Але, оскільки багато чагарників між полями було вирубано, то сороки переселилися в міські парки. Восени сороки збираються в невеликі зграйки і наближаються до поселень людини, де годуються знайденими там харчовими залишками і відходами.

Спостереження за сороками можна вести протягом майже всього року. Характерне забарвлення і довгий ступінчастий хвіст надійні ознаки, що допомагають впізнати птаха. Про присутність сороки говорить гучний скрекіт, який важко переплутати з голосами інших птахів. Гніздо сороки кулястої форми, громіздке, крите. Воно повністю сплетене з гілок і розташовується в кущі або на високому дереві. Останнім часом відбувається інтенсивне впровадження сорок на території багатьох міст, де вони стають справжніми міськими птахами.

Що їсть?

Вона харчується як тваринним, так і рослинним кормом. Живиться комахами, слимаками, павуками і стоніжками, яких розшукує на землі. Іноді їй вдається зловити дрібного ссавця або ящірку. Навесні сороки обстежують чагарники і молоді гаї в пошуках гнізд інших птахів, де яйця і пташенята є улюбленою їжею. Вони не відмовляються поласувати також і дрібними гризунами. Своїм могутнім дзьобом сороки викопують із землі личинки комах і розбивають шкаралупу пташиних яєць. Важливе місце в її кормовому раціоні займають комахи, зокрема такі шкідники сільського господарства, як довгоносики, клопи-черепашки, саранові, гусениці метеликів.

Розмноження

Гніздо будують обидва партнери. Воно добре приховане і має кулясту форму. Зверху і з боків подекуди прикрите гілками, які утворюють склепінчастий дах, що захищає яйця і пташенят від ворогів. Збоку знаходиться вхід у гніздо. Птахи приступають до відкладання яєць в квітні. У кладці буває від 3 до 9 яєць. Самка насиджує яйця протягом 17–20 днів. Самець годує її від 3 до 7 разів на годину, а також охороняє гніздо. Перший час після вилуплення пташенят самка зігріває їх своїм теплом, а самець приносить їм корм. Пташенят, що підросли, годують обидва батьки. Пташенята залишаються у гнізді приблизно 3–4 тижні.

ЧИ ТОБІ ВІДОМО, ЩО...

– Задля більшої безпеки сороки ночують зграями. Тибетські сороки навіть будують спільні гнізда.

– Надлишки їжі сороки ховають у ямках, які викопують у землі. Ці птахи також славляться небайдужим ставленням до блискучих предметів.

– Сорока дуже небайдужа до незнайомих і блискучих предметів. Оселившись поблизу людини, вона може красти і ховати в затишному місці металеві ложки, шматочки скла або дзеркала, ключі тощо.

Вид –
Шпак –
Sturnus vulgaris

Родина — Шпакові
Ряд — Горобцеподібні
Клас — Птахи

Шпак є одним з найбільш кмітливих і найбільших птахів, що досить легко пристосовуються до різних природних умов. Він є невибагливим при виборі їжі. Завдяки цій обставині протягом останніх 50 років ареал шпака збільшився і, відповідно, кількість птахів зросла, тоді як чисельність багатьох інших видів скоротилася. У селах шпаків також нерідко вважають шкідниками, оскільки вони пошкоджують посіви на полях. У багатьох сучасних людей шпак зазвичай асоціюється зі шпаківнею, здається, тільки там він і проживає. Проте насправді в минулі часи шпак був лісовим птахом, який гніздувався в дуплах дерев. У наші дні ситуація в багатьох районах сильно змінилася, тому шпаків частіше можна зустріти поряд з житлом людини, аніж в безлюдних районах. У деяких регіонах вони розселилися на сільськогосподарських угіддях, особливо поблизу пасовищ, нерідко птахи зустрічаються і в містах. Великими зграями вони відправляються на годування або повертаються на нічліг. Часто вони гніздуються великими колоніями.

Розмноження

Перед початком гніздового періоду великі зграї шпаків розпадаються на пари. У природі шпаки використовують дупла дерев, міські ж птахи вибирають для себе отвори в будинках, наприклад, під дахами. Гніздо шпака досить крупна споруда чашоподібної форми, збудована із сухих частин рослин. Птахи вистилають його травою, мохом, пір'ям та іншими матеріалами. Самка відкладає яйця з інтервалом у 24 години. Вона одна насиджує яйця. Самка проводить у гнізді всю ніч і більшу частину дня. Пташенята вилуплюються голими і сліпими. Батьки приносять їм комах до 300 разів на день поживного білкового корму. За 3 тижні малюки виростають.

Що їсть?

Раціон шпаків є надзвичайно різноманітним і залежить від місця проживання птахів. У природі вони зазвичай харчуються насінням та плодами, збираючи на полях і пасовищах комах, наприклад, довгоніжок, жуків і гусениць. Шпаки іноді також полюють на комах у повітрі. Ці птахи охоче відвідують плодові сади, де завдають відчутної шкоди врожаєві. Шпаки є основними ворогами виноградарства. У містах вони охоче прилітають до годівниць, розставлених у парках і садках.

ЧИ ТОБІ ВІДОМО, ЩО...

– Шпак це прекрасний імітатор. Він може наслідувати голоси інших птахів та інші звуки, наприклад, телефонний дзвінок, квакання жаб, скрип дверей, нявкання кішок або насвистування мелодій.

– Під вагою великої зграї шпаків іноді ламаються гілки дерев.

– У деяких районах шпак є бажаним гостем, оскільки знищує багатьох комах-шкідників.

Вид – Шуліка чорний – Milvus migrans

Родина — Яструбові
Ряд — Соколоподібні
Клас — Птахи

Загальна довжина 50-60 см, маса 800—1100 г, довжина крила 41-51 см, розмах крил 140—155 см. Самки ненабагато більші за самців. В польоті від всіх хижих птахів відрізняється вилоподібним хвостом. Крила в польоті злегка зігнуті, трішки опущені до низу. Воліють жити поблизу води, охоче селяться в заплавах річок, біля озер і заливних лугів. Чорний шуліка - один з небагатьох хижаків, які легко уживаються зі своїми родичами в будь-який сезон. Навесні літають зграями, поки не розіб`ються на пари, які потім займають свої ділянки. Однак жорсткої конкуренції або боротьби за територію пернаті не ведуть. Буває, що гніздування чорного шуліки відбувається в близькому сусідстві один до одного. Там, де дерев особливо мало, але підходять умови для вільного життя, на одному дереві можна побачити гнізда двох або навіть трьох пар шулік.

Як ми вже згадували, для спорудження гнізда птах потребує високих деревах поблизу водойм. Свої житла має у самого стовбура, біля основи сучків. Намагається гніздитися вище від землі, в середньому на висоті близько 10 м. Матеріалом для «будиночка» можуть послужити сухі гілки. Середній розмір такої споруди в діаметрі може становити від 40 см до 1 м при висоті 30-40 см.

Включено до Червоної книги України, Конвенції з міжнародної торгівлі вимираючими видами дикої фауни і флори (CITES), Боннської та Бернської конвенцій.

Розмноження

Свої яйця самка шуліки відкладає в самому кінці квітня, іноді - на початку травня, коли середня температура атмосфери досягає 8-10 0С. Число яєць в кладці може бути 2-4 штуки. Їх оболонка зазвичай білого кольору, іноді з блакитним відтінком, відмітною ознакою є червоно-бурі плями по всій площі шкаралупи. Пташенята з`являються на світ через місяць після того, як самка почне їх насиджувати, приблизно в першій половині червня.

Що їсть?

Раціон харчування найчастіше складають падаль і різні харчові відходи. Ці пернаті хижаки можуть полювати на невеликих звірків, таких як хом`яки, ховрахи, ласки, щури. Не гребує шуліка поласувати і пернатими менших розмірів, в його раціон можуть входити воронята, дрозди і зозулі, дитинчата бакланів і чапель. І звичайно ж, в їх меню є риба, якої вони годують своїх пташенят.

ЧИ ТОБІ ВІДОМО, ЩО...

– Спеціальне обстеження в Окському заповіднику показало, що більше 80% принесених шуліками в гнізда качок були підібрані або мертвими, або, найчастіше, пораненими (особливо на початку осіннього полювання). Так що з усіх лісових пернатих хижаків приз за санітарно-оздоровчу діяльність безумовно заслуговують шуліки.

– Перед тим, як годувати своє потомство, самки обробляють видобуток: з дрібних звірків вони зривають шкуру і обезглавлюють, а пташок общипують.

СЕАВЦЗ

Домен – Ядерні
Царство – Тварини
Тип – Хордові
Підтип – Черепні
Інфратип - Хребетні
Надклас – Щелепні
Клас – Ссавці

Визначальною ознакою ссавців є вигодовування своїх малят молоком, яке виробляють особливі молочні залози. Ссавцям притаманний високий рівень розвитку нервової системи, зокрема головного мозку. Це зумовлює складну поведінку тварин і дає їм змогу добре пристосовуватися до мінливих умов середовища.

Ссавці, як і птахи, - теплокровні тварини. Їм притаманні різноманітні досконалі механізми теплорегуляції, унаслідок чого температура тіла певною мірою не залежить від змін температури довкілля. Ці тварини опанували основні середовища життя на нашій планеті: наземно-повітряне, водне та ґрунт. Нині науці відомо приблизно 5 тис. видів ссавців, поширених на всіх континентах. В Україні налічують 108 видів ссавців.

Особливості зовнішньої будови ссавців.

Тіло ссавців складається з голови, тулуба та хвоста, шия зазвичай добре виражена. Як і плазуни, ссавці мають дві пари кінцівок: передні та задні. Але кінцівки ссавців розташовані не по боках тулуба, а під ним, завдяки чому тіло підіймається над поверхнею землі. На голові ссавців можна помітити вушні раковини та зовнішній слуховий прохід. Вушні раковини рухливі й допомагають краще вловлювати звуки. Очі ссавців, на відміну від інших наземних хребетних тварин, захищені лише двома повіками: верхньою та нижньою, а миготлива перетинка майже зникла. Рот оточують рухомі губи.

Покриви ссавців.

Шкіра ссавців досить еластична і має складну будову. У ній звичайно добре розвинені різні типи залоз: погоні, сальні, молочні, пахучі. Потові залози відкриваються на поверхню шкіри. Вони беруть участь у регуляції температури тіла та у виведенні продуктів обміну речовин. Температура тіла тварини знижується завдяки випаровуванню поту з його поверхні, що дає змогу уникати перегрівання. Секрет сальних залоз змащує волосся та поверхню шкіри, запобігаючи їхньому зношуванню та намоканню.

Важлива роль у спілкуванні особин одного виду належить виділенням пахучих залоз. За їх допомогою тварини мітять свою територію: так інші особини виду дізнаються, що певна ділянка вже зайнята. За допомогою виділень пахучих та інших залоз малята знаходять шлях до гнізда або ж батьки розшукують своє потомство. Але найважливішими для ссавців є молочні залози. Виділенням цих залоз - молоком - ссавці вигодовують своїх малят.

За рахунок верхнього шару шкіри у ссавців утворюються різні похідні: волосся, кігті, нігті, копита, роги тощо. Волосяний покрив складається з волосків різних типів. Є волоски товсті та пружні. Вони мають назву остьові і виконують захисну функцію. Їхнє забарвлення зумовлене особливими барвниками - пігментами. Коротке і м’яке пухове волосся - це підшерстя. Воно утримує в собі прошарок повітря, що дає змогу зберігати тепло тіла.Під шкірою є шар жирової клітковини. Він розвинений у мешканців водойм, бо допомагає зберігати тепло тіла. Крім того, жир легший від води і сприяє плавучості тварини. Жир, який запасається у підшкірній жировій клітковині, а також запасом поживних речовин і джерелом води, у разі її нестачі у довкіллі.

Мускулатура.

Для ссавців характерна наявність особливого м’яза - діафрагми. Цей м’яз поділяє порожнину тіла тварин на грудну та черевну. Діафрагма бере участь у дихальних рухах ссавців: завдяки її скороченню змінюється об’єм грудної порожнини. Добре розвинені також

м'язи спини, кінцівок та їхніх поясів, а також жувальні м'язи, які рухають нижню щелепу. Слід зазначити, що у деяких груп ссавці в (наприклад, у мавп) добре розвинені мімічні м'язи. За допомогою скорочення цих м'язів тварини можуть виражати різні емоції: задоволення, страх тощо.

Травна система.

У ротовій порожнині їжа подрібнюється за допомогою зубів, а також починає перетравлюватися під дією травних ферментів слини. Зуби ссавців, залежно від виконуваних функцій, диференційовані на групи: різці, ікла та кутні. Різці допомагають тваринам зрізати їжу, ікла - відривати шматки їжі та утримувати здобич. До того ж ікла слугують надійним захистом від ворогів. Кутні зуби мають плоску жувальну поверхню, їхня функція - перетирання їжі.

Зуби ссавців складаються з коронки та кореня. Коронка виступає над поверхнею щелеп, тоді як корені розміщуються у їхніх комірках. Ззовні коронки вкриті міцною емаллю, яка захищає їх від зношування. У більшості ссавців протягом життя відбувається зміна зубів. Перші зуби не мають коренів, їх називають молочними. Згодом вони намінюються на постійні, що мають корені.У ротовій порожнині ссавців розміщений м'ясистий язик. Він перемішує їжу і забезпечує її ковтання. Крім того, язик - це орган смаку. З ротової порожнини їжа через глотку та стравохід надходить до шлунка, де перетравлюється.

Кровоносна система.

Ссавці мають чотирикамерне серце, артеріальна та венозна кров у них не змішується. Волосяний покрив і досконалі механізми теплорегуляції забезпечують теплокровність.

Дихальна система ссавців складається з дихальних шляхів і легень.

Дихальні шляхи починаються носовою порожниною, куди ведуть парні ніздрі, і включають носоглотку, гортань (де розташовані голосові зв'язки), трахею та парні бронхи. Бронхи заходять у губчасті легені і розгалужуються на дрібні бронхіоли. Бронхіоли утворюють альвеолярні ходи, які закінчуються дрібними міхурцями - альвеолами, стінки яких обплутані капілярами. Завдяки великій кількості альвеол значно збільшується поверхня легень, через яку відбувається газообмін. Дихальні рухи у ссавців здійснюються завдяки скороченню та розслабленню міжреберних м'язів, діафрагми і м'язів стінки черевної порожнини. Інтенсивність дихальних рухів залежить від розмірів тварини, а також її функціонального стану.

Нервова система ссавців за своєю будовою подібна до нервової системи плазунів і птахів.

У ссавців добре розвинені різні органи чуттів, особливо зору, слуху, нюху, а також дотику, смаку та рівноваги. Гострота зору досягається завдяки зміні форми кришталика, що забезпечують скорочення особливих м'язів. Здатність ссавців сприймати кольори різна. Гірше розвинений кольоровий зір у тварин, що ведуть нічний спосіб життя.

Органи слуху у більшості ссавців розвинені також добре. Крім внутрішнього та середнього вуха, є зовнішнє. Воно складається з вушної раковини та зовнішнього слухового проходу. Зовнішнє вухо концентрує звукові хвилі, які через слуховий прохід спрямовуються на барабанну перетинку. У середньому вусі ссавців, на відміну від представників інших класів наземних хребетних тварин, є не одна, а три слухові кісточки: молоточок, коваделко та стремінце.

Нюх краще розвинений у наземних тварин, тоді як мешканці водойм (кити, дельфіни) запахи майже не розрізняють. Нюх допомагає хижакам відшукувати здобич, а іншим тваринам - особин свого виду. Органи смаку дають змогу розпізнавати якість їжі та відрізняти їстівні об'єкти від неїстівних. Чутливі клітини, які відповідають за сприймання смаку, розташовані у ссавців на язиці та стінках ротової порожнини. Багато нервових закінчень є і в шкірі ссавців.

Вид – Єнотоподібний собака – Nyctereutes procyonoides

Родина — Вовчі
Ряд — Хижі
Клас — Ссавці

Єнотоподібний собака населяє різні біотопи, проте переважно він віддає перевагу лісистій місцевості. Зазвичай цей хижак селиться по берегах річок або неглибоких ставків, береги яких поросли очеретом. Вдень він спить в підземній норі, згорнувшись клубком. Нору єнотоподібний собака викопує сам або займає житла, що їх покинули лисиці або борсуки. Зрідка єнотоподібний собака виходить з укриття вдень, але при щонайменшій небезпеці він зразу ж ховається назад. Коли зустріч з ворогом неминуча, єнотоподібний собака вступає в бій, кусаючи супротивника.

У сутінки єнотоподібний собака залишає притулок і виходить на полювання, рано вранці повертаючись до місця нічлігу. Єнотоподібні собаки живуть парами або невеликими сім'ями. Пара має свою мисливську територію, яка зазвичай перекривається з територією іншої пари або групи. Тварини залишають екскременти в певних місцях і регулярно відвідують свої «туалети». Можливо, так вони позначають межі своїх територій. У тих частинах ареалу, де взимку часто бувають люті морози, у єнотоподібних собак під шкірою накопичується товстий жировий прошарок – джерело енергії під час довгої зимової сплячки. Посилено харчуючись восени, вони вдвічі приростають у вазі. Вони вистилають нору сухою травою та мохом. Зимовий сон єнотоподібного собаки неглибокий, він часто прокидається, а під час відлиги навіть виходить на пошуки їжі.

Новонароджені сліпі, вкриті м'якою чорною шерсткою і важать 60–90 г. Вже через 10–16 днів у них прорізуються зуби, розплющуються очі і вони разом з батьками вирушають на першу прогулянку в околицях нори. Перша линька, після якої цуценята вкриваються шерстю, що складається з густого підшерстка і довгого остьового волосся, відбувається, коли їм виповнюється 4–6 тижнів. Перша справжня шерсть молодих відрізняється від шерсті більш дорослих тварин світлим відтінком. У віці 25–30 днів дитинчата пробують тверду їжу, проте мати продовжує годувати їх молоком, аж поки їм не виповниться 6–8 тижнів. Молоді тварини вчаться у батьків мисливських навичок і рибальських прийомів. Восени вони зазвичай досягають розмірів дорослих особин. Статево зрілими стають у віці одного року.

Що їсть?

Його меню, у порівнянні з раціоном інших представників родини вовчих, наприклад, лисиць, є різноманітним. Єнотоподібний собака всеїдний він харчується як тваринним, так і рослинним кормом. На відміну від родичів, він доволі полохливий і тому не є добрим мисливцем. Зазвичай він полює на легку здобич: гризунів, пташенят, жаб, дістає з гнізд яйця, поїдає отруйних для більшості інших хижаків жаб. Рослинний корм також займає важливе місце в його раціоні. Ця тварина любить ласувати ягодами та жолудями. При нагоді єнотоподібний собака ловить на мілководді рибу. Не гребуватиме він навіть падаллю.

Розмноження

Шлюбний сезон у єнотоподібних собак починається в лютому або березні, коли у самок після зимівлі починається тічка. Проте навіть якщо пара зимувала разом, це не означає, що самець не залицятиметься до інших самок. Тривалість вагітності коливається залежно від місця проживання. Цуценята з'являються на світ у період з квітня по червень. Вихованням молодняка батьки займаються разом. Інколи приплід може складатися навіть з 15 дитинчат, але зазвичай у єнотоподібних собак народжується 6–8 малюків.

ЧИ ТОБІ ВІДОМО, ЩО...

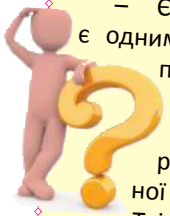

– Єнотоподібний собака є одним з найстародавніших представників родини вовчих. Його предки прийшли до Азії з території сучасної Північної Америки наприкінці Тріасового періоду.

– Учені вважають появу єнотоподібних собак у Європі, де їхній ареал інколи наближається до міст, прикладом того, як людина непродумано втручається в природу.

– У деяких місцях ареалу єнотоподібного собаки з його шкіри виготовляють хутро для волинок.

Вид –
Їжак європейський –
Erinaceus europaeus

Родина — Їжакові
Ряд — Комахоїдні
Клас — Ссавці

Європейські їжаки зустрічаються не тільки на узліссях, але й в містах: на незабудованих ділянках, ігрових і спортивних майданчиках. Вони уникають лісових хащ, тому частіше тварини зустрічаються в садах і парках. Вони є активними у нічний час. Це тварини-одинаки. Вдень вони сплять у гнізді, влаштованому в заростях чагарників і компостних купах, які покидають тільки з настанням сутінків.

Як й деякі інші дрібні ссавці, зиму їжаки проводять у сплячці. Восени вони активно харчуються, нагулюючи товстий шар підшкірного жиру. У жовтні їжаки влаштовують зимове гніздо, в якому проводять зиму. Взимку їжаки не пробуджуються й не харчуються у цей час вони існують за рахунок своїх жирових запасів. З весняним потеплінням їжаки покидають зимові притулки, проте, якщо наступає похолодання, звірки повертаються в гніздо й впадають у сплячку. Раніше лісничі вбивали їжаків, оскільки їжаки розоряють гнізда птахів, що гніздуються на землі. У наші дні тисячі їжаків гинуть під колесами автомобілів. Ще одна небезпека очікує їжаків у садах, їжаки часто влаштовують свої зимові гнізда в купах листя та хмизу, що їх навесні спалюють садівники; щорічно такою смертю гинуть сотні їжаків.

Розмноження

Невдовзі після виходу із зимового притулку у європейського їжака починається шлюбний період. Час гону припадає на квітень. Під час спаровування самець і самка притискують голки, щоб не поранити одне одного. Вагітність триває приблизно 49 днів. Їжаченята з'являються на світ у материнському гнізді. Вони народжуються сліпими та голими, із закритими слуховими проходами, яскраво-рожевою горбистою шкірою. Через декілька годин з кожного горбка виступає вершина білої, поки що м'якої голки. Очі в дитинчат розплющуються в шістнадцятиденному віці. Мати годує їх молоком протягом всього першого місяця їх життя.

Що їсть?

Їжаки виходять на полювання з настанням темноти. У пошуках їжі вони прочісують трав'янисті зарості, ворушать опале листя і хвою. До раціону цих звірків входять комахи, дощові черв'яки або багатоніжки. Улюблена їжа їжаків це слимаки, жуки та гусінь. Нерідко їжаки руйнують мишачі гнізда, поїдаючи новонароджених мишенят. Навесні, в період гніздування птахів, вони поїдають яйця пернатих, що гніздуються на землі. Крім того, їжаки полюють на змій, у тому числі й на отруйних.

ЧИ ТОБІ ВІДОМО, ЩО...

– На їжаку паразитує блоха їжака звичайного. На одному їжаку може жити близько 500 бліх. Ці блохи не паразитують на людях.

– У лісі їжак збирає на собі кліщів більше, ніж інші тварини. Голками, як щіткою, він зчісує кліщів, що забралися в траву. Сам позбавитися їх він не в змозі.

– На тілі приблизно 5000 голок завдовжки 2–3 см. Колючки це зроговілі й затвердлі волоски.

Вид – Вивірка звичайна (Білка звичайна) – Sciurus vulgaris

Родина — Вивіркові
Ряд — Гризуни
Клас — Ссавці

В Україні вивірки мешкають переважно в межах лісової зони (Полісся, Лісостеп), проте завдяки численним спробам їх розселення зустрічаються у паркових зонах і приміських лісах багатьох районів, у тому числі й у межах степової зони.

За допомогою сильних задніх лапок з гострими кігтиками звичайна білка чудово лазить по деревах. Вона віддає перевагу сосновим лісам з багатим підліском, але пристосувалася і до життя в змішаних та листяних лісах. Раніше білки зустрічалися у сільській місцевості, а тепер їх все частіше можна спостерігати у міських садах та парках. Білки, що живуть у міських парках і садках, беруть їжу, яку їм приносять люди, проте їхні лісові родичі прагнуть уникати людей.

За винятком шлюбного періоду, білки ведуть одиночний спосіб життя. У холодні зими іноді в одному гнізді живе декілька тварин; ймовірно, вони зігрівають одне одного своїми тілами. Гніздо білок побудоване з гілок і має кулясту форму. Всередині воно вистелене м’яким рослинним матеріалом. Білки, що не мають свого гнізда, живуть у покинутих дуплах дерев. Окрім покинутого дупла дятла, вони можуть тимчасово поселитися і в порожніх гніздах сорок або ворон. Звичайна білка линяє двічі на рік. Проте хвіст линяє за цей період тільки один раз. Влітку в неї коротка і ніжна рудувато-коричнева шерсть, яку з серпня по листопад поступово замінює густіша і темніша зимова шерсть. Забарвлення цих білок сильно варіює не тільки в залежності від виду, але й у межах одного виду воно міняється залежно від району, сезону, віку тощо.

Що їсть?

Протягом всього року білки харчуються насінням дерев сосновими і кедровими шишками. Більшу частину корму вони ховають у густому чагарнику або у покинутому гнізді-схованці, щоб пізніше повернутися сюди і з'їсти. Меню білок залежить від регіону, в якому вони проживають, і, крім насіння, зазвичай складається з квітів, молодих пагонів, комах, горіхів, плодів шипшини і грибів. Білки рідко їдять жолуді. Іноді навесні вони руйнують гнізда дрібних птахів, поїдаючи їхні яйця.

Розмноження

Спаровування білок може тривати з грудня по липень. У період гону декілька самців переслідують самку. Самка вибирає самця, який їй найбільше подобається, і злучається тільки з ним. Самка може мати до двох приплодів на рік. У кожному приплоді в середньому буває від 2 до 4 білченят. У перші дні після пологів самка перебуває неподалік від гнізда і регулярно годує білченят. Через три тижні у дитинчат розплющуються очі і починає рости шерсть. У віці семи тижнів вони починають виходити з гнізда і приймати тверду їжу. Проте мати годує їх молоком ще приблизно три тижні.

Білки ведуть активний денний спосіб життя. Вони проводять дні у пошуках їжі, частину якої відразу ж з'їдають, а іншу ховають у схованки, таким чином роблячи запаси на зиму. Коли кількість їжі зменшується, білки виходять на пошуки корму вже з самого ранку.

ЧИ ТОБІ ВІДОМО, ЩО...

– У більшості видів білок цього роду немає китичок на вухах. Вони ростуть тільки у звичайної і північноамериканської білок.

– Представники роду білок-крихіток дуже дрібні звірки. Їхня довжина сягає ледве 7–10 см.

– У Фінляндії і на півночі Росії живе інший родич звичайної білки летюча білка. Вона може долати невеликі відстані між деревами, планеруючи за допомогою розкритої, вкритою шерстю літальної перетинки.

– Люди завжди вважали білку приязним звіром, її зображення знайдені на мозаїках романської і деяких азіатських культур.

Вид – Бобер річковий – Castor fiber

Родина — Боброві
Ряд — Гризуни
Клас — Ссавці

Бобри досить великі гризуни. Вони мають масивне тіло, сплощений зверху вниз і вкритий роговими лусочками хвіст, яким вдаряють по воді, попереджаючи один одного про небезпеку. Між пальцями задніх ніг у бобрів – плавальна перетинка, а пазур другого пальця передніх ніг подвійний, схожий на пінцет. Ним він розчісує своє хутро – еластичне, з густим, як пух, підшерстям і довгим остьовим волосом. Вушні раковини бобрів під час плавання складаються уздовж, а ніздрі замикаються. Бобри поселяються по берегах річок з повільною течією та інших водоймищ, навколо яких є заплавна деревна рослинність з м'яких листяних порід. Вони будують греблі, хатки та влаштовують гатки. Іноді бобри роблять канали, по яких сплавляють заготовлений деревний корм. Взимку вони харчуються заготовленою деревиною. Взимку в бобрових хатках зберігається плюсова температура, вода не замерзає, тому ці гризуни можуть виходити в підлідну товщу водоймища.

Ці великі гризуни мають довжину тіла 70–100 см, хвоста – 30–35 см, вагу – понад 30 кг. Тіло у бобра незграбне, з трохи приплюснутою головою, з рота виступають масивні жовтуваті різці, що ростуть протягом життя і ніколи не тупляться. Живуть колоніями на берегах лісових річок та інших водойм. Свою хатку для житла бобер будує над водою, а вхід до неї завжди облаштовує під водою. Тут він зберігає і запаси корму. Щоб підтримувати рівень води в колонії, бобри споруджують плотини і спускові канали.

Бобренята, що підросли, дуже довго не йдуть від батьків. Тільки на третьому році життя бобренята стають статевозрілими і створюють свої сім'ї. Молоді сім'ї знаходять собі нову, незаселену ділянку і приступають до будівництва греблі та хатки. Наступного року у них вже з'являється потомство. Під водою вони можуть знаходитись від 5 до 15 хвилин. Живуть бобри до 25 років.

Бобри були майже цілком винищені заради цінного хутра, м'яса, яке вважали делікатесом, і бобрового струменя — секрету спеціальних залоз, якому приписували чудодійні властивості. Проте винищення бобрів було вчасно призупинене, і зараз їх чисельність відновлюється.

Що їдять?

Влітку бобри харчуються в основному квітами, молодими пагонами водних рослин та їхніми корінцями, травою. Крім того, вони поїдають кору, гілочки, листя і коріння листяних дерев і кущів. Бобер обгризає кору своїми гострими, як ніж, зігнутими різцями. Цим знаряддям він користується для добування корму і для будівництва греблі. Восени бобри активно валять дерева, заготовлюючи деревний корм на зиму, оскільки ці тварини не впадають у сплячку і потребують запасів їжі.

Розмноження

Бобри живуть сім'ями. Сім'я бобрів складається з дорослої пари і їхнього потомства минулого та нинішнього років. Злучаються ці гризуни вже в січні-лютому Вагітність самки триває 105–108 днів. У приплоді буває від 1 до 5 (найчастіше 2–3) бобренят. Вони з'являються на світ в квітні-травні. Новонароджені тварини зрячі і вкриті хутром. Через 1–2 дні бобренята вже можуть плавати. Протягом перших трьох тижнів мати годує їх молоком, опісля вони самостійно харчуються рослинним кормом.

ЧИ ТОБІ ВІДОМО, ЩО...

– У Північній Америці в штаті Монтана (США) було знайдено побудовану канадськими бобрами греблю завдовжки 700 метрів, висота хатки до 13 метрів. Найбільша побудована бобрами гребля, завдовжки 120 метрів, з хаткою заввишки близько метра та завширшки два метри, була виявлена в Росії.

– На бобрах паразитує комаха, яка називається бобровою блохою. Проте насправді вона не має нічого спільного з блохами.

– Щоб попередити інших членів сім'ї про небезпеку, бобер б'є хвостом по воді.

– У давніші часи бобра відносили до риб (він чудово плаває, а хвіст вкритий роговими пластинками), тому під час постів у Римо-Католицькій церкві було дозволено вживати в їжу м'ясо бобрів.

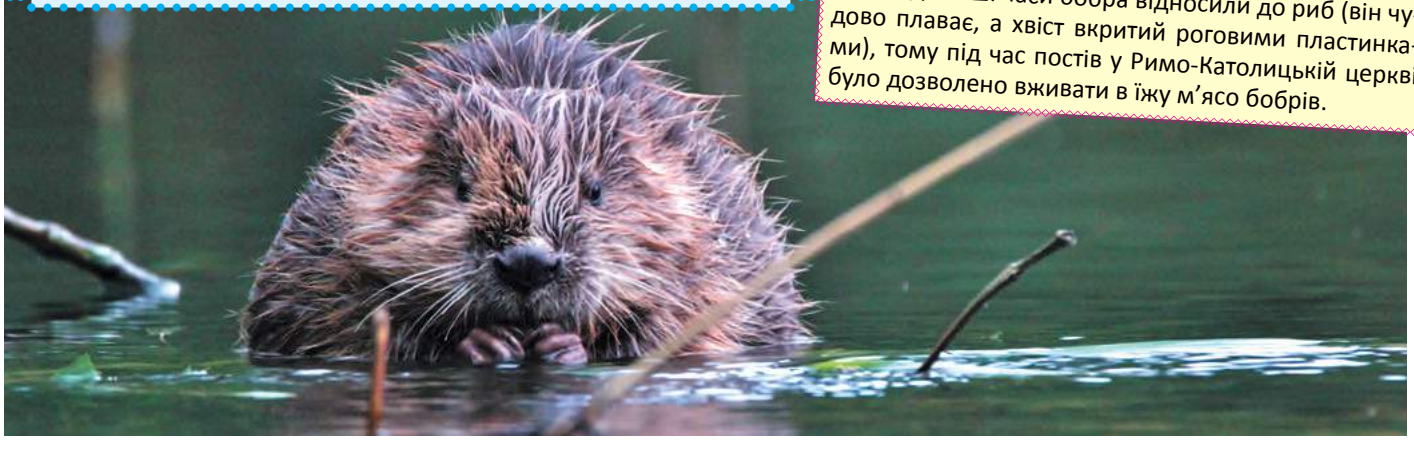

Вид –
Борсук європейський –
Meles meles

Родина — Куничі
Ряд — Хижі
Клас — Ссавці

В Україні борсук населяє всі природні зони, проте його поселення розподілені нерівномірно. Вважається рідкісним у рівнинних степах південних областей.

Борсук виходить із нори на полювання найчастіше тоді, коли настає темрява. У нього не дуже добрий зір, тому під час пошуків їжі він покладається в основному на свій чутливий нюх і чуткий слух. Зазвичай борсуки живуть сім'ями. Число особин у сімейній групі залежить від того, яка є кількість їжі на даній території. Іноді околиці населяють декілька таких груп борсуків.

Сімейство живе в одному підземному містечку. Главою сімейства є самець-ватажок, який відганяє чужих борсуків, коли ті підходять до нори занадто близько. Члени сімейства відрізняють один одного по запаху, який виділяється пахучими залозами. У пошуках їжі борсуки заходять дуже далеко, при цьому вони завжди користуються одними й тими ж самими стежками. Якщо на території є достатньо їжі, то радіус пошуку їжі борсуків становить близько двох кілометрів. Під час шлюбного періоду самці в пошуках самки можуть долати достатньо великі відстані.

Людина це єдина істота, що складає небезпеку для борсука. Заради його коштовного хутра, що використовується при виробництві пензлів, цих тварин убивали, на них ставили сільця й влаштовували навіть полювання з собаками. Тепер найбільше борсуків гине на дорогах під колесами автомобілів. Інших же убивають, тому що й до сьогодні їх вважають розповсюджувачами сказу.

Що їсть?

Борсук майже всеїдний він їсть також і дрібних ссавців: кроликів, кротів і пацюків, особливо їхніх дитинчат, а також комах, равликів і жаб. Різне коріння, рослини й фрукти теж є важливим доповненням його меню. Незважаючи на те, що борсук є досить сильною твариною, його улюблена їжа це звичайні дощові черв'яки. Розшукуючи цих хробаків, у вологі осінні ночі він здійснює десятигодинні переходи.

Найлегше всього спостерігати за цими тваринами влітку, коли, перед заходом сонця, вони виходять зі своїх нір у пошуках їжі. Слід звернути увагу на виразні стежки й сліди борсуків, а також на свіжовикопану землю поблизу входів у нору. Щоб це помітити, не пізніше, ніж за годину до заходу сонця, потрібно влаштувати місце неподалік нори з підвітряного боку, найкраще на низьких гілках дерев, розташованих над входом у нору. Якщо борсук не відчує ніяких підозрілих запахів, тоді він вийде зі своєї нори.

Розмноження

Шлюбний період у борсуків триває з лютого по жовтень. Пік шлюбного періоду припадає на вересень. У цей час вони найчастіше паруються. Перша стадія вагітності латентна, тому незважаючи на те, що яйцеклітина знаходиться в матці вже у вересні, дитинчата народжуються в лютому наступного року. На світ з'являється від 1 до 4 дитинчат. Пологи відбуваються в спеціально приготовленій для цього дитячій кімнаті. Тут дитинчата залишаються протягом восьми тижнів. Після двох місяців виходять з матір'ю із нори в пошуках їжі, але годуватися молоком перестануть тільки в чотири місяці.

ЧИ ТОБІ ВІДОМО, ЩО...

– Четверта частина борсуків гине раніше, ніж вперше покине нору, і тільки третина з тих, що залишилися, виживає в перші три роки життя.

– Щелепи борсука влаштовані так, що їх не можна вивернути, не зламавши черепа.

– У борсука досить сильна і гнучка мордочка, нею він риє землю.

– Іноді борсуки живуть в одній норі з кроликами, але частіше з лисицями.

– Борсук, коли приносить свіжий матеріал для гнізда, тримає його між передніми лапками й підборіддям, задкуючи до нори.

– Відомі борсукові нори, у яких живе до 15 особин.

Вид – Вечірниця руда – Nyctalus noctula

Родина — Лиликові
Ряд — Рукокрилі
Клас — Ссавці

Широко поширена в Україні. Має довжину 8 см та розмах крил 35 см, що робить її одним з найбільших видів вечірниць Західної та Центральної Європи. Вечірниця з довгими вузькими крилами. Руду вечірницю легко впізнати по сильному, швидкому й легкому польоту, висота якого залежить від характеру місцевості й місця скупчення комах. У лісі вечірниця літає зазвичай на висоті 3–4 метри, а на відкритих місцях – 30–50 метрів над землею.

Для поселення руда вечірниця вибирає рідколісся, узлісся, галявини, уникає хащ. У великих містах руду вечірницю можна зустріти тільки на околицях або в парковій зоні подалі від людей, у місцях, де є дуплясті дерева. Вона досить рано вилітає на полювання: навесні – до заходу сонця, а влітку – на заході. Дуже вправно вміє позбутися майже всіх нападів ворогів, часто навіть спритний підсоколик, який вміє ловити навіть ластівок, не в змозі наздогнати вечірницю. З усіх кажанів її можна назвати найверткішою. Воліє селитися в невеликих гаях, може пролітати на відстань до 20 км від місця сну. Удень зазвичай ховається в дуплах або інших укриттях. Виявити заселені дупла дуже легко, тому що гучні компанії вечірниці видають своєрідне «циркання». Однак, почувши шум неподалік дупла, вони відразу перестають вовтузитися й затихають. Нерідко вечірниці селяться з іншими рукокрилими, найчастіше з нетопирями. Узимку руда вечірниця впадає у сплячку, як і решта кажанів помірних широт. Зазвичай для цього дупла занадто холодні, тому тварина шукає штучні споруди, такі, як горища. Часто місця сплячки знаходяться у сотнях кілометрів від районів мешкання улітку.

Хоча ця вечірниця знаходиться під відносною загрозою, вона більш поширена й чисельна, ніж решта європейських кажанів, багато в чому завдяки здатності мешкати у містах. Від 2009 року вид включено до Червоної книги України. Охороняється згідно Бернської конвенції як об’єкт під особливою охороною.

Розмноження

Самка народжує двох дитинчат на рік, статева зрілість наступає на другому році життя. Виводкові зграї рудої вечірниці, зазвичай, бувають невеликого розміру, близько 20–40 особин. У дитинчат від народження є загнуті молочні зуби, якими вони чіпляються до шкіри матері. У перші дні мати літає на полювання із дитинчатами. Пізніше самки залишають їх в укритті разом із декількома дорослими. Повертаючись, вони за голосом впізнають свого малюка серед тисяч інших.

Що їсть?

Руда вечірниця ловить поживу винятково на льоту. Навесні вона полює на хрущів, поїдаючи їх на льоту з характерним м'ясоїдним тріском. Зазвичай харчується жуками, міллю, крилатими мурахами, інколи нападає на дрібних птахів. Місця перебування рудої вечірниці легко виявити за залишками, що скупчуються на лісових доріжках, травневих хрущів з виїденим черевцем, тому її вважають одним із найкорисніших наших ссавців.

ЧИ ТОБІ ВІДОМО, ЩО...

– Тривалий політ великої нічниці можливий завдяки сильному серцю, яке втричі більше за серце звичайної миші тієї ж самої маси.

– Під час полювання велика нічниця зазвичай віддаляється від місця ночівлі на відстань до п'ятнадцяти кілометрів. Протягом ночі вона нерідко обстежує територію площею близько 700 км2.

– Вечірниця у середньому з'їдає за ніч 3 тисячі комах.

В Україні здебільшого водиться в річках Полісся та Лісостепу. Зрідка трапляється і в степовій зоні. Раніше на видру полювали заради цінного хутра. У більшості країн видри з 60-х років XX ст. перебувають під охороною. Однією з головних причин, чому у наші дні є така невелика кількість видр тому, що вони досить повільно розмножуються. Крім того, на чисельність їхньої популяції впливає рибальство й популярність мотоводного виду спорту. Полюють вони у воді, а в пошуках їжі здатні по суші здолати великі відстані між різними водоймами. Видри часто потрапляють у пастки, поставлені на інших тварин.

Вид – Видра річкова – Lutra lutra

Родина — Куничі
Ряд — Хижі
Клас — Ссавці

Місце проживання видри зазвичай охоплює велику територію це є причиною того, що вона тримається поодинці. У її нічні звички входить обхід власних володінь і позначення межі екскрементами. У такий спосіб інші видри попереджаються про те, що ця територія заселена.

Видра може розмножуватися протягом цілого року. На території самця мешкають дві, а то й більше самиць. Коли у самиці починається гін, самець залишається з нею і парується багато разів упродовж декількох днів. Молоді видри вчаться плавати у віці 12 тижнів, коли у них з'являється перше водонепроникне хутро. Спочатку вони полюють за всіма об'єктами, що рухаються, але згодом навчаються відрізняти справжню здобич від неїстівної.

На території проживання видри можна помітити такі сліди: відбитки її лап, що нагадують собачі, але їх легко відрізнити у собаки чотири пальці, а у видри п'ять. Інші сліди видри це екскременти, які вона залишає на корінні дерев, і, нарешті, у місцях, де видра з'їдає здобич, часом залишаються скелети риб. Ці та інші сліди видають місця знаходження видри. Саме звірятко побачити не так просто, оскільки воно лякливе і намагається не підпускати до себе людей. Занесена до Червоної книги України.

Що їсть?

Основу харчування видри становить риба. Вона не занадто вередлива і задовольняється тією здобиччю, яка їй є найбільш доступною. Її улюблені ласощі це вугрі. Видра не гребує раками й комахами, що живуть у воді, а також птахами, жабами, і, якщо їй пощастить, навіть молодими зайченятами.

Розмноження

Дитинчата, зазвичай двоє-четверо, з'являються на світ в підземній норі, яка розташована неподалік води. Нора може знаходитись під корінням дерева, що росте у воді. Упродовж шести тижнів дитинчата слабкі й харчуються тільки молоком матері. Самець не бере участі у вигодовуванні дитинчат самиця проганяє його одразу ж після їхньої появи на світ. У віці восьми-дев'яти місяців молоді видри на якийсь час віддаляються від матері. І хоча 12-місячні видри вже можуть бути самостійними, вони впродовж ще декількох місяців залишаються разом з матір'ю.

ЧИ ТОБІ ВІДОМО, ЩО...

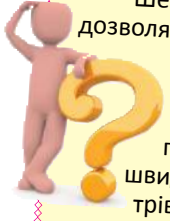

– Шерсть видри вкрита жировим шаром, що не дозволяє їй намокнути.

– Новонароджена видра важить приблизно 60 г, а її довжина – 12 см.

– Видра здатна, затримавши подих, пропливти під водою близько 400 м зі швидкістю, що часом досягає 11–14 кілометрів на годину.

– Взимку, коли випадає сніг, видра спускається із крутого схилу, притискаючи лапи до тіла й, з'їжджаючи вниз прямо на череві, як на санках, залишає після себе слід у вигляді жолоба.

– Доросла видра повинна з'їдати в день таку кількість їжі, що дорівнювала б 20 відсоткам маси її тіла тобто приблизно 2,5 кілограми.

– У розпорядженні самця видри повинен бути відрізок річки довжиною не менш 16 км.

Вид – Вовк – Canis lupus

Родина — Вовчі
Ряд — Хижі
Клас — Ссавці

Вовк – один із найбільших хижаків, що живуть в Україні. Вони тримаються сімейними зграями. Пари утворюють на все життя. Вовки тримаються в межах прилеглого до лігва району. Кожна сім'я мешкає на своїй ділянці. Межі своєї території вони мітять за допомогою сечових краплень або випорожнювань. Вовки влаштовують лігва під вивернутим корінням дерев, серед бурелому. На великих тварин вони полюють усією зграєю. При цьому вовки практикують розділення обов'язків: одні біжать по п'ятах жертви, а інші напереріз або неквапом підбігають, а потім змінюють своїх товаришів, що переслідують здобич. Ці хижаки активні в нічний час. Про свою присутність вовки нерідко дають знати гучним завиванням.

Вовчихи досягають статевої зрілості зазвичай на другому році життя, а самці тільки у віці трьох років. Гін у вовків буває взимку. В залежності від регіону проживання, він може тривати з грудня по березень. За нагоди вовки не гидують і мертвечиною. У південних частинах ареалу вовки харчуються також рослинною їжею ягодами, фруктами та грибами. Голодний вовк здатний з'їсти до 10 кг м'яса.

Люди завжди боялися вовків. Жодна інша тварина не зазнавала такого переслідування з їхнього боку, як вовк. Від повного вимирання цю тварину врятували кмітливість і здатність пристосовуватися до різних умов життя. Учені вважають, що вовки як санітари – корисні тварини і їх не можна бездумно знищувати.

Що їсть?

Вовк це типовий хижак, їжу цей звір добуває самостійно, активно розшукуючи і переслідуючи жертву. Основу його живлення складають копитні тварини. У тундрі це північні олені, у лісах олені, дикі кабани, а в степовій і пустельній зоні домашні тварини й антилопи. Вовки також полюють на зайців, мишоподібних гризунів (полівок, лемінгів), ховрахів. У літній час вони руйнують пташині гнізда, поїдаючи яйця і пташенят птахів, що гніздуються на землі (водоплавних, тетерукових). Іноді здобиччю вовків стають лисиці і єнотовидні собаки, а часом і домашні собаки.

Розмноження

Вагітність у вовків триває від 62 до 75 діб. У середньому самка приводить від 4 до 7 вовченят. Дитинчата з'являються на світ навесні. Вони сліпі, їхні вушні отвори закриті. Вовченята вкриті рідкою бурою шерсткою. Очі в них розплющуються приблизно через 9–15 днів після народження. З лігва вовченята вперше виходять у тритижневому віці. Самка протягом 1,5 місяця годує вовченят молоком, але вже в цей час батьки годують їх також і напівперетравленим м'ясом, що його відригує самець. Весь час протягом вигодовування дитинчат батько приносить самці і вовченятам їжу. Потім батьки навчають щенят полювати. Попри турботу батьків, смертність вовченят є дуже високою.

ЧИ ТОБІ ВІДОМО, ЩО...

– Вовки дуже обережні тварини і намагаються уникати зустрічей з людиною. На людину нападають тварини, хворі на сказ.

– Цілий день вовки бігають риссю зі швидкість до 8 км/год. Під час небезпеки швидкість їх пересування може складати і 60 км/год, а при полюванні, як правило, 30 км/год.

– Тиск вовчої пащі становить 300 кілограмів на один квадратний сантиметр. У великих собак цей показник у два рази менше.

– При хороших погодних умовах вовки можуть чути звуки в лісі на відстані 9 кілометрів, а на відкритій місцевості – 16 кілометрів.

– Розпізнати вожака зграї можна за гарним пухнастим хвостом, завдовжки до 50 см. У вожака зграї він піднятий догори, а в решти вовків – опущений.

Вид – Заєць-біляк – Lepus timidus

Родина — Зайцеві
Ряд — Зайцеподібні
Клас — Ссавці

В Україні до останнього часу вважався зниклим, або спорадично проникаючим з території Росії та Білорусі. Зараз достовірно відмічений в північних районах Сумщини, Чернігівщини та Житомирщини.

Під час шлюбного періоду самці по відношенню один до одного стають дуже агресивними. Майже увесь час вони нападають один на одного і затівають бійки. Самці б'ються через самок. Зайці-біляки більшу частину життя проводять наодинці. Заєць-біляк, як і багато інших рослиноїдних тварин, стає здобиччю хижих звірів. До його основних ворогів належать такі хижаки, як вовк, рись, пугач та беркут. Отож, немає нічого дивного в тому, що зайця-біляка природа обдарувала добре розвиненим захисним забарвленням, великою рухливістю і вмінням швидко бігати. Взимку, коли все вкрито білим снігом, шерсть біляка стає повністю білою, і лише кінчики його вух залишаються чорними, тому звірок на снігу та льоду практично непомітний. Навесні колір шерсті зайця-біляка знову міняється (в залежності від температури) на темний, чорнувато-бурий або коричнево-рудий. Такими змінами керує температура й тривалість світлового дня. Цим тваринам просто необхідно пристосовуватися й зливатися з навколишнім оточенням. Для зайця-біляка також важливими є добрий зір, нюх і швидкість. Очі зайця розташовані досить високо з боків голови, що забезпечує йому дуже широке поле зору. Заєць-біляк одночасно оглядає велику площу простору. Помітивши ворога, він спочатку застигає на місці в надії, що той його не помітить. Побачивши, що його виявили, заєць-біляк рятується втечею. У снігу заєць риє тунелі, ховаючись від хижаків і морозу. Занесений до Червоної книги України.

Що їсть?

Заєць-біляк харчується переважно травою, низькими чагарниками та різними багаторічними травами. У своєму притулку він залишається до настання сутінків і тільки тоді вирушає на пошуки їжі. Ділянка зайця-біляка складає приблизно від 1 до 3 км. Влітку заєць поїдає різноманітні трав'янисті рослини, віддаючи перевагу бобам та охоче їсть хвощі. Взимку в більшості районів трав'яниста рослинність стає недоступною. Основна їжа в цей сезон дрібні гілки й кора дерев та чагарників. Особливу перевагу заєць-біляк віддає березам, вербам, осикам та ліщині.

Розмноження

На більшій території ареалу спаровування відбувається на початку весни. Зайченята народжуються через 50 днів після спаровування. Вагітність у зайця-біляка триваліша, ніж у інших видів зайців. Зайченята народжуються зрячі та вкриті густою шерсткою. Вже з першого дня появи на світ вони здатні бігати. Малюки ростуть швидко. З першого тижня життя вони починають їсти траву. Самка годує зайченят молоком один раз на день. Увесь виводок тримається поряд з матір'ю, не розбігаючись. Іноді зайчиха намагається відвести від малюків ворога, прикидаючись пораненою.

ЧИ ТОБІ ВІДОМО, ЩО...

– Рятуючись від ворога, заєць може бігати зі швидкістю 60 км/год.

– Коли зайці втікають від лисиці або собаки, вони іноді роблять великий стрибок убік. Хижак у таких місцях нерідко втрачає слід, а поки відшукає знову, заєць опиняється вже далеко.

– Зайченята, на відміну від кроленят, народжуються зрячими, покритими шерстю і вже з першого дня можуть бігати. А через тиждень починають їсти травичку.

Вид – Заєць сірий – Lepus europaeus

Родина — Зайцеві
Ряд — Зайцеподібні
Клас — Ссавці

З настанням весни можна спостерігати зайців-русаків, які ганяються один за одним по полях або на пасовищах, перекидаються і боксують. Ці шалені гонки зайців їхні шлюбні ігри перед спаровуванням.

Дитинчата з'являються на світ покриті шерстю, зрячі, їхня маса становить близько 100 г. Вже в двотижневому віці вони досягають маси 300-400 г. Статевозрілими зайченята стають уже наступного року. Чисельність цих зайців міняється через такі причини: серед них поширений кокцидіоз, до якого схильні особини у віці від 5 тижнів до 5 місяців; вони часто страждають від несприятливих погодних умов. Особливо згубні для них нестійка весна і багатосніжні, хуртовинні зими, які позбавляють їх корму.

Влітку хутро зайця сірого кольору, жовто-руде з боків і бурувате на спині, а на зиму воно біліє з боків. Заєць-русак живе в місцевостях, покритих негустим лісом. Він любить відкриті місця і селиться зазвичай там, де є зарості бур'яну, густої трави. Тому здебільшого зайця-русака можна зустріти в полі, на лугу або пасовищі. Пересувається, як правило, стрибками, викидаючи вперед задні лапи далі, ніж передні, причому на ґрунті утворюється характерна для заячих слідів конфігурація: сліди передніх ніг знаходяться позаду задніх, і всередині, між слідами задніх. Непогано плаває і здатен пересуватися по нахилених деревах.

Вдень заєць-русак відпочиває в неглибокій ямці, розташованій в добре укритому місці. Завдяки своєму забарвленню він чудово маскується. Чим-небудь стривожений, русак нерухомо сидить, притиснувши вуха до тіла. Якщо ворог підійде дуже близько, заєць вискакує з укриття і тікає. На короткій відстані русак здатний розвивати швидкість бігу до 60 км/год. Втікаючи, заєць-русак може обдурити переслідувача, майстерно заплутуючи сліди і швидко змінюючи напрям бігу.

Що їсть?

На пошуки їжі заєць-русак зазвичай вирушає в сутінках. Він нахиляється до землі, вуха притискаючи до спини. Пересувається заєць-русак повільно, не стрибає, прагнучи залишитися непомітним. Травна система русака пристосована до перетравлювання великої кількості рослинного корму. Основу літнього раціону зайця-русака складають різноманітні трав'янисті рослини, а перевагу він віддає бобам і злаковим. Живлення цими рослинами зберігається і взимку, якщо на це йому дозволяє глибина снігу. У зимовий час, коли розкопати рослини, що знаходяться під товстим шаром снігу, дуже важко, русак переходить на живлення деревною і чагарниковою рослинністю. Він охоче їсть пагони й кору верби, в'яза, клена, а також яблунь і груш, чим він завдає шкоди садкам.

Розмноження

Розмножується заєць-русак у звичному для нього середовищі проживання. У затишному місці він викопує лише невелику ямку. Час гону в русака починається в середині березня і триває до середини вересня. Приблизно третина всіх самок дають по чотири виводки на рік. За рік одна самка в середньому приносить 9–11 зайченят. Вагітність у самок зайця-русака триває 45–50 діб.

ЧИ ТОБІ ВІДОМО, ЩО...

– Поранений заєць пронизливо кричить. Наслідуючи цим звукам, мисливці намагаються принадити лисиць. У разі небезпеки заєць також голосно скрегоче зубами.

– Іноді зайці з'їдають полівок і навіть дитинчат свого виду.

– Зуби у зайців ростуть все життя. Вони стираються, коли зайці гризуть їжу, але рости ніколи не припиняють.

Вид – Кабан дикий – Sus scrofa

Родина — Свиневі
Ряд — Парнокопитні
Клас — Ссавці

Дикий кабан віддає перевагу листяним і змішаним лісам поблизу полів і боліт. Завдяки своїй густій щетині він пробирається в густі зарослі, яких інші тварини уникають.

Тримаються вони стадами. Кожне стадо займає територію площею приблизно 20 км^2. Самки тримаються спільними стадами разом з поросятами з декількох приплодів. На чолі стада стоїть найбільш досвідчена самка. Всі члени групи разом виходять годуватися, ходять на водопій і відпочивають. Іноді великі стада, що складаються з матерів і дочок, діляться на менші групи, які, проте, часто зустрічаються в одних і тих самих місцях.

Самці, що підросли, об'єднуються в «холостяцькі» стада, в яких перебувають аж поки не досягнуть статевої зрілості. Пізніше ці гурти розпадаються, і самці тримаються поодинці. З самками і їхніми дитинчатами вони зустрічаються в період розмноження лише на короткий час. Після спаровування повертаються до одиночного способу життя. Особливе місце в житті диких кабанів займає ритуал прийняття ванн, тому він зберігся навіть у домашньої свині. Купаючись, кабани позбавляються від різних паразитів. Самки кабана, що звуться свиноматками, значно дрібніші за самців (сікачів-одинаків), ікла в них також менші. Кабани стають особливо агресивними, коли в них появляється на світ потомство.

Дикий кабан досягає статевої зрілості приблизно у віці 18 місяців. Молоді самці починають розмножуватися з чотирьох років. Під час гону самці, які поза цим періодом живуть поодинці, об'єднуються у великі стада і ведуть боротьбу за право бути на чолі з метою завоювання прихильності самок. Під час гонних боїв самець завдає супротивникові ударів іклами по лопатках і шиї. Хоча шкіра кабанів є досить товстою, а на плечах вони мають спеціальний хрящовий щит, часто ці звірі калічать один одного.

Розмноження

Вагітність триває 120 діб. Дитинчата зазвичай з'являються на світ рано навесні. Перед пологами самка влаштовує лігво, в якому народжуються поросята. В одному приплоді може бути до 12 дитинчат. Вони залишаються в лігві близько 10 днів. Самка, яка перебуває з поросятами, є дуже агресивною, і нападає на кожного, хто посміє до них наблизитися. Покинувши лігво, свиноматка з поросятами знову приєднується до стада.

Що їсть?

Дикий кабан, як і домашня свиня, живиться здебільшого рослинною їжею, але можна стверджувати, що він є всеїдним: поїдає жолуді, горішки буків, траву, листя, фрукти і коренеплоди, а також личинки комах, жаб і дрібних гризунів. Водночас, вепри завдають великої шкоди сільськогосподарським угіддям. Все стадо йде годуватися разом, найчастіше рано вранці або з настанням сутінків. Іклами кабани розривають м'який лісовий або болотяний грунт, шукаючи коріння і коренеплодів.

ЧИ ТОБІ ВІДОМО, ЩО...

– У кожного поросяти на тілі матері є свій сосок, з якого воно смокче молоко. Новонароджені першими намагаються дістатися до сосків, розташованих ближче до голови самки, тобто в найзручнішому місці. Мати приділяє їм більше уваги, і вони знаходяться на безпечній відстані від її копит.

– Хвіст дикого кабана є довшим, ніж у домашньої свині, звисає він донизу. Тварина з його допомогою відганяє надокучливих комах.

– Поросята на спині і з боків тіла мають смужки. Таке забарвлення вони втрачають у віці шести місяців. Через рік у них виростає постійна чорно-бура щетина.

– Кабан чудовий плавець, який може здолати значну відстань.

Вид – Козуля європейська – Capreolus capreolus

Родина — Оленеві
Ряд — Парнокопитні
Клас — Ссавці

Козуля це маленький родич оленя з красивою статурою, симпатичною мордочкою і довгими вухами. Більшу частину року козулі тримаються поодинці або маленькими групками. Під час шлюбних ігор самець виконує заведений ритуал, переслідуючи самку, що бігає по колу.

На ногах між копитами самки козулі мають особливі залози, які в липні і серпні місяцях починають виділяти пахучий секрет, що інформує самців про готовність самок до спаровування. Самці вже з весни починають охороняти свої території від посягання суперників і намагаються привернути до себе самок, які не мають потомства. Самець мітить межі своєї території сечею. Оскільки пахучі мітки помічають всі представники виду, між самцями нерідко відбуваються змагання за першість, які супроводжуються бійками. Суперники йдуть на зближення зі схиленими головами і накидаються один на одного, виставивши вперед роги. В учасників поєдинків на тілі залишаються важкі рани. Потім самець покидає свої володіння і вирушає на пошуки пахучих відміток, залишених самкою. Самець йде по сліду, і, побачивши самку, починає її переслідувати. Під час коротких перепочинків самець неголосно сопе, «чуфиркає». Після спаровування самець декілька днів проводить поряд з самкою.

Козулі тримаються поодинці або групами до десяти тварин. Вони найбільш активні рано вранці і в сутінках в таку пору їх можна спостерігати не тільки в листяних і змішаних лісах і на узліссях, але і на полях, болотах, вересових галявинах і у хвойних лісах. При щонайменшій небезпеці козуля піднімає голову і уважно вдивляється, звідки лунають підозрілі звуки, при цьому її вуха повертаються саме в той бік. Роги мають тільки самці козулі. Характерні роги з трьома відростками з'являються на другому році життя самців. Проте тільки на третьому році життя тварини вони досягають повного розвитку. Молоді роги мають м'яку бархатисту шкіру, пронизану густою мережею кровоносних судин. Навесні роги костеніють, і самець прагне очистити їх від шкіри, тручи ними об стовбури і гілки дерев. На території України популяції козуль є відносно осілими і лише змінюють пасовища. Взимку вони вибирають менш засніжені ділянки, на яких є більше чагарників з молодими кущами.

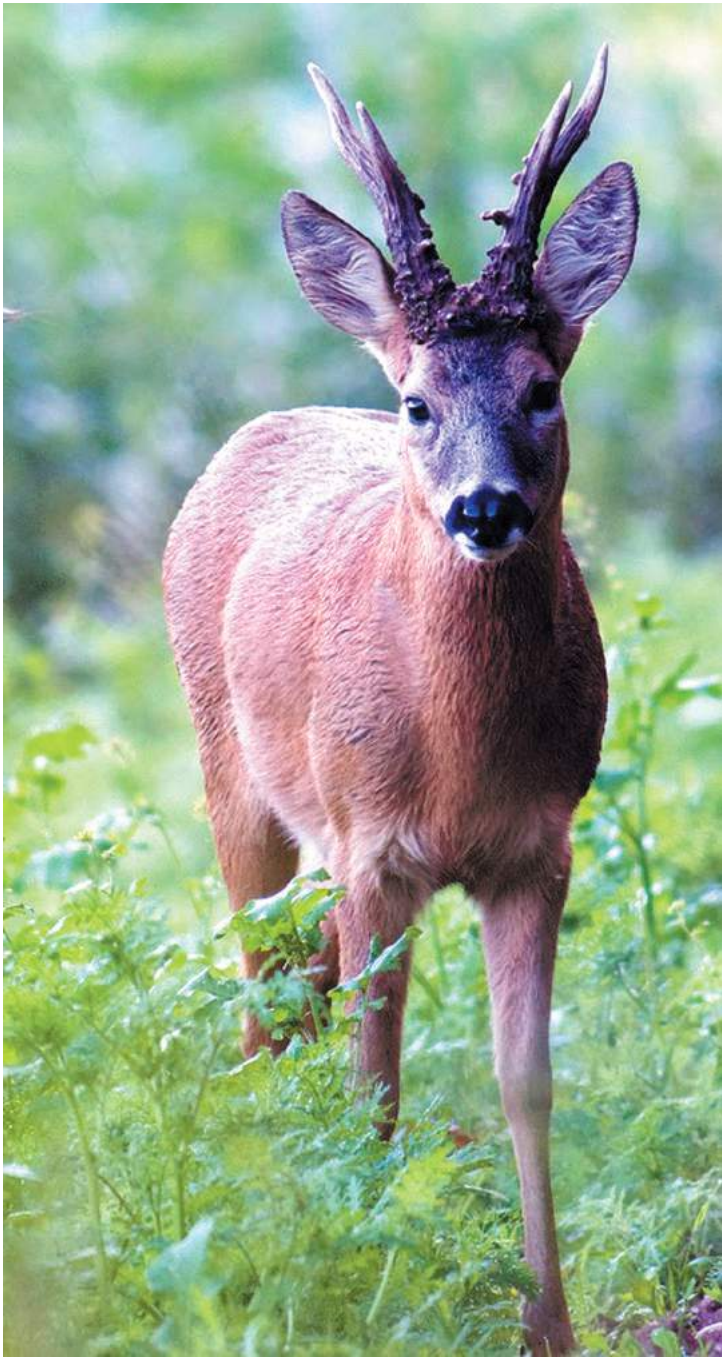

Що їсть?

Вона охоче поїдає траву, молоді бруньки на деревах і листя. Восени, коли трави стає менше, козуля їсть більше горіхів та інших лісових плодів (жолудів, каштанів, лохини, обліпихи). Крім того, до її зимового меню входять жолуді, а також вирощені на полях коренеплоди аж поки навесні на землі не завидніє перша молода травичка. Під час лютих морозів козуля обгризає з дерев молоді гілки.

Розмноження

Вагітність триває 9 місяців, однак із цього строку 4–4,5 місяці ембріон не розвивається. Це єдиний вид серед парнокопитних, у якого вагітність має латентний період. Звичайно самиці приносять 2 телят, рідко 1 або 3 в травні-червні. Телята тиждень залишаються там, де народились, зачаївшись у траві. Через 7–8 днів вони починають ходити за матір'ю. Самка годує телят 2–3 місяці.

ЧИ ТОБІ ВІДОМО, ЩО...

– Козуля часто стає здобиччю рисі. Хижачка, що вбила козулю, приступає до трапези, спочатку відокремивши голову від тулуба туші. Основний ворог козуль це вовк.

– Останні козулі на території Англії і Уельсу були вбиті мисливцями в 1730 році. У 90-х роках XVIII століття сюди були привезені тварини з Шотландії, які незабаром розмножилися і поклали початок новій популяції.

– Хвіст в козулі менше 2 сантиметрів, біла шерсть під ним служить сигналом небезпеки. Піднявши його, козуля дає знак, який видно тваринам, що знаходяться позаду неї.

Вид – Кріт європейський – Talpa europaea

Родина — Кротові
Ряд — Комахоїдні
Клас — Ссавці

Європейські кроти часто поселяються на лугах і пасовищах, їх можна зустріти у долинах. Кроти є активними як у світлу, так і в темну пору доби. У пошуках їжі вони без упину риють підземні тунелі. Ходи кротів можна знайти на різній глибині: біля самої поверхні землі і на глибині 70 см. Риючи коридор неподалік від земної поверхні, кріт викидає землю назовні так утворюються кротовини. Кротовини вказують напрям підземної дороги. Тунелі, вириті кротами, можуть досягати 150 м завдовжки, проте в середньому їхня довжина не перевищує 40–50 м. Молоді недосвідчені кроти, що селяться в непридатних для спорудження нір місцях, нерідко гинуть під час дощів, що заливають їхні нори. Кріт будує гніздо на глибині 30-50 см. Після кожних чотирьох годин інтенсивного полювання тварина спить протягом чотирьох-п'яти годин. Добовий ритм активності крота визначається швидкістю перетравлювання їжі. Кроти територіальні тварини. Нерідко володіння декількох кротів перекриваються. Тварини уникають зустрічей одна з одною.

Нюх у крота розвинений дуже добре, не менш добре розвинений і слух, тому корм і воду він відчуває на порівняно великій відстані. У темних підземних коридорах зір кротові практично не потрібний. Кріт має добре відчуття дотику він відчуває навіть щонайменші коливання землі. Рухливий ніс крота вкритий тисячами дуже чутливих волосків. Європейські кроти уникають кам'янистих, вологих і кислих ґрунтів. Кротовини зазвичай розташовуються в шеренгу одна за одною. Діаметр свіжої кротовини складає до 30 см. Рух ґрунту внаслідок риття кротом нір, коли він виштовхує землю з нори на поверхню, можна побачити, тільки дуже уважно за ним спостерігаючи. Іноді тварина на короткий час з'являється на поверхні. А іноді цілими місяцями крота не помітно він знаходить поживу під землею.

Що їсть?

Основним кормом кротів є дощові черв'яки. А ще урізноманітнюють раціон цих тварин личинки комах і слимаки. Кріт полює під землею, досліджуючи свої тунелі на предмет наявності в них живності. Він є ненажерливою твариною маса щоденної норми їжі становить не менше половини маси тіла самого крота. Перш ніж з'їсти дощового черв'яка, кріт видавлює землю, що знаходиться в його кишечнику.

Розмноження

Шлюбний сезон кротів зазвичай триває з квітня по червень. Самець знаходить самку в її підземному житлі, де і відбувається спаровування. Потім тварини розходяться, і кожна живе своїм життям. Самка приносить один приплід на рік. У кожному приплоді в середньому буває 3–4 дитинчат. Самка готується до появи дитинчат на світ, викопуючи й облаштовуючи окрему гніздову камеру. Малюки народжуються безпорадними і абсолютно голими, проте завдяки материнській опіці і доброму харчуванню вони ростуть дуже швидко.

ЧИ ТОБІ ВІДОМО, ЩО...

– Європейські кроти чудові плавці, проте зазвичай вони уникають вологих місць. Крім того, ці тварини прекрасно лазять по горах.

– Основу живлення європейського крота складають дощові черв'яки. Організм черв'яка на 80 відсотків складається з води, тому кріт може обходитися без води в чистому вигляді.

– У шкірі європейського крота міститься значно більше нервових закінчень, ніж у шкірі інших ссавців. Механізм їх функціонування ще й досі не вивчений.

Вид – Куниця лісова – Martes martes

Родина — Куничі
Ряд — Хижі
Клас — Ссавці

В Україні поширена по всій території, крім південних областей. Лісова куниця населяє величезні простори листяних, хвойних і змішаних лісів. Цей обережний хижак уникає людей. Вона веде нічний та сутінковий спосіб життя. Ці тварини створюють пари тільки на час гону. Лісові куниці не виходять за межі своєї території. Довжина тіла 33–58 см, хвоста – 17–26 см. Хутро куниці красиве і міцне.

Лісові куниці мітять ділянки сечею і виділеннями анальних залоз. Своєю територією, величина якої залежить від кількості їжі (зазвичай куниця займає площу 5–25 км2), тварина пересувається по постійних маршрутах і стежинах. Куниця регулярно навідується в схованки і комори, де нею була захована недоїдена здобич. Більшу частину часу куниця проводить на землі, але, переслідуючи здобич, вправно пересувається і по гілках дерев. Куниця має сильні кінцівки і великі стопи. Кожен її палець закінчується кігтем, що втягується наполовину. За допомогою хвоста вона може легко зберігати рівновагу. Всі ці особливості є необхідними хижакові для успішного полювання як на землі, так і в кронах дерев.

Мисливська тактика тварини будується на повільному, безшумному підкраданні і стрімкій атаці. Якщо куниця відразу не уб’є здобич, то переслідує її в кронах дерев. Вона вправно перестрибує з гілки на гілку, поки не наздожене свою жертву. Куниця нападає на здобич ззаду, стискає її своїми лапами і вгризається в шию. Крупну здобич вона скидає на землю і потім з’їдає, а іноді переносить в інше місце. Залишки їжі куниця ховає під корінням дерев і з’їдає пізніше. Куниця також відзначається тим, що вбиває більше тварин, ніж може з’їсти за один раз.

Лісова куниця є досить поширеною, проте, на відміну від кам’яної куниці, поряд з населеними пунктами на неї можна натрапити вкрай рідко. Спостерігати за куницею можна рано вранці або у сутінках, коли вона вирушає на полювання. Вдень лісова куниця виходить зі свого укриття вкрай рідко, її легко переплутати з кам’яною куницею. Основна відмінність між двома видами різні за кольором плями на грудях: у кам’яної пляма біла і ззаду роздвоюється (називають білодушкою). У лісової куниці пляма жовтувата або оранжева. Ніс у лісової куниці темний, а у кам’яної рожевий.

Що їсть?

Раціон лісової куниці залежить від місця її існування, хоча можна стверджувати, що ця тварина є практично всеїдною. У північних районах під час лютої зими лісова куниця полює на дрібних ссавців і птахів, також не гребує і падаллю. У лісах її здобиччю, окрім різних видів мишей і голубів, стають також і білки. Восени в багатьох районах основну частину раціону лісової куниці складають плоди і ягоди. Щоб дістатися до личинок, лісова куниця відшукує і розкопує гнізда комах. Лісова куниця прекрасно плигає по деревах, але часто полює і на землі.

Розмноження

Для них властивим є тривалий латентний період розвитку ембріона, власне ж сам розвиток триває 27–28 днів. Завдяки цьому дитинчата народжуються тільки навесні, коли мати зможе забезпечити їх їжею. Самка влаштовує гніздо в дуплі дерева. Вона вистилає його листям і мохом. У куниці народжується 2–8 дитинчат. Малюки прозрівають тільки на п'ятому тижні. Новонароджені вкриті світлою ніжною шерстю. Через місяць за кольором хутра вони не відрізняються від своїх батьків. Перші 6–8 тижнів мати годує малюків молоком. Пізніше вона приносить їм м'ясо. Тільки у віці 8–9 тижнів молоді куниці вперше залишають гніздо і виходять назовні. Статевозрілими куниці стають з 3 років.

ЧИ ТОБІ ВІДОМО, ЩО...

– У Стародавній Русі шкурка лісової куниці була грошовою одиницею (одна куна). Для дрібних розрахунків її ділили на шматки. Найдрібнішою розмінною монетою було навіть не вушко, а піввушка, а клаптик із загривка називався гривнею.

– Один з природних ворогів лісової куниці беркут.

– У разі небезпеки лісова куниця видає різкий писк. Під час шлюбного періоду можна почути її пронизливий крик і пирхання, подібне до муркотіння кота.

Вид –
Ласиця мала (Ласка) –
Mustela nivalis

Родина — Куничі
Ряд — Хижі
Клас — Ссавці

Ласка з дивовижною спритністю знищує мишей, полівок, переслідуючи їх навіть у норах і укриттях та при нагоді вбиваючи більше, ніж сама може з'їсти. Райони, в яких є багато мишей, дуже щільно населені ласками. У роки збільшення кількості гризунів відповідно збільшується й кількість ласок. Якщо кількість мишей зменшується, ласки приводять дуже нечисленне потомство. Вони полюють також на водяних полівок, можуть лазити по деревах, де у гніздах відшуковують пташенят або пташині яйця. Ласки полюють зазвичай уночі.

На півночі ареалу ласка значно менш численна, а на півдні, навпаки, ласок значно більше. Розміри територій, що їх займають ласки, залежать від кількості корму. Площа території самця близько 4 гектарів, ділянки самок менші й іноді перекриваються з ділянками самців. Тварини позначають свої території виділеннями пахучих залоз, що знаходяться під хвостом. Самки протягом всього року залишаються на своїй ділянці. Самці навесні під час шлюбного періоду вирушають на пошуки партнерки. Ласки займають нори інших тварин.

Як виглядає?

Ласка це найменший звір із ряду хижих. Зовні вона дуже схожа на горностая, проте є меншою за нього, крім того, хвіст ласки не має чорного кінчика. Спинка ласки має світло-буре забарвлення, а черево біле або жовтувате, хвіст короткий. Взимку на півночі ареалу звір одягається в сніжно-білу шубку. Іноді ласка встає на задні лапки, щоб уважно оглянутися довкола. Ласка не є полохливим звіром і не уникає зустрічей з людиною. Якщо раптом пощастило зустріти її в лісі, треба поводитися тихо і намагатися не робити різких рухів. Якщо ласка помічає людину, вона випускає жертву і ховається. Але варто принишкнути на декілька хвилин, і можна побачити, як вона повертається за здобиччю.

Розмноження

Біологія розмноження ласок вивчена ще недостатньо добре. Відомо, що вагітні самки зустрічаються як влітку, так і взимку. Самці і самки створюють пари тільки у період парування. Вагітність ласки триває від 34 діб до 7–8 тижнів. У приплоді зазвичай може бути від 3 до 10 дитинчат. Самка годує дитинчат молоком протягом 8 тижнів. Уся сім'я тримається разом ще 1–2 тижні. Потім самка відганяє дитинчат.

ЧИ ТОБІ ВІДОМО, ЩО...

– Нору ласки можна знайти по різних залишках здобичі, розкиданих біля входу. Звичайно це лапи і залишки хвостів тварин.

– З пахучих залоз ласки, розташованих під хвостом, виділяється секрет, який пахне так само, як і секрет, що його виділяє тхір.

– Самки ласки такі невеликі, що в минулому їх вважали окремим видом.

Цей хижак поширений на всій території України. Розмір звичайної лисиці до 50 см в холці, до 90 см в довжину, вага – до 10 кг. Хвіст у лисиці досить довгий 30-60 см, пухнастий з білим кінчиком. Руде хутро і пухнастий хвіст роблять цього хижака нарядним. Спина і боки руді, але різних відтінків: від вогняного до сіруватого. У лисиць загострена мордочка, витончений тулуб і порівняно короткі лапи.

Полює лисиця, покладаючись на слух і нюх, переважно вранці і ввечері. Лисиці відмінно бігають, плавають, добре стрибають (на відстань більше 4 метрів, а також «свічкою» вгору). Вночі і в спекотний полудень відпочиває в укритті або в траві. Укриттям може послужити кущ, дупло, розташоване невисоко над землею. Нори лисиці риють на схилах ярів і пагорбів. Нерідко ці тварини займають чужі нори і ускладнюють їх новими ходами. Між періодами розмноження лисиця користується норою, тільки тікаючи від переслідування, вважаючи за краще в «вільний час» спати на землі або на снігу.

Вид – Лисиця – Vulpes vulpes

Родина — Псові
Ряд — Хижі
Клас — Ссавці

Основний ворог лисиці в природі – вовк. Він харчується тими ж тваринами, що і лисиця, і вбиває їх як конкурентів. Там, де вовків багато, лисиці мало розмножуються. Тривалий час лисиць вбивали люди, так як вони переносять сказ. Крім того, красиве лисяче хутро йшло на пошиття шуб і шапок. Проте в даний час чисельність звичайної лисиці не викликає побоювань. Для профілактики захворювань на сказ домашніх і диких тварин вакцинують. А для отримання хутра в неволі розводять лисиць різних порід.

Лисиці не пережовують їжу. Вони рвуть здобич і шматками ковтають її. Вся справа в тому, що лисиці мають специфічний склад шлункового соку, який негайно розщеплює навіть найскладніші і жорсткі шматки їжі. Саме тому – лисиця довгий час може обходитися без їжі – в шлунку завжди є залишки після останньої трапези. Хвіст для лисиці дуже важливий орган. Під час бігу він допомагає їй тримати рівновагу, а взимку служить додатковим захистом від холоду.

Що їсть?

Лисиця харчується як тваринною, так і рослинною їжею (ягоди, фрукти). Основний раціон складають мишоподібні гризуни. Цей хижак їсть їжаків і жуків, зайців і маленьких косуль, ловить рибу, добуває пташині яйця, при нагоді здатний напасти і на птицю. Не гребує лисиця і мертвими тваринами.

Розмноження

Лисиці – напрочуд турботливі батьки. І мати, і батько беруть участь у вихованні малюків, грають з ними. Годує дитинчат в основному самка, однак самець приносить їжу осиротілим лисенятам. Гін у цих хижаків починається в лютому. Вагітність триває більше 50 днів, потім на світ з'являються 4–6 лисенят, бувають випадки, коли потомство складається із 10–13 дитинчат. Лисиці часто змінюють своє місцезнаходження, якщо щось здається їм підозрілим. У період вагітності лисиця шукає підходящу нору, і якщо не знаходить, то риє її сама. Очі у лисенят відкриваються через тиждень. Молоком лисенята харчуються лише півтора місяці.

ЧИ ТОБІ ВІДОМО, ЩО...

– Лисиця може почути і відчути мишу під шаром снігу товщиною в метр.

– У дикій природі лисиці живуть близько 6–8 років, а в неволі можуть прожити від 20 до 25 років.

– Лисиця може вимовляти близько сорока різних звуків.

– Лисиця завжди полює одна, в день їй потрібно 1 кг м'яса.

– Максимальна швидкість, з якою може лисиця бігти 50 км/год.

Вид – Лось європейський – Alces alces

Родина — Оленеві
Ряд — Парнокопитні
Клас — Ссавці

Найбільший представник родини оленевих. Самці досягають 600 кг. Дуже сильні тварини. Можуть легко перескакувати 4-метрову канаву і 2-метрову огорожу. Полюбляють оселятися біля річок і озер, у болотистій місцевості. Прекрасно плавають. Самців прикрашають великі роги. Завдяки своїй силі лось не боїться ні вовка, ні рисі.

Період спаровування у лосів припадає на осінь. Під час гону самці поводяться дуже агресивно: вони ламають рогами молоді дерева й чагарники, голосно стогнуть. Лось залицяється тільки до однієї самки, проте протягом шлюбного періоду може злучатися з декількома. Молоді самці зазвичай поступаються старшим і сильнішим самцям, проте супротивники, чиї сили є рівними, вступають у сутичку і нерідко завдають один одному важких поранень. Лосі зазвичай тримаються поодинці або ж маленькими групами. Навесні та влітку самці й самки перебувають окремо. Самки в цей час живуть зі своїми дитинчатами. Влітку лосі зустрічаються переважно на рівнинах, поблизу озер і боліт. Коли наступають холоди, тварини йдуть на височини й шукають там укриття в лісах.

Високі сніги ускладнюють для лосів як рух, так і пошук кормів. Здебільшого тварини ходять по уторованих стежках і годуються неподалік від доріг. У місцях, де є корм, лосі об'єднуються у великі групи. Мисливці називають такі місця «стійбищами» лосів. Слабкий лось – це потенційна здобич для вовків. Вовки зазвичай нападають на зголоднілих тварин у кінці зими. Процес приручення диких лосів дуже простий. Лосеня звикає до людини, яка його годує, на усе життя. Відомий випадок, коли на вільному випасі в тайзі загубилася однорічна лосиця. Через два роки вона зустрілася у тайзі зі своїм годувальником. Почувши його голос, вона побігла до нього, стала обнюхувати обличчя, руки й тикатися мордою в кишеню, з якої діставала колись ласощі. Лосиця пройшла за людиною близько 10 км до лосеферми і залишилася там жити.

Що їсть?

Лосі є активними як у світлий, так і в темний час доби, але особливо рано вранці та у вечірніх сутінках. Лосі це рослиноїдні тварини. Вони годуються головним чином листям та гілками верби, берези й осики, полюбляють молоду хвою. Влітку лосі віддають перевагу випаленим ділянкам і лісосікам. У цих місцях вони знаходять свої улюблені ласощі зніт вузьколистий (іван-чай). У теплу пору року лосі харчуються також водними рослинами. Нерідко можна спостерігати, як лось під час годування стоїть по саму шию у воді. Щоб дістатися до улюблених стебел і коріння, тварині приходиться занурювати голову у воду. Взимку озера й болота замерзають, і тоді лосі змушені задовольнятися пагонами листяних і хвойних порід, трав'янистими рослинами та кущами ягід.

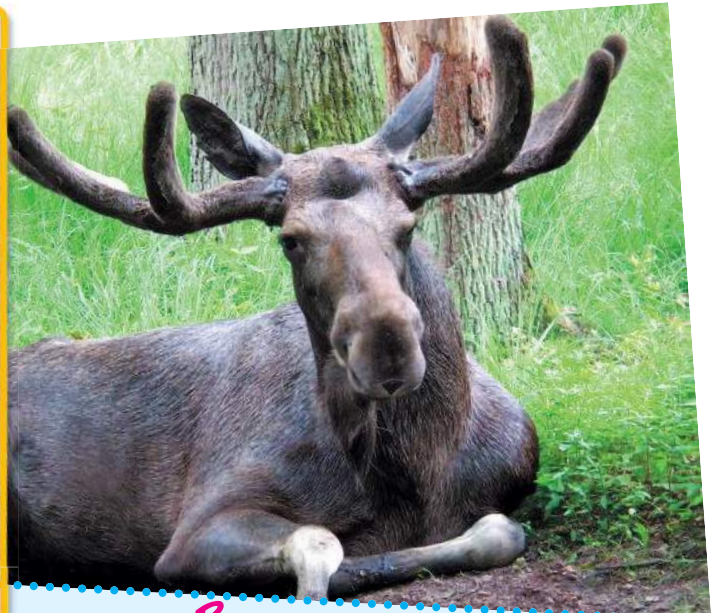

Розмноження

Наприкінці весни лосиця народжує одного або двох лосенят, вкритих золотисто-коричневою шерстю, які в перші дні життя нетвердо стоять на ногах, проте через тиждень вже всюди супроводжують матір. Друге лосеня в парних приплодах часто гине. У віці 4–5 місяців годування молоком припиняється. Проте дитинча залишається з матір'ю доти, доки не настане час її наступних пологів. Починаючи з місячного віку, лосеня також пощипує травичку.

ЧИ ТОБІ ВІДОМО, ЩО...

– Відомі випадки, коли лосі під час гону атакували поїзди, звук сигналів яких приймали за ревіння конкурентів.

– Лось під час бігу розвиває швидкість до 56 км/год. Він також добре плаває і здатний перебувати під водою близько 1 хвилини.

– Лось має дуже слабкий зір і це компенсується прекрасно розвиненим слухом і нюхом.

– У глибокому снігу лось почувається безпорадним. Цим часто користуються мисливці.

Вид –
Олень європейський –
Cervus elaphus

Родина — Оленеві
Ряд — Парнокопитні
Клас — Ссавці

Ареал благородного оленя дуже великий. Рідними місцями оленів служать світлі ліси, в основному широколистяні, лісисті острови, і навіть темнохвойні ліси. Оленів можна побачити в лісі рано вранці або в сутінках. У цей час вони пасуться на галявинах біля узлісся. Щоб не сполохати оленя, потрібно поводитися тихо, адже олені, як і інші травоїдні, дуже обережні і реагують на щонайменше шелестіння або незнайомий запах і відразу ж ховаються в лісі. Влітку шерсть благородних оленів має каштановий або рудуватий колір. Восени вона стає довшою, жорсткішою (не пропускає крізь себе вологу) і темнішою.

Шлюбний період оленів припадає на вересень – жовтень, цей період називається гоном. У період гону самці багато п'ють, майже нічого не їдять і часто вивалюються в бруді. У цей час дорослі самці ведуть жорстокі бої за право злучатися з самками. Три тижні по лісу лунає ревіння оленів виклики на бій. Поєдинок зазвичай розпочинається із залякування і демонстрації своєї сили. Іноді трапляється, що слабкіший самець поступається без бою. Переможцеві дістається гарем самок, в якому може бути від 5 до 20 особин. Після закінчення гону самці залишають самок і об'єднуються в холостяцькі стада. Самки також утворюють стада, де перебувають особини однієї статі.

Благородний олень здавна був улюбленим об'єктом для полювання. Щорічне скорочення чисельності оленів за допомогою планового відстрілу необхідне, оскільки, розмножившись, тварини можуть завдати серйозної шкоди лісам і полям. Деякі підвиди благородного оленя легко розмножуються в неволі.

Самці усіх оленів у певний час року мають величезні гіллясті роги, які вони використовують як турнірну зброю при сутичці із суперником за право володіти стадом самок. Після закінчення періоду гону олень скидає старі роги, замість них навесні починають рости молоді – панти. У цей час самиці народжують оленят, які мають плямисте забарвлення – для кращого маскування.

Що їсть?

Благородні олені харчуються різними кормами. У тих районах, де взимку випадає мало снігу, вони протягом всього року годуються травою. Крім того, олені поїдають злаки, бобові і зонтичні рослини. Взимку вони їдять і торішню траву з опалим листям. Олені також об'їдають з дерев листя, бруньки, пагони, гризуть кору і підбирають жолуді.

Розмноження

Вагітність самки благородного оленя триває 8,5 місяців. З'являються на світ у травні-червні одне рідко двоє телят. Двотижневі оленята вже добре бігають, а місячні не відстають від дорослих. Траву вони починають їсти в місячному віці, але смокчуть материнське молоко до осені. Молоді тримаються біля матері 1,5–2,5 роки, інколи самки-дочки, котрі також вже мають малих, приєднуються до матері. Новонароджене оленя вкрите кількома рядами світлих плям. Восени, після першого линяння, вони щезають. Новонароджене теля важить 8–11 кг. Воно дуже швидко росте до піврічного віку, потім ріст сповільнюється. Роги в молодих самців з'являються в кінці першого року життя.

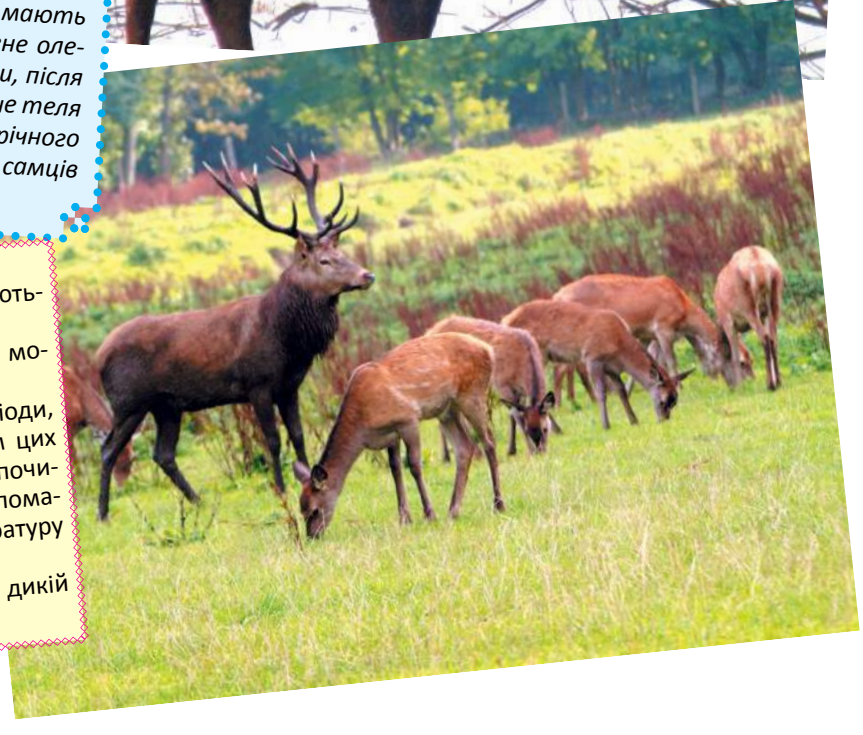

ЧИ ТОБІ ВІДОМО, ЩО...

– Під час турнірів самці часом так зчіплюються рогами, що потім не можуть розійтися.

– Роги в оленів зазвичай гіллясті і можуть важити до 10 кг.

– Щоб зберегти енергію в періоди, коли їжі не так багато, метаболізм цих тварин сповільнюється, серце оленів починає битися повільніше. Це також допомагає підтримувати необхідну температуру тіла оленів.

– Тривалість життя оленя: 10–13 років у дикій природі; до 20 років у неволі.

Рись типова хижа кішка. Найчастіше вона спокійно сидить на узвишші, очікуючи здобич. Знаходячись на висоті, рись може оглядати досить велику ділянку. Помітивши потенційну здобич, вона тихо підкрадається, а потім, наблизившись, стрімко атакує її. Зазвичай рись збиває жертву з ніг, перекидає її на землю й вбиває, перегризаючи сонну артерію або ламаючи шийні хребці. Ця тварина має довгі ікла та крупні, гострі зуби. Якщо атака завершується невдачею, й здобичі вдається вислизнути, то рись дуже рідко переслідує її далі, оскільки не здатна швидко бігти. У такому разі рись найчастіше відпускає жертву й повертається на спостережний пункт.

Вид – Рись звичайна – Lynx lynx

Родина — Котячі
Ряд — Хижі
Клас — Ссавці

Протягом більшої частини року рисі тримаються поодинці. Проте в лютому самці залишають свої ділянки і вирушають на пошуки партнерок. У цей період зазвичай спокійні та тихі тварини видають дуже пронизливі крики. Між самцями відбуваються запеклі, а іноді й криваві поєдинки. Рись віддає перевагу густим, важкодоступним для людини хвойним лісам, хоча зустрічається вона і в інших насадженнях. Рись рідко наважується вийти з лісу. Вона живе на ділянці, величина якої залежить головним чином від кількості здобичі. У районах, де водиться багато дичини, самці займають ділянку площею до 50 км^2. Самки задовольняються значно меншою ділянкою, що не досягає навіть половини ділянки самця. Якщо здобичі мало, самці займають територію в 100 км^2 і навіть більше. Самці рисі мітять межі своєї ділянки сечею, також залишають на деревах подряпини.

Рись довго була жаданим мисливським трофеєм, оскільки її плямисте хутро високо цінувалося на хутровому ринку. У деяких районах м’ясо рисі вважається делікатесом, оскільки воно має відмінні смакові якості. У наші дні до рисі ставляться по-різному. Дехто вважає, що вона приносить користь тим, що забезпечує рівновагу в природі, полюючи на гризунів й копитних тварин, які ушкоджують дерева в лісі, також на лисиць, що завдають збитки людям. З іншого боку, тваринники і мисливці вважають її серйозним шкідником, оскільки рись харчується головним чином промисловим звіром, через що на неї полювали. Вид занесений до Червоної книги України, Червоного списку МСОП, CITES, і як вид, що підлягає охороні, до Бернської конвенції.

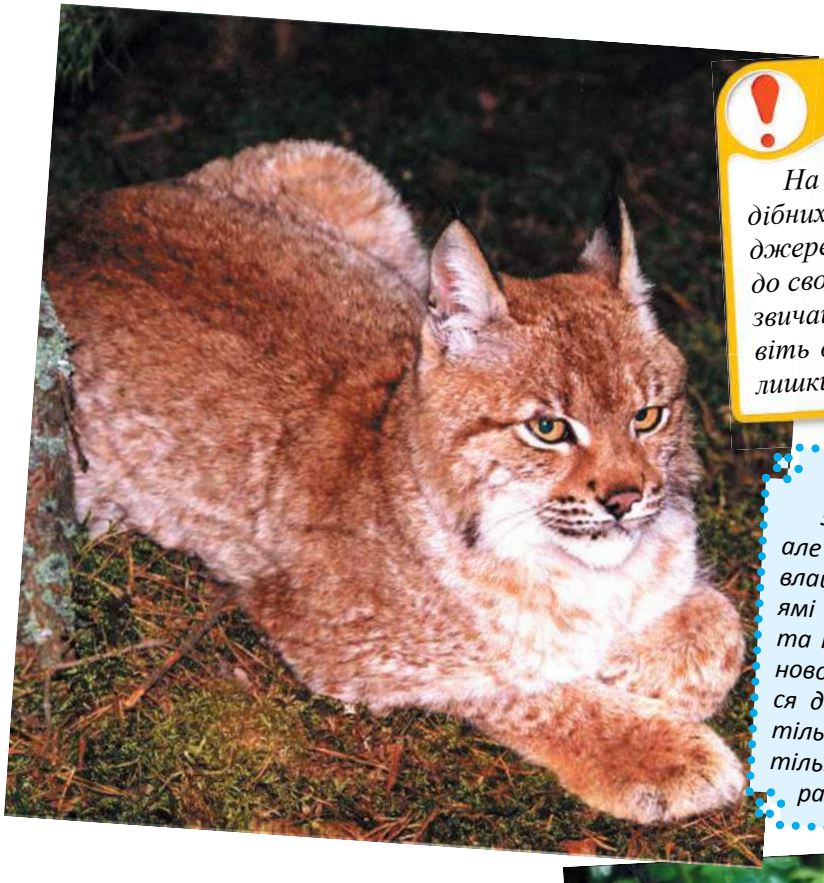

Що їсть?

На території України рись полює на косуль, куроподібних, зайців та дрібних гризунів. Якщо поблизу немає джерела небезпеки, рись неодноразово повертається до своєї здобичі, поки не з'їсть її повністю. Проте зазвичай перерва між відвідуванням здобичі складає навіть декілька днів. Рись, що наситилася, закидає залишки туші листям, травою або гілками.

Розмноження

З травня по червень самка народжує зазвичай 1–2, але трапляється, що й до чотирьох кошенят. Самка влаштовує лігво в тихому місці, найчастіше в зручній ямі під поваленим деревом або в заростях. Дитинчата народжуються вкритими м'якою шерстю, проте новонароджені є сліпими і глухими. Вони розвиваються досить повільно. Очі у кошенят розплющуються тільки на 14 день. Кошенята вперше виходять з лігва тільки у віці 5–6 тижнів. Батьки виховують дитинчат разом.

ЧИ ТОБІ ВІДОМО, ЩО...

– Рись може стрибнути з місця на гілку, що знаходиться на висоті близько двох метрів від землі. Завдяки цій здатності вона полює на тетеруків або фазанів, коли вони злітають.

– Слух у рисі відмінний, тому вона здатна почути кроки людини на відстані в кілька кілометрів.

– Рись не здатна довго гнатися за здобиччю, після 60-80 м дистанції – видихається.

Види які зникли з території Чернігівської області

Зубр – Bison bonasus

Ведмідь бурий - Ursus arctos

Список використаної літератури

1. Акимушкин, И. И. Мир животных. Насекомые. Пауки. Домашние животные / И. И. Акимушкин. – Москва : Мысль, 1990.
2. Мамаев Б. М. Школьный атлас-определитель насекомых : книга для учащихся / Б. М. Мамаев. – Москва : Просвещение, 1985.
3. Паркер, С. Планета тварин / С. Паркер ; худ. А. Мейл , Ченел Д. – Київ : Махаон-Україна, 2003.
4. Рыбы : попул. энцикл. справ. / [В. А. Безденежных и др.]; под ред. П. И. Жукова. - Минск : Белорусская Советская энциклопедия, 1989.
5. Труфанов Геннадій. Цікава орнітологія : наук.- худож. кн. для серед. шкіл. Віку /Г. Труфанов; худож. І. Гаврилюк. – Київ : Веселка, 1983.
6. Цеханська, О. Ф. Україна. Живий світ : дитяча енциклопедія / О. Ф. Цеханська, Д. І. Стрєлков; [іл. Бринзевич Т. А.]. – Харків : Ранок, 2008.
7. Тінг Морріс. Мурашки, коники, павуки / Тінг Морріс. – Київ : Махаон-Україна, 2008.
8. Галушин В. М. Хищные птицы леса. Жизнеописания, проблемы, решения / В. М. Галушин. – Москва : Лесная промышленность, 1980.
9. Емманюель Паруасьєн. Жива планета / Нова енциклопедія. – Київ : Махаон-Україна, 2008.
10. Злотин А. З. Занимательная энтомология / А. З. Злотин, А. П. Галкин. – Киев : Наукова думка, 1982.
11. Мамаев Б. М. Школьный атлас-определитель насекомых : книга для учащихся / Б. М. Мамаев. – Москва : Просвещение, 1985.
12. Мариковский П. Тайны мира насекомых / П. Мариковский. – Алма-Ата : Кайнар, 1966.
13. Пернаті друзі. Пташиний світ України. – http://pernatidruzi.org.ua/
14. У світі тварин – http://www.zoolog.com.ua/index.html
15. Червона книга України – http://redbook-ua.org/
16. Світ тварин України – http://svit-tvarin.net.ua/

Цікаве про тварин
ЧЕРНІГІВЩИНИ

Комп’терний дизайн та верстка В.М. Лозовий
Авторське корегування

Вихідні дані